



**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI**

**CEZAEVİNDEN TAHLİYE EDİLEN GENÇLERİN
SOSYAL UYUMU: AZERBAYCAN ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİJAT JAFAROV

DANIŞMAN: PROF. DR. FETHİ GÜNGÖR

**YALOVA
MAYIS 2025**



YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

CEZAEVİNDEN TAHLİYE EDİLEN GENÇLERİN
SOSYAL UYUMU: AZERBAYCAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİJAT JAFAROV
228118014

DANIŞMAN: PROF. DR. FETHİ GÜNGÖR

YALOVA
MAYIS 2025

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “Cezaevinden Tahliye Edilen Gençlerin Sosyal Uyum: Azerbaycan Örneği” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti hâlinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Nijat JAFAROV





ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren, sabırla ve büyük özveriyle destek olan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Onun rehberliği, bu süreci başarılı ve verimli bir şekilde tamamlamamda en önemli etken olmuştur.

Yüksek lisans eğitimim boyunca akademik gelişimime katkı sağlayan, engin bilgi birikimiyle bana ilham veren değerli bölüm hocalarıma çok teşekkür ederim.

Bu süreçte fikirleriyle çalışmama katkı sağlayan ve her zaman yanımda olan üniversite arkadaşlarım Abulfaz Babazadeh ve Murad Hüseyinov'a şükranlarımı sunarım. Onların desteği motivasyonumu artırmış, zor zamanlarda bana güç vermiştir.

Akademik ve profesyonel hayatımda bana rehberlik eden, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli çalışma arkadaşlarıma da gönülden teşekkür ederim.

Her şeyden önce, hayatımın her aşamasında varlığıyla güç veren sevgili anneme minnettarım. Onun desteği olmadan bu aşamaya gelmem mümkün olmazdı.

Ocak – 2025

Nijat JAFAROV



İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı	3
1.2. Araştırmanın Kapsamı.....	4
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	4
2. GENÇ BİREYLERİN SOSYALLEŞMESİ VE TAHLİYE EDİLEN GENÇ HÜKÜMLÜLERİN YENİDEN SOSYALLEŞMESİ	5
2.1. Genç Bireylerin Sosyalleşme Kavramı.....	5
2.2. Cezaevinden Serbest Bırakılan Gençlerin Yeniden Sosyalleşmesi.....	8
2.3. Cezaevinden Serbest Bırakılan Gençlerin Sosyalleşme Aşamaları.....	11
3. HÜKÜMLÜLERİN SINIFLANDIRILMASI, SOSYALLEŞMELERİNE ZEMİN OLUŞTURMA VE CEZAEVLERİNİN YAPISININ İYİLEŞTİRİLMESİ.....	18
3.1. Hükümlülerin Sınıflandırılması ve Gençlerin Sosyalleşme Sürecindeki Rolü.....	18
3.2. Cezaevlerinin Yapısının İyileştirilmesi ve Gençlerin Sosyalleşmesine Katkısı	20
3.3. Toplumdan İzole Edilme Süresinin Belirlenmesi ve Uzun Süreli Hapis Cezalarının Gençler Üzerindeki Etkileri.....	26
3.4. Ceza İnfaz Kurumlarının Genç Hükümlülerin Topluma Kazandırılmasındaki Görevleri	29
4. AZERBAYCAN'DAKİ CEZAEVLERİNDE GENÇ HÜKÜMLÜLERİN SOSYALLEŞMESİNDE EĞİTİCİ ÇALIŞMALAR	35
4.1. Eğitici Çalışmanın Kavramı ve Önemi.....	35
Azerbaycan'daki Cezaevlerinde Gençlere Yönelik Eğitici Çalışmaların Yönleri, Araçları ve Yöntemleri	41
4.3. Genç Hükümlülerin Topluma Kazandırılmasında Kitle İletişim Araçlarının Önemi	47
4.4. Genç Hükümlülerin Çalışmaya Teşvik Edilmesine İlişkin Hukuki Düzenlemeler	54
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	58
KAYNAKLAR.....	61
ÖZGEÇMİŞ	68



KISALTMALAR LİSTESİ

BM	: Birleşmiş Milletler
CİK	: Ceza İnfaz Kurumu
DGU	: Dağıstan Devlet Üniversitesi
FRG	: Federal Republic of Germany (Almanya Federal Cumhuriyeti)
HIV	: Human Immunodeficiency Virus (İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü)
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
STÖ	: Sivil Toplum Örgütü
UİA	: Uluslararası İlişkiler Alanı (veya Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı)
ZRP	: Zeitschrift für Rechtspolitik (Hukuk Politikası Dergisi)



CEZAEVİNDEN TAHLİYE EDİLEN GENÇLERİN SOSYAL UYUMU: AZERBAYCAN ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu tez çalışması, cezaevinden tahliye edilen gençlerin sosyal uyum süreçlerini incelemek amacıyla, Azerbaycan örneği üzerinde bir araştırma sunmaktadır. Çalışma, tahliye sonrası gençlerin topluma yeniden kazandırılma süreçlerini, karşılaştıkları zorlukları ve bu süreçte ihtiyaç duydukları sosyal destek mekanizmalarını analiz etmektedir. Araştırmada literatür tarama yöntemi ve gözlem tekniği bir arada kullanılarak, cezaevinden tahliye edilen gençler üzerine yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Bu süreçte, gençlerin eğitim, istihdam, aile ve sosyal çevre bağlamında yaşadıkları uyum sorunları ortaya konulmuş; aynı zamanda, toplumsal algılar ve ayrımcılık gibi engeller de ele alınmıştır. Çalışma, tahliye sonrası sosyal uyumun yalnızca bireyin çabalarına bağlı olmadığını, aynı zamanda aile, toplum ve devlet politikalarının da bu süreçte belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Araştırma sonucunda, gençlerin toplumla yeniden bütünleştirilmesi için kapsamlı rehabilitasyon programları, psikolojik destek, mesleki eğitim ve sosyal farkındalığı artırmaya yönelik projelerin hayata geçirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bu tez çalışması, cezaevinden tahliye edilen gençlerin sosyal uyum süreçlerine dair literatür taraması ve Azerbaycan'da yapılan gözlemlere dayanmakta ve bu alanda politika yapıcılara, sivil toplum örgütlerine ve araştırmacılara yol gösterici öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, Cezaevinden tahliye edilen gençler, Sosyal uyum, Gençlik Rehabilitasyon Merkezi, Azerbaycan



SOCIAL COHESION OF YOUNG PEOPLE RELEASED FROM PRISON: THE CASE OF AZERBAIJAN

ABSTRACT

This thesis presents research on the case of Azerbaijan in order to examine the social adaptation processes of young people released from prison. The study analyzes the reintegration processes of young people after release, the difficulties they face and the social support mechanisms they need in this process. Using a combination of literature review method and observation technique, studies on young people released from prison were evaluated. In this process, the adaptation problems experienced by young people in the context of education, employment, family and social environment were revealed; at the same time, barriers such as social perceptions and discrimination were also addressed. The study emphasizes that social cohesion after release is not only dependent on the efforts of the individual, but also family, community and state policies are decisive in this process. As a result of the research, it was determined that comprehensive rehabilitation programs, psychological support, vocational training and projects to increase social awareness should be implemented to reintegrate young people into society. This thesis is based on the literature review and observations made in Azerbaijan on the social adaptation processes of young people released from prison and offers guiding recommendations to policy makers, non-governmental organizations and researchers in this field.

Keywords: Social work, Youth released from prison, Social cohesion, Youth Rehabilitation Center



1. GİRİŞ

Azerbaycan Cumhuriyeti, gelişiminin karmaşık ve çelişkili bir aşamasındadır. Azerbaycan’da yürütülen ekonomik, siyasi ve hukuki reformlara, ekonomide ve sosyal hayatta elde edilen bir dizi başarıya, halkın hayat standartlarının yükseltilmesine rağmen ülkede hâlâ bir kutuplaşma süreci devam etmekte ve suç oranı yüksek seyretmektedir. Suçluluk halleri, sürdürülebilir gelişmeye engel teşkil etmekte ve ülkenin ulusal güvenliğine tehdit oluşturmaktadır.

Toplumda, insanların ahlaki ve hukuki bilinçlerinde bir “erozyon” meydana gelmiş; bu durum, onların asosyal bir hayat tarzına yönelmeleriyle sonuçlanmıştır. Mevcut durumda, suçla mücadelede öncelik, işlenen suçun toplumsal tehlikesi dikkate alınmaksızın birçok durumda hapis cezası uygulanmasına verilmiştir.

Suçla mücadelede cezalandırıcı yaklaşımların güçlendirilmesi ve hapis cezasına çarptırılanlara yönelik aşırı kısıtlamaların getirilmesi, Azerbaycan'daki suç oranını daha da kötüleştirmekte ve toplumda sosyal gerginliğe yol açmaktadır. Ceza infazlarının toplumsal sorunların çözümünde yetersiz kalması, bu süreçlerin bilimsel açıdan incelenmesini ve ülkenin kriz durumunun aşılması ile suç oranının azaltılması için en etkili yöntemlerin ve araçların araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Suç oranının azaltılması, insanların hayatlarının, sağlıklarının, diğer hak ve özgürlüklerinin, mülkiyetin, kamu düzeni ve güvenliğinin, çevrenin ve Azerbaycan Cumhuriyeti’nin anayasal düzeninin suç teşebbüslerine karşı korunmasını amaçlayan tedbirler sisteminde ceza infaz kurumlarına önemli bir yer verilmektedir. Bu kurumlar, hapis cezasının infazını yerine getirmek, hükümlülerin cezalarını çekerken topluma yeniden kazandırılmasını sağlamak ve onları serbest kaldıktan sonra modern toplumun hayat şartlarına uyum sağlamaya hazırlamakla yükümlüdür (Nikolayev, 2007, s. 28). Cezanın infazı sürecinde hükümlülerin topluma yeniden kazandırılması, cezaevlerinin öncelikli görevlerinden biridir. Bu sorunun bilimsel olarak ele alınması, hükümlülerin düşüncelerini, inançlarını ve davranışlarını düzeltmeye yönelik en etkili yolların, yöntemlerin ve araçların belirlenmesine katkıda bulunabilir. Azerbaycan toplumunun sosyo-ekonomik yönelimlerinin değişmesi, yeni toplumsal ilişkiler ve uluslararası standartların mahkûmlara uygulanması, bu sorunun güncelliğini büyük ölçüde belirlemektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti’nde kabul edilen yeni yasalar, Ceza Kanunu ve diğer mevzuat, cezalandırma ve infaz politikasının insanileştirilmesi yönünde gerçek bir değişikliğin başlangıcı olmuş, mahkûmların başarılı bir şekilde yeniden sosyalleşmesi için ceza infaz kurumlarında daha elverişli şartlar oluşturmuştur. Hapis cezasının uygulanması çok yönlü ve çelişkilidir. Bir yandan ceza infaz kurumları, mahkûmun özgür hayatta yaşayacağı hayatı modelleme sorumluluğu üstlenirken diğer yandan cezalar, burada

uygulanmakta ve zorunlu rejim şartlarında infaz edilmektedir. Bu rejim, mahkûmların davranışlarını düzenler ve onların üzerinde düzeltici-iyileştirici etkiler oluşturur. Mahkûmların hayatındaki bu unsurların birleşimi, önemli bir toplumsal sorundur. Zira mahkûmun ceza süresi boyunca hukuk normlarının eğitici işlevi, suç işleyen bireylerin yeniden sosyalleşmesi için bir araç olarak karşımıza çıkar. Bu süreç, aynı zamanda suçların önlenmesini ve mahkûmların özgür hayata hazırlanmasını içerir. Bunun yanı sıra, ceza infaz kurumlarının günlük uygulamaları ve önceki araştırmaların sonuçları, mahkûmlar üzerinde eğitici etki doğurma sürecinde ortaya çıkan karmaşık hukuki, psikolojik-pedagojik, örgütsel ve diğer sorunların ivedilikle çözülmesi gerektiğini ve bu sorunların teori ile uygulama arasındaki sıkı bağ içinde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Son olarak, mahkûmların düzeltilmesi kendine has bir alt kültürel ortamda gerçekleştirilmektedir. Suçluların alt kültürü, ceza infaz kurumlarının etkili bir şekilde işleyişinin önündeki en büyük engeldir; çünkü bu kültür büyük ölçüde düzeltme ve mahkûmların ceza sonrasında toplumsal uyum hedeflerine karşı koymaya yöneliktir. Mahkûmların yeniden sosyalleşmesi, sosyo-ekonomik, siyasi gerçeklikler ve modern Azerbaycan toplumunun talepleri doğrultusunda sosyal ve hukuki bir kategori olarak önem kazanmıştır. Bu süreç, sosyal adalet, insaniyet, hukukun üstünlüğü, cezanın bireyselleştirilmesi ve mahkûmların düzeltilmesi ilkelerinin uygulanmasını sağlar (Gölbaşı, 2011, 423). Hapis cezasına çarptırılan mahkûmların yeniden sosyalleşmesi, Azerbaycanlı ve yabancı araştırmacılar tarafından farklı açılardan ele alınmış olsa da, bu konuya dair kapsamlı bir monografik çalışma henüz yapılmamıştır. Tüm bu unsurlar, bu tezin konusunu ve güncelliğini belirlemiştir.

Azerbaycan'da cezaevlerinden tahliye edilen gençlerin sosyal uyumunu düzenleyen yasa tasarısı, bu kişilerin sosyal çevreyle bütünleşmesi için kapsamlı hukuki mekanizmaları belirler. Yasal düzenleme, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, İnfaz Kanunu, diğer normatif hukuk belgeler ve Azerbaycan'ın taraf olduğu uluslararası anlaşmalara dayanmaktadır.

Yasaya göre, sosyal uyum, salıverilen kişilerin hak ve özgürlüklerini koruma, suç faaliyetlerine yeniden katılımlarını önleme ve medikal faktörlerin etkisini azaltma amaçlı hukuki, ekonomik ve sosyo-psikolojik önlemler sistemidir.

Bu önlemlerin yürütülmesi yürütme organlarına devredilmiştir ve belediyelerin, özel ve tüzel kişilerin ve sivil toplum örgütlerinin gönüllü katılımını öngörür. Uyum programları, salıverilen kişilerin kaydı, geçici konut sağlama, mesleki eğitim, tıbbi ve sosyal yardım, eğitim hizmetleri, hukuki ve psikolojik destek içerebilir. Sosyal uyum süresi varsayılan olarak bir yıl olup, ilgili yürütme organının kararıyla uzatılabilir. Yasa, salıverilen kişilere sağlık hizmetlerine erişimin

önemini vurgular ve tüberküloz ile diğer bulaşıcı hastalıklara sahip kişiler için zorunlu tıbbi hizmetleri içerir (Şahin, 2007, s. 2).

Yasada ayrıca, salıverilen kişilere iş bulma konusunda iş yerlerinde kotalar ve çocuk bakımı yapan kadınlara öncelikli işe yerleştirme sağlanması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Konut sağlama, ikametgâh kaydı hükümleri ve daimî bir ikametgâhı olmayanlar için geçici konut sağlama maddeleri ile düzenlenmiştir.

Sosyal uyum önlemlerinin finansmanı, devlet bütçesi, belediye fonları ve bağışlar aracılığıyla gerçekleştirilmekte olup, bu toplumsal önemli sorunun çözümüne çok paydaşlı bir yaklaşımın vurgulanmasını sağlar.

1.1. Araştırmanın Amacı

İnsanlar hayatlarında çeşitli nedenlerle şaşkınlık yaratan olaylarla karşılaşabilirler. Bu durum, işledikleri çeşitli suçlar nedeniyle tutuklanan kişiler için daha da belirgindir. Hapishane hayatından sonra, bireyler genellikle toplumla yeniden bütünleşme konusunda ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Cezaevlerinde cezalarını çekenlerin bir kısmının gençler ve genç yetişkinler olduğu bilinmektedir. Bu kişiler de cezaevlerinden çıktıktan sonra önemli zorluklarla mücadele etmek zorundadır. Sosyologlar, ceza infaz kurumlarından serbest bırakılan gençlerin topluma adaptasyonunun günümüzde en acil konulardan biri olduğunu belirtmektedir. Onlara göre Azerbaycan devleti bu gençleri toplumla bütünleştirmek için çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Hapishane hayatından kurtulan gençlerin topluma sosyal uyumu konusunda alınan önlemlerin, ulusal kimliklerinin oluşumunda nasıl bir rol oynadığı merak edilmektedir. Adalet Bakanlığı Ceza İnfaz Sistemi ile Denetleme Kamu Komitesinin koordinatörü, insan hakları aktivisti Alimamed Nureyev, bu yönde alınan önlemlerin önemini olumlu değerlendirmiştir: “Özgürlüğünden mahrum bırakılan gençlerin topluma yeniden entegrasyonunda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Azerbaycan’da da bu konuda bazı sorunlar mevcuttur. Sorunların çözümüne yönelik önlemlerin alınmasını hızlandırmak amacıyla, hapis cezasına çarptırılan kişilerin sosyal rehabilitasyonuna ilişkin kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre, serbest bırakılan kişilere çeşitli rehabilitasyon önlemlerinin uygulanması öngörülmektedir. Öncelikle, onlara barınma imkânı sağlama ve maddi yardımda bulunma gibi sorunların çözülmesi gerekmektedir. Ayrıca, uzmanlaşma ve istihdamın sağlanması ile ilgili belirli merkezlerin oluşturulması planlanmaktadır.” (Adalet Bakanlığı, 2022).

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Azerbaycan vatandaşları olarak, toplumdaki olumlu eğilimlerin gelişmesine katkıda bulunmalıyız. Bu, aynı zamanda olumlu bir öz farkındalık sürecini de beraberinde getirir. Yani, ülkenin gerçek bir vatandaşı olmak için klişelerin üstesinden gelmeyi mümkün kılar. Çünkü etrafı çok yönlü bir özenle çevrili bir kişi, devletine, toplumuna ve ailesine saygı duymalıdır. Bunların hepsi birbiriyle yakından ilişkili süreçlerdir.

Söz konusu yasanın uygulanmasının hızlandırılması, en önemli konulardan biri olarak değerlendirilmektedir. Hükümetin bu yönde ciddi adımlar atması önemlidir. Yakın gelecekte, bu konuyla ilgili barınakların inşası için hükümetin destek göstermesi gerekmektedir. Finansmanın tahsis edilmesinin en gerekli konulardan biri olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, sosyal hizmet uzmanlarına sahip olunmasının da son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal barınaklarda hizmet sunma konusunda belirli deneyimlere sahip olmalarının gerekli olduğu ifade edilmektedir.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Araştırmanın en önemli kısmı, farklı ülkelerde geliştirilen yeniden entegrasyon ve rehabilitasyon alanlarına ilişkin bölümdür. Bu tür projelerin başarılı bir şekilde uygulanması oldukça umut vericidir. Aynı zamanda, Azerbaycan'daki sorumlu devlet kurum ve kuruluşları tarafından da benzer proje ve programların yeniden başlatılmasına yol açabilir.

Çalışma kapsamında literatür tarama yöntemi ve gözlem tekniği ile toplanan veriler aktarılmış, sonuçlar tartışılarak öneriler geliştirilmiştir. Araştırmanın metodolojik temelini, materyalist diyalektiğin ilkeleri oluşturmaktadır. Bu metodoloji çerçevesinde, araştırmada özel bilimsel yöntemler kullanılmıştır: tarihsel, karşılaştırmalı hukuk, sistematik, biçimsel mantık ve somut sosyolojik yöntemler. Araştırmanın teorik temelini ise ceza hukuku, ceza infaz hukuku, felsefe, psikoloji, pedagoji, sosyoloji, sosyal hizmet ve genel hukuk teorisi alanlarında uzmanlaşmış yerli ve yabancı bilim insanlarının eserleri oluşturmaktadır. Araştırmanın ampirik temeli, ıslah kurumu personeli ve mahkûmlarla ilgili gözlemlerden oluşmaktadır. Bu gözlemler mevcut literatür verileriyle karşılaştırılmıştır. Araştırmanın pratik önemi, belirli hükümlerinin; özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerin yeniden sosyalleştirilmesi sürecinde ve cezalarının tamamlanmasının ardından özgürlüğe hazırlanmalarına yardımcı olacak programların geliştirilmesi ve uygulanması sırasında kullanılabilir olmasında yatmaktadır. Çalışmada ortaya konulan bilimsel görüş ve öneriler; Azerbaycan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Ceza İnfaz Kurumları personelinin mesleki yeterliliklerinin artırılması çalışmalarında, sosyal kurum çalışanları ve sosyal çalışmacılar için ayrıca eğitim süreçlerinde kullanılabilir niteliktedir.

2. GENÇ BİREYLERİN SOSYALLEŞMESİ VE TAHLİYE EDİLEN GENÇ HÜKÜMLÜLERİN YENİDEN SOSYALLEŞMESİ

2.1. Genç Bireylerin Sosyalleşme Kavramı

Azerbaycan'da, cezaevinden salıverilen gençlerin topluma yeniden entegrasyonu günümüzde son derece güncel bir konudur. Günümüzde gençlerin hayata yerleşme sürecinde birçok zorlukla karşılaşıldığı görülmektedir. Devlet genç nesle önem verse de, bu çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Sosyalleşme, bireyin sosyal ilişkiler alanına, bu ilişkilerin bir öznesi olarak katılma süreci olarak görülür. Bu nedenle, sosyalleşmenin amacı, sosyal normlar ve toplumsal çıkarlar tarafından yönlendirilen sosyal olarak aktif bir bireyin şekillendirilmesidir. Böylece, bu süreç “toplumun sağlamlığını, korunmasını ve kültürünün nesiller arası aktarımını sağlar.” (Gadzimetov, 2015, s. 112). Adalet Bakanlığı Bunlardan en önemlileri arasında işgücü piyasası, girişimcilik kurumu, tüm sosyal hayat alanlarının bilgilendirilmesi ve yeni tip bir toplumun temellerinin oluşumu bulunur. Bu koşullarda işgücü piyasası, piyasa ilişkilerinin önemli bir sosyal göstergesi haline gelmiş, bu durum piyasadaki talep ve arz ile var olan iş imkânlarının gençler için sunulmasıyla belirlenmiştir.

İşte bu piyasa, yükselen nesillerin tüm niteliklerini; ahlaki, iş dünyası, kültürel dünyaları ve profesyonel becerilerini test etmektedir. Genç insanların aktif ekonomik hayatları boyunca talep edilecek sosyal niteliklere sahip olmaları, sonuçta dünya ile, iş ortakları ile olan muhtemel bağlantılarını ve sürekli dönüşen toplumda ve istikrarsız hayat koşullarında çalışma yeteneklerini belirleyecektir. Ancak bu hedef, tüm toplum kurumları önünde durur. Bu kurumlarda gençlerin sosyalleşmesi gerçekleşir (Demirbaş, 2013, s. 34).

Günümüzde gençlerin sosyalleşmesinde geleneksel ve yeni kanalların rolleri değişmiştir. Sosyalleşmeyi gerçekleştiren en önemli sosyal kurumların her biri - aile - daha az kararlı hale gelmiş ve çocuk sayısı azalmıştır. Eğitim sisteminin tüm halkaları ticarileşmiş ve eğitim, yükselen nesillere kültür aktarımının ana formu olmaktan ziyade, hizmet odaklı bir faaliyet alanı haline gelmiştir.

Devlet, gençlerin yüksek eğitim potansiyelini kullanamayıp, normal destek olanaklarını sağlamadığı için onların kendi geçimlerini sağlama konusunda tam özgürlük ve karar verme sorumluluğunu vermiştir. Azerbaycan toplumunun gerçekliği, Azerbaycan'ın küresel bilgi alanına dahil olması olmuştur. Bu bağlamda, yeni teknolojiler (multimedya, görsel-işitsel iletişim araçları) yardımıyla oluşturulan ve tüm bilgi türlerini içeren kitle iletişim araçları, gençlerin sosyalleşmesinde önemli bir ajan haline gelmiştir (Kamaldinova, 1999, s. 3).

Özellikle reklamlar aracılığıyla bu tür bir etki doğrudan gerçekleşmektedir. Adı geçen sosyal faktörlerin etkilerinden bahsederken, bunların gençlerin sosyalleşme sürecinde özel bir yansıtıcı mekanizma aracılığıyla kendini gösterdiğini belirtmek gerekmektedir.

Bu mekanizma, içsel diyalogları ve kendine özgü bir öz iletişim olarak işlev görür. Bu kapsamda gençler, kendilerine sosyal faktörler tarafından “sunulan” normları, standartları, değerleri ve kuralları analiz eder, değerlendirir, kabul eder veya reddeder. Sosyologlara göre, yansıtıcı mekanizmanın yanı sıra sosyalleşmede başka mekanizmalar da vardır. Bu bağlamda bir mekanizma, sosyal çevre koşullarını karakterize eden faktörlerle içsel faktörlerin belirli bir birleşimi, yani “bağlantısı” olarak anlaşılmalıdır (Karpenko, 2006, s. 3).

Bu anlamda geleneksel mekanizma, gençlerin aile, yakın sosyal çevre (arkadaş, profesyonel, boş zaman ve diğer) normlarını, değerlerini ve davranış standartlarını benimseme süreci olarak tanımlanır. Bu süreç, kişiler arası sosyalleşme mekanizması olarak adlandırılır ve genç bireyin “önemli diğerleri” (ebeveynler, öğretmenler, saygı duyulan yetişkinler, arkadaşlar) ile iletişim sürecini ifade eder.

Ancak belirli sosyal gruplar ve organizasyonlarla, bu grup veya organizasyonun genel etkisiyle “önemli diğerler” arasındaki iletişimin etkisinin aynı olmadığını vurgulamak önemlidir. Gençlerin sosyalleşmesinin bir başka mekanizması, belirli bir alt kültüre özgü bir grup insanın hayat tarzı ile ilişkili olduğundan “stilize edilmiş mekanizma” olarak adlandırılır. Bu mekanizma, çeşitli gençlik gruplarına özgü ahlaki-psikolojik ve davranışsal özelliklerin bir kompleksidir. Alt kültür, taşıyıcılarının belirli bir birey için referans grup temsilcisi olarak ortaya çıktığı ölçüde güçlü bir sosyalleşme faktörü olabilir (Moskalkova, 2020, s. 78).

Kurumsal sosyalleşme mekanizması ise özellikle önemlidir. Bu mekanizma, bireyin, bu amaca özel olarak yaratılmış ve faaliyetlerinin bir parçası olarak bunu gerçekleştiren sosyal kurumlarla etkileşimi sürecinde ortaya çıkar. Bunlar öncelikle eğitim ve yetiştirme kurumları, ikincil olarak ise üretim, politik, eğitim, dini, boş zaman kurumları, medya ve diğerleridir. Sosyal kurumların gençlerin sosyalleşme sürecindeki önemi, bu kurumların etkisi altında, sunulan davranış modelleri sonucunda çeşitli sosyal rollerin, normların ve değerlerin benimsenmesinden kaynaklanır. Bu bağlamda öncelikle aile, eğitim ve yetiştirme kurumlarının birey üzerinde en büyük etkiye sahip olduğu söylenebilir. Ancak, sosyalleşme görevleri açısından bu kurumlar işlevlerinde homojen değildir. Aile, bireyin sosyokültürel standartları ve evrensel normlarla değerleri benimsediği; eğitim kurumları ise birikmiş sosyal deneyim bilgisinin öğrenildiği, bireyin yeteneklerinin gerçekleştirildiği yerdir (Parsons, 1951)

Böylece genç bir bireyin, belirli bir tarihsel toplumun bir üyesi olarak tanımlayan sosyal niteliklerinin gelişimi ölçüsünde şekillendiği söylenebilir. Yükselen neslin sosyalleşmesi, gelecekteki olası değişiklikleri hesaba katarak öncü olmalıdır. En azından üç sosyalleşme sistemi vardır:

1. Yönlendirilmiş sosyalleşme sistemi: Sosyal sistem tarafından oluşturulan ve bireyin topluma dahil edilmesini sağlayan süreçtir.
2. Doğal sosyalleşme sistemi: “Sokak” (çocuk ve genç grupları), kitle iletişim araçları, kitaplar, sanat gibi etkileri içeren doğal bir süreçtir.
3. Bireysel sosyalleşme sistemi: Bireyin kendi eğitimi, doğru kararlar alabilme yeteneği ve öz disiplin ile ilgili süreçtir.

Her durumda, sosyalleşme mekanizmaları üç temel problem grubunu ele alır:

1. Sosyopsikolojik problemler: Genç bireylerin öz farkındalıklarının, kendilerini gerçekleştirme ve ifade etme süreçlerinin oluşumuyla ilgilidir.
2. Doğal-kültürel problemler: Bireyin fiziksel gelişimi ve toplumsal cinsiyet rollerine dair normların oluşumu ile ilişkilidir.
3. Sosyo-kültürel problemler: Bireyin kültürel düzeyine, bilgi, beceri ve yeteneklerine katılımını içerir.

Bu problemler, birey için objektif bir zorunluluktur. Bu tür problemlerin farkında olan bir birey, gerekli koşullar mevcut olduğunda bu sorunları verimli bir şekilde çözebilir. Bu süreçte birey, kendi gelişiminin ve sosyalleşmesinin öznesi olarak hareket eder. Ancak sosyalleşme problemlerinden herhangi biri belirli bir aşamada çözülmezse, bu durum bireyin gelişim sürecini yavaşlatabilir ve eksik bırakabilir (Fuko, 1999, s. 271).

Böyle bir durumun farkında olan birey, kendine yeni hedefler koyma ve bu hedeflere ulaşma yollarını değiştirme ihtiyacı hissedebilir. Bu tezde, bireyin ve onun sosyalleşmesi üzerine düşünceler sunulmuş ve bu süreci etkili kılacak faktörlere dikkat çekilmiştir. Sosyalleşme, bireyin içsel aktivitesinin yüksek düzeyde olmasını ve kendini gerçekleştirme ihtiyacını gerektirir. Başka bir deyişle, çok şey bireye ve onun kendi faaliyetlerini yönetme yeteneğine bağlıdır. Ancak bu süreç, objektif hayat koşullarının belirli ihtiyaçlar ve ilgiler yaratması durumunda gerçekleşir. Gençlerin sosyalleşmesi karmaşık bir süreçtir ve tüm toplum için büyük öneme sahiptir. Bir bireyin hangi normları ve değerleri benimseyeceği, kişiliğinin ve dünya görüşünün nasıl şekilleneceği, toplumda nasıl işlev göreceği ve daha sonraki gelişiminde nasıl bir rol oynayacağı bu sürece bağlıdır. Ancak günümüz toplumunda sosyalleşme süreci problemli ve çelişkilidir (Parsons, 1951).

Gençler bugün karmaşık bir dünyada yaşamaktadır. Hayat şartları hızla değişmekte ve geleneksel davranış modelleri çoğu zaman kabul edilemez ve etkisiz hale gelmektedir. Aynı zamanda gençlere sunulan yeni modeller ve hayat stratejileri oldukça çelişkili olabilmektedir. Bu çelişkileri gidermek, gençlerin kültürel büyümelerini teşvik etmek, kişisel gelişimlerine yardımcı olmak ve başarılı bir sosyalleşmeyi desteklemek için etkili araçlara ihtiyaç vardır. Bu araçların başında gençlerle çalışan kurumlar ve yerel gençlik daireleri gelmektedir (Erdoğan, 2013).

2.2. Cezaevinden Serbest Bırakılan Gençlerin Yeniden Sosyalleşmesi

Son yıllarda Azerbaycan Cumhuriyeti'nde suç işleyen gençlerin sayısı artmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi'ne (2023) göre, 2018-2022 yılları arasında gençlerin sayısı istikrarlı bir şekilde artmıştır. Bu konu Azerbaycan'da uzun süredir gündemde olmasına rağmen, hala gözle görülür bir ilerleme kaydedilememiştir. Bunun nedenleri arasında yüksek nitelikli uzmanların eksikliği, Azerbaycan mevzuatında gerekli reformların yapılmaması ve ceza sonrası dönemde gençlerle çalışmada özel zorluklar yer almaktadır.

Eğitim, mahkûm üzerinde manevi bir etki oluşturan ve ceza süresi boyunca bilinçli düzeltici faaliyetler yoluyla bireysel gelişimi hedefleyen bir araçtır. Bu faaliyetler, cezaevindeki personel tarafından gerçekleştirilir ve mahkûmun topluma yeniden kazandırılması veya toplum içindeki manevi ve psikolojik değerler sisteminde yönlendirme becerilerinin kazandırılması amacı taşır. Tüm bu süreçlerin bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir ki reşit olmayan mahkûmlar, özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları yerlerden çıktıktan sonra ahlaki ve topluma yararlı bir hayat sürebilsinler. Sosyal adaptasyon, bireyin sosyal çevreye aktif uyum sürecini ifade eder. Sosyal adaptasyonun zorluğu, reşit olmayanın eğitim kolonisi ortamında toplumsal faydalı bağlantılarını kaybetmesi ve çevreyle olan ilişkisinin zayıflamasından kaynaklanır.

Eğitim kolonisindeki öğretmenlerin her bir reşit olmayana uygun sosyal adaptasyon ve düzeltici faaliyetler seçme görevi vardır. Eğitimciler, eğitmenler ve psikologların talepleriyle küçük grup normları arasında bir çatışma ortaya çıkar. Bu durum, nörotik tepkilere ve hatta sinir krizine kadar varan tepkilere neden olabilir. Ana görev, mahkûmların toplum tarafından kınanan negatif tutumlarını olumlu hale getirmek ve ceza süresi boyunca hayat değerlerini yeniden şekillendirmektir. Böylece bireyin sosyalleşmesi sağlanır. Reşit olmayanların sosyal adaptasyonu kapsamında psiko-pedagojik çalışmaların organizasyonunda vurgu, değerler sisteminin yeniden yönlendirilmesi, anksiyete, agresiflik ve negatiflik düzeylerinin düzeltilmesine yapılmalıdır (Mihaylov, 2005).

Çalışanlar ile reşit olmayanlar arasında kurulacak yapıcı etkileşim ve güven ilişkileri, gençlerin özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları koşullara başarılı bir şekilde uyum sağlamalarının temelini oluşturmmalıdır. Psikolog ve eğitimci, gençlerin katılımcılık ihtiyacını karşılama yollarını bulmalı, gençlerin yaşamlarına ve duygularına duyarsız kalmamalıdır. İletişim kalitesi ve miktarı, gençlerin yetenekleri, karakteri, ilgi alanları, bilinci ve öz bilinci üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Genellikle reşit olmayanlar, eğitim kolonilerinde suç bağlantılarını güçlendirir, bu da serbest bırakıldıktan sonra reşit olmayan suçlular arasında suç tekrarının ortaya çıkmasına neden olur. Suç tekrarının azaltılması için reşit olmayan mahkûmların sosyal refakat edilmesi gerekmektedir. Sosyal refakat, reşit olmayanın karşılaştığı çeşitli durumlar ve sorunlarla başa çıkma ve sapkın davranışları önleme amacı taşıyan bir dizi önlemi içerir. Sosyal refakat, eski reşit olmayan mahkûmun serbest bırakıldıktan sonra kendi ilgi alanlarını takip etmesine, ticari, yaratıcı ve sosyal projelerini gerçekleştirmesine yardımcı olur (Simonoviç, 2021).

Ocak 2025 itibarıyla Azerbaycan'ın birçok bölgesinde serbest bırakılan kişilere iş bulma, geçici konut sağlama, geçici kayıt alma ve diğer günlük sorunların çözümüne yardımcı olan sosyal refakat hizmetleri kurulmuştur. Sosyal refakat ortalama altı ay sürer, ancak duruma bağlı olarak bu süre kısalabilir veya uzayabilir. Reşit olmayan mahkûm, cezaevinde günlük yaşamın kesin bir düzeni olduğuna, orada beslendiğine, herhangi bir sorumluluk almak veya karar vermek zorunda olmadığına alışır; ayrıca, ilişki içinde olduğu kişilerle bir çevre oluşturur. Serbest bırakıldıktan sonra, tüm önlemlere ve sosyal refakate rağmen, eski reşit olmayan mahkûmlar çoğu zaman kaybolur; kendi yaşamlarından sorumlu olmaları, tüm zorlukların üstesinden gelmeleri gerekir (Simonoviç, 2021).

Ayrıca, Aralık 2024 itibarıyla Azerbaycan'da reşit olmayan mahkûmların serbest bırakılmasının ardından sosyal adaptasyonlarına yönelik birçok sosyal hizmet uygulaması bulunmaktadır: Vesayet ve koruyuculuk kurumları, sosyal koruma organları, gençlerle ilgilenen çeşitli belediye departmanları, reşit olmayanların haklarını koruma komisyonları, reşit olmayanlarla ilgilenen polis birimleri (Azerbaycan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2021). Reşit olmayan mahkûmların sosyal adaptasyon sürecinin organizasyonunda kapsamlı değişiklikler gerektiren en önemli sorunlar arasında, sosyal adaptasyon ve sosyalleştirme sürecinin etkinliğini sağlamak için gerçekleştirilebilir görevlerin belirlenmesinde ve yerine getirilmesinde yetkin uzmanların eğitimi hedefleri ve görevleri değiştirme ihtiyacı yer alır. Ne yazık ki, eğitim kolonileri gibi diğer düzeltici kurumlarda da sık sık suç alt kültürünün normları, mahkûmların iç yaşamındaki topluluk normları olarak baskın çıkar. Pratik gösteriyor ki, bu normlar paylaşılmazsa bile, 18

yaşına ulaşmamış çoğu mahkûm tarafından kabul edilir. Bir suçlunun kişiliğinin bir suçlu mahkûmun kişiliğine dönüşümü, mahkûm topluluğunun normlarını, yani suç alt kültürünü kabul etmesiyle belirlenir, bu da özellikle reşit olmayan bir mahkûmun başarılı sosyal adaptasyonunu engeller. Simonoviç, N. Y. (2021)

N. E. Simonoviç ile hemfikirdir ki, reşit olmayan mahkûmların sosyal adaptasyonunu daha profesyonel bir şekilde organize etmek için, serbest kalmış kişilere mentörlük yapan bir kurum gereklidir, bu nedenle böyle kişileri eğitmek için okullar kurulmalıdır. Ayrıca, mentörlerin eğitimi için belirli bir program gereklidir ve bu program aşağıdaki eğitim yönlerini içermelidir:

1. Bireyin sosyal psikolojisi. Gelecekteki mentörlerin sosyalleşme, sosyalleşme sürecini anlamalarına ve bu konudaki ana soruya cevap bulmalarına yardımcı olacaktır.
2. Küçük grupların sosyal psikolojisi. Bu eğitim yönü, reşit olmayan mahkûmların grup içinde sosyal rollerin paylaşımında çatışmaları nasıl önleyeceklerini öğretecektir. Katı yapılandırılmış ve alt düzeye indirgenmiş bir ortama düşen reşit olmayan mahkûm, bu ortamda sosyalleşmeye zorlanır ve mahkûmların hayat normlarını benimser, bu da psikolojik kırılmaya ve varoluşsal krize neden olur. Bu nedenle, düzeltici kurum çalışanları, değişen toplum koşullarında ve düzeltici kurumların değişen faaliyetleri bağlamında mahkûmların sosyalleştirilmesi metodolojisi ve teknolojisine yönelik yeni yaklaşımlar belirleme göreviyle karşı karşıya kalır.
3. Çatışma Teorilerinin Temelleri: Reşit olmayan mahkûmlar çatışmaları çözme yeteneğine sahip değildir: Durumu olumsuz bir senaryo ile çözerler. Ayrıca, bu yaş grubundaki gençler çelişkilerle doludur, eğitim eksiklikleri de kendi rolünü oynar. Çatışmaların neden ortaya çıktığını, nasıl geliştiğini ve nasıl çözüleceğini bilmek gereklidir.
4. İletişim teorilerinin temelleri, insanlar arasında etkili iletişimin kurulabilmesi için son derece önemlidir. Özellikle özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları yerlerde bulunan reşit olmayanlar için bu, daha da büyük bir önem taşımaktadır. İletişim sırasında kelime dağarcığı ve iletişim becerileri minimuma indirgenmişken, topluma çıktıklarında ise tam anlamıyla etkili iletişime ihtiyaç duyulmaktadır. Reşit olmayan bireylerin topluma yeniden kazandırılmasında, iletişim becerilerinin güçlendirilmesi temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.
5. Reşit olmayan mahkûmlar, içinde bulundukları koşullar altında karşılaştıkları olayları analiz edebilmeli; neye inanacaklarını, neyi sorgulayacaklarını ve neyi sorgusuz kabul etmemeleri gerektiğini eleştirel biçimde değerlendirebilmelidir. Ayrıca, sosyal çalışmacı, psikolog ve eğitimci ile birlikte mentor, reşit olmayan mahkûmun özgürlükten yoksun bırakıldığı yerlerde kalırken uyarlanması için bir program hazırlamalı, adaptasyon için gerekli soruların bir listesini hazırlamalıdır: bu basın yayınlarını okuma, duygusal zekayı artıran ilginç edebiyat listesi

olabilir. Ayrıca, reşit olmayan mahkûmun özgürlüğe çıktıktan sonra uyum sağlaması için bir program hazırlanmalıdır (Quseva, 2019, s. 114).

Bugün, reşit olmayan şüpheliler, sanıklar ve mahkûmlarla ilgili aşağıdaki psikokorektif programların uygulanması günceldir: "Çatışmalı ve saldırgan davranışların önlenmesi", "İntihar davranışının önlenmesi", "İletişim çatışmaları", "Reşit olmayanların suç bulaşıcılığının önlenmesi". Çalışan ile genç arasında üretilen üretken güven ilişkisi, sosyal olarak olumlu etkileşim alanı oluşturur, çalışanın mahkûmun duygusal durumunu anlamasına, psikolojik temas kurmasına, davranışını tahmin etmesine ve etkili psikolojik ve eğitici çalışmalar organize etmesine olanak tanır (Guseva, 2019).

Ceza sisteminin daha insancıllaştırılması gerektiğini düşünüyoruz. Böylece, mahkûmların düzeltilmesi yoluna girme şansı kaçırılmamış olur ve reşit olmayan mahkûmların topluma daha hızlı uyum sağlamalarına yardımcı olunur. Ayrıca, cezanın eğitici işlevinin gerçekleştirilmesi, düzeltme ve suç tekrarının önlenmesi amacıyla, mahkûmlarla psikolojik çalışmayı düzenleyen mevzuat hükümlerinin geliştirilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Böylece, reşit olmayan mahkûmlar, diğer düzeltici kurumlardaki diğer mahkûmlar gibi düzeltme sürecinden geçerler. Bunun yanı sıra, mahkûmlar cezaevi sürecinde hem mesleki çalışma faaliyetlerine katılmakta hem de eğitim ve sosyal adaptasyon süreçlerine dâhil edilmektedirler. Diğer öğrenciler gibi eğitim alırlar, ders dışı etkinliklere katılabilir ve çeşitli yarışmalara katılabilirler. Reşit olmayanlar için çalışma süreci diğer düzeltici kurumlardakine benzer, ancak çalışma süresinin süresi, iş türü, izin süresi, özel çalışma özellikleri mahkûmların yaşına göre düzenlenir (Syrkina, 2022).

2.3. Cezaevinden Serbest Bırakılan Gençlerin Sosyalleşme Aşamaları

Sosyal çalışma, mahkûmlarla yalnızca hapis süresince değil, aynı zamanda serbest bırakıldıklarında, sosyal açıdan en savunmasız oldukları zamanda da ilgilenmeyi amaçlar. Dış dünyayla sosyal olarak yararlı bağlantıları korumak ve sonrasında rehabilitasyon, Azerbaycan'daki tüm sosyal kuruluşlar, uzmanlar ve insan hakları savunucuları için çalışmanın temel ilkesidir. Mahkûmların serbest bırakılmaya hazırlanması, Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kanunu'nun "Cezasını Tamamlayan ve Kontrol Altında Tutulan Mahkûmlar İçin Yardım" başlığı altında yasal olarak düzenlenmiştir. Ancak gerçek durum farklıdır. Bir yandan, birçok mahkûm hayatta kalma, yardım eksikliği ve hatta devlet kurumları veya kâr amacı gütmeyen kuruluşlardan bilgi desteği olmadan bir dizi hayat sorunuyla yüz yüze kalmaktadır. Üstelik, eski mahkûmlar serbest bırakıldıktan sonra sıklıkla ayrımcılığa uğramakta ve sosyal izolasyona maruz kalmaktadır, bu da onların uyum sağlama şansını ortadan kaldırmaktadır. Diğer yandan

- mahkûmların hapisteyken ve özellikle serbest bırakıldıktan sonra yardım sağlaması gereken sosyal hizmetler, devlet kurumları ve kuruluşlar, serbest bırakılan insanların gerçekte neye ihtiyaç duyduğunu temsil etmiyor. Eski mahkûmların sorunlarının tamamını fark etseler bile, çözüm yollarını, özellikle rehabilite edici yardım programlarını ve bu programlara nasıl dahil olacaklarını bilmeyebilirler (Şapary, 2017).

Sosyal bilimciler için hapishane sorunları, özellikle izolasyon ve sistem içindeki mahkûmlar arasındaki etkileşimler üzerinden ilgi çekicidir. Ayrıca, birçok yayının odak noktası hem erkek hem de kadın mahkûmların hapiste ve koloniden serbest bırakıldıktan sonra karşılaştıkları sosyal engeller ve zorluklardır. Ancak, bu tür araştırmalar genellikle eski mahkûmların sorunlarına dair kendi anlayışlarından uzaktır. Bu arada, çeşitli kurumlar ve özel sosyal hizmetler olarak devlet ve hapishane deneyimi olan insanlar sıklıkla "birbirlerine paralel" yaşar ve birbirleriyle iletişim kurma veya birbirlerini dinleme fırsatına sahip değildir.

Gözlem amacıyla farklı etnik kökenden, yaşlardan, cinsiyetlerden ve hapis sürelerinden eski mahkûmlarla birkaç resmî olmayan görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmamızda yanıtlamaya çalıştığımız soru şuydu: Etnik köken, hapishanede hayatta kalmak için bir kaynak mıdır? Aynı zamanda, araştırma dinî inançlar, hapishane hiyerarşisi, cinsiyet rolleri, idareyle ilişkiler, koloni öncesi ve sonrası hayat gibi diğer güncel sorunlara da değindi ve serbest bırakıldıktan sonra devlet desteğinin rolü ve kalitesi ele alındı (Omelçenko, 2010).

Kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütleri (STÖ'ler) ile cezaevi sistemi arasındaki iş birliği, mahkûmların yaşam zorluklarını aşmaları ve yeniden topluma entegre olmaları açısından önemli örnekler sunmaktadır. Bu kapsamda yapılan gözlemler ve alınan yanıtlar, eski mahkûmların günlük yaşama entegrasyonuna ilişkin potansiyel senaryoları daha şeffaf hale getirebilmektedir. Eski mahkûmların karşılaştığı sorunlar, kamuoyunda sıkça bilinen ve toplumsal düzeyde tartışmalara konu olan temel sorunlardır. Bu bireylerin güncel ihtiyaçları ve sahip oldukları destek kaynakları açık biçimde tanımlanmalı; bu ihtiyaçların karşılanabilmesi için etkili ve bütüncül sosyal hizmet mekanizmaları geliştirilmelidir. Araştırma bulguları, cezaevi süreci ve sonrasındaki yeniden entegrasyon sürecinin, büyük ölçüde bireyin özgür iradesinin yanı sıra, yakın çevresinden aldığı destekle, yaşadığı bölgedeki sivil, dinî veya insan hakları temelli örgütlerin faaliyetlerinden etkilendiğini göstermektedir (Simonoviç, 2021; Omelçenko, 2010; Şahin, Görkem, 2007).

Bu bilgilendiriciler neredeyse hiç devleti veya devlet kurumlarını gerçek yardım ve gerçek destek kaynağı olarak anmadılar, anlattıklarında ise onların gerçekten faydalı olabileceği veya güvenilir olduklarına dair büyük şüpheleri vardı. Birçok eski mahkûm, toplum tarafından

onaylanan tüm senaryolardan ve rollerden dışlanmış durumda ve bu durum, onların toplumsal entegrasyonlarını zorlaştırmakta ve hayat kalitelerini olumsuz etkilemektedir. Bu durumun sebeplerinden biri, Azerbaycan ceza sisteminin kapalılığı ve eski mahkûmların devlet kurumları/organizasyonları tarafından desteklenme fırsatlarının açık olmamasıdır (Kraynova, 2002, s. 96).

Cezaevi sisteminde şeffaflığın olmaması, yalnızca insan haklarının ihlali ve cezaevlerinde şiddetin yaygınlaşması için elverişli bir zemin oluşturmakla kalmamakta; aynı zamanda mahkûmların serbest bırakılmalarının ardından sosyal izolasyona, kırılabilirliğe ve ayrımcılığa maruz kalmalarına da neden olmaktadır. Bu durum, özellikle uzun süreli hapis cezası alan bireylerde daha belirgin hâle gelmekte, zira cezaevinde geçirdikleri sürede dış dünya büyük ölçüde değişmektedir. Araştırma bulguları, destekleyici sosyal ağların ve etkili rehabilitasyon programlarının varlığının hem birey hem de toplum için hayati öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Simonoviç, 2021; Omelçenko, 2010; Şapary, 2017).

Elde edilen verilere dayanarak, mahkûmların “normal hayata dönüş” sürecinde üç temel modelden söz edilebilir: cezaevi öncesi ve sonrası dönemde bireye destek sunan akrabalar, arkadaşlar veya partnerler; cezaevi içinde oluşan ve karşılıklı destek sağlayan enformel “cezaevi çevresi” ağları ve henüz etkililiği kesinleşmemiş olmakla birlikte pronasyon (iyileştirme) sistemleri ile dinî ve insan hakları temelli sivil toplum örgütleri tarafından sunulan destek hizmetleri. Buna karşın, serbest bırakıldıktan sonra bireyin destekten yoksun kalması durumunda yeniden suç işleyerek cezaevine dönme olasılığı önemli ölçüde artmaktadır (BM, 2015; Leonova, 2013).

Farklı yerlerdeki eski mahkûmlarla yapılan derinlemesine röportaj analizi, destek kaynağı / aracı rolünün şu anda çeşitli STÖ'ler tarafından üstlenildiğini, ancak devlet tarafından üstlenilmediğini göstermiştir. Gözlemllediğimiz eski mahkûmlar serbest kaldıktan sonra, akrabaları veya partnerleri dışında, ceza sürelerini birlikte geçirdikleri ve daha önce serbest kalan "insanlar arasında çıkmış" olanlar; dinî inançlarına yakın olanlar ve sosyal olarak tehlikeli hastalıklara (HIV, tüberküloz) sahip insanların enformel kendi kendine yardım birlikleri tarafından yardım aldıklarını anlattılar. Her halükârda bu kaotik bir şekilde oluşan enformel destek ağları, yeni hayata adaptasyon sürecinde yardımcı olma işlevini üstleniyor. Bu sırada devlet yardım kaynağı olarak bilgilendiriciler tarafından anılmıyor (Karpenko, 2006, s. 67).

Serbest kaldıktan sonra yeni yaşam koşullarına uyum sağlama süreci, eski mahkûmlar açısından oldukça zordur. Günlük rutinlerden başlayarak, sokakta yabancı insanlarla kurulan iletişime kadar birçok unsur, cezaevi dışındaki yaşamda yeniden öğrenilmeyi gerektirir. Oysa cezaevi

ortamı, özellikle uzun süreli mahkûmlar için tanıdık, tahmin edilebilir ve kontrollü bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, serbest bırakıldıktan sonra karşılaşılan çevresel karmaşa ve belirsizlik bireyler için yoğun stres kaynağı hâline gelmektedir (Simonoviç, 2021; Omelçenko, 2010).

Adaptasyonun yanı sıra, eski mahkûmlar ciddi maddi problemlerle de karşı karşıya kalmaktadır. Birçoğu serbest bırakıldıktan sonra temel ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik güce sahip değildir. Bununla birlikte, iş bulma süreci de oldukça sıkıntılıdır. Çoğu eski mahkûm, vasıflı olsa bile yüksek nitelik gerektiren işlerde istihdam edilmemekte, düşük maaşlı pozisyonlara dahi alınmamaktadır (Şapary, 2017; Leonova, 2013). Bu durum, toplumdaki önyargıların yapısal engellere dönüşmesine neden olmakta; mahkûmun potansiyelini kullanamamasına ve tekrar suça yönelmesine zemin hazırlamaktadır (BM, 2015).

Kadın mahkûmların durumu ise daha da zordur. Serbest bırakıldıktan sonra çoğu kadın ailesiz kalmakta, kocaları tarafından terk edilmekte veya boşanma davası ile karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, toplumun kadınlara yönelik kınayıcı ve dışlayıcı tutumu daha belirgin hâle gelmektedir. Kadınların istihdam edilme oranı oldukça düşüktür ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar (Omelçenko, 2010). İş bulmada çoğunlukla tek kaynak, tanıdıklar, eski arkadaşlar ya da cezaevinden tanıdıkları kişilerden oluşan informal ağlardır. Yapılan gözlemler, tanıdık desteği olmadan birçok eski mahkûmun iş bulmasının mümkün olmadığını göstermektedir (Simonoviç, 2021).

Mahkûmların devlet kurumları veya hizmetleri aracılığıyla iş arama konusunda bilgi eksikliği ve işverenlerin ve yöneticilerin önyargılı tutumları, çaresizlik duygusunun derinleşmesine ve yeniden hapse dönmeye uygun bir zemin oluşturmaktadır. Azerbaycan'da eski mahkûmlar uyum ve yeniden topluma kazandırılmasında kurumsallaşmış yardımı, sadece kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda bulabilmektedir. Coğrafi olarak farklı yerlerde farklı türde STÖ'ler sadece bilgi sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda eski mahkûmları desteklemekte ve yardım da sunabilmektedir. Örneğin Gence'deki bir STÖ neredeyse bir sığınak işlevi görmektedir (Omelçenko, 2020, 40). Şehrin dışındaki terk edilmiş bir anaokulu binasında faaliyet gösteren bir sığınak, eski bir polis memurunun çabalarıyla yönetilmektedir. Bu kişi, geçmişte kendisi de hapis cezası çekmiş olup, bugün STÖ kapsamında yerel cezaevlerinde yürüttüğü çalışmalarla tanınmaktadır. Söz konusu sivil toplum kuruluşu, ilaç temini, kimlik ve pasaport çıkarma, akraba bulma, geçici barınma gibi hizmetler sunmakta; özellikle engelliler, evsizler ve eski mahkûmlar gibi başka hiçbir yerden destek alamayan bireyler için güvenli bir sosyal topluluk ortamı sağlamaktadır (Simonoviç, 2021; Omelçenko, 2010).

Bu bireyler çoğu zaman devletin sosyal koruma sisteminin dışında kalmakta ve toplum tarafından görünmez hâle getirilmektedir. HIV pozitif bireylerle çalışan bir başka STÖ, özel tıbbi bakım gereken durumlar için hem eğitim hem de doğrudan yardım sunmaktadır. Aynı kuruluş, resmî belgelerin düzenlenmesi, iş bulma gibi konularda da danışmanlık sağlamaktadır. Yardım alanların çoğunluğunu HIV veya tüberküloz taşıyan eski mahkûmlar oluşturmaktadır (Guseva, 2019; BM, 2015).

Volga bölgesinde yer alan bağımlılık rehabilitasyonuna yönelik başka bir sivil toplum kuruluşu ise yaklaşık on beş yıldır faaliyet göstermekte, eski mahkûmlarla birlikte bağımlı bireylere yönelik sosyal destek, danışmanlık, psikolojik yardım, mentörlük ve gönüllü katılım imkânları sunmaktadır. Bu tür programlar, bireyin yeniden topluma kazandırılması sürecinde önemli bir rol oynamaktadır (Şapary, 2017; Leonova, 2013).

Bu kuruluş, bağımlı mahkûmların rehabilitasyonu için bir kolonide uygun koşullar yaratmayı başardı. Araştırmanın yapıldığı bir sonraki STÖ de eski bir mahkûm tarafından kurulmuştu. Başlangıçta bu organizasyonun faaliyetleri eski mahkûm olan Müslümanlara yardım üzerine yoğunlaşmış olsa da, şu anda sadece Müslümanları değil, genel olarak destek ihtiyacı olan herkesi kapsıyor. Bu organizasyonun programı, genç suçluların sosyal destek sistemini oluşturma, meslek yönlendirme ve işe yönlendirme, resmî işe yerleştirme gibi görevleri içerir. Bu STÖ aslında serbest bırakıldıktan sonra yalnız kalanların sistemli desteği üzerine bir örnektir. Bu vakada özgü bir durum daha var: organizasyon, devlet kurumları ve diğer toplum kuruluşlarıyla rehabilite ve adaptasyon alanında yakın işbirliği içindedir. Ayrıca, bölgedeki iş dünyası temsilcileriyle mahkûmların iş bulmalarını sağlamak için işbirliği yaparlar. Bu STÖ'nün hedeflerinden biri, sadece eski mahkûmlar için değil, İyileştirme Merkezi'nde cezasını çekenler için de iş bulma yardımı sağlamaktır; bu durum, yöneticiye göre, devletin her mahkûm için yılda harcadığı büyük miktarlardaki paranın yararını artırıyor (Nikolaev, 2007, s. 42).

Burada sunduğumuz metin, Azerbaycan'daki bir sivil toplum örgütünün eski mahkûmların topluma yeniden entegrasyonu sürecinde karşılaştıkları zorluklara ilişkin gözlemlerine dayanmaktadır. Bu gözlemler, Nikolaev'in (2007) hüküm giymiş küçüklerin başarılı bir şekilde yeniden sosyalleştirilmesinin, eğitim kolonilerinin etkinliğinde temel bir unsur olduğunu vurguladığı çalışmasıyla paralellik göstermektedir (Nikolaev, 2007).

Mahkûmların yeniden topluma entegrasyonuna nasıl yardımcı olduğunu detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Ayrıca, yaşlı ve evsizlere yardım etmekle birlikte, ana faaliyetlerinin eski mahkûmların topluma yeniden kazandırılması üzerine yoğunlaştığını belirtiyor. Bu çerçevede,

iş bulma desteği yanında geçici konaklama, mevsimlik giysi ve temel ihtiyaç malzemeleri sağlanıyor, ayrıca tıbbi ve hukuki yardım sunuluyor. 2023 yılı ortasına kadar Azerbaycan'da denetimli serbestlik hizmeti (pratikte İyileştirme Merkezleri) oluşturulmuş. Bu hizmetin görevi, hapisten çıkan kişilerin özgür hayata hazırlanmalarını sağlamaktır. Azerbaycan'ın bir şehrindeki bu STÖ, İyileştirme Merkezi ile birlikte, gerçekten etkili bir devlet ve sivil toplum işbirliği örneği olarak görünmektedir. Pratikte, gerçek mahkûmlarla eski mahkûmlar bir araya gelerek destek ve yardım sağlama alanı oluşturmuşlar ve spesifik bir İyileştirme Merkezi bazında özgür hayata hazırlık için adeta bir okul organize etmişler (Şapary, M. A. 2017).

Farklı milliyetlerden, cinsiyetlerden ve ceza sürelerinden genç mahkûmlar, cezaevi sistemindeki rehabilitasyon uygulamaları aracılığıyla özgür bireyler gibi yaşamayı öğrenmektedir. Mahkûmlar, şehir merkezlerine işe gidip gelmekte, alışveriş yapmakta, iş yeri seçebilmekte, aileleriyle görüşebilmekte, sinemaya gitmekte ve günlük yaşam becerilerini geliştirmektedirler. Bu süreci teşvik eden bir unsur da, uyum sağlamış diğer mahkûmların varlığıdır. Bu olumlu örnekler, sosyal öğrenme süreci için güçlü birer model teşkil etmektedir (Simonoviç, 2021; Leonova, 2013).

Söz konusu iyileştirme merkezlerinde, ana dinî inançların temsilcileri, avukatlar ve psikologlar eşliğinde toplantılar düzenlenmektedir. Öne çıkan örneklerden biri, bir eski mahkûm tarafından dinî temelde kurulan ve bugün etkili biçimde faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur. Bu kuruluş, modern Azerbaycan ceza sistemi içinde bir kamu-STÖ iş birliği modeli olarak dikkat çekmektedir (Şapary, 2017; Omelçenko, 2010). Her ne kadar bu kurumların işleyişinde bazı yapısal sorunlar bulunsa da, varlıkları ve işlevleri mahkûmların yeniden topluma kazandırılması açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Bununla birlikte, mahkûmların özgürlükten sonraki yaşama uyum sağlamaları, devletin sorumluluğu olarak değerlendirilmelidir. Ancak Azerbaycan ceza sistemi büyük ölçüde cezalandırma temelli bir yapıya sahip olduğu için, rehabilitasyon yaklaşımı yeterince hayata geçirilememektedir. Ceza sisteminin bu doğası, mahkûmların özgürlüğe hazırlanması fikrini ikinci plana itmekte, hatta zaman zaman geçersiz kılmaktadır (BM, 2015; Gölbaşı, 2017).

Bu durum, yeniden sosyalleşme desteğine yönelik yolların ve senaryoların bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Aksine, bu tür desteklerin hem birey hem de toplum hem de devlet açısından çok boyutlu yararlar sunduğu görülmektedir. Bu bağlamda, yeniden entegrasyon sistemlerinin daha kapsamlı, şeffaf ve erişilebilir biçimde yapılandırılması gerekmektedir (Simonoviç, 2021; BM, 2015).

Bunun için ilk olarak, kolonilerde hükümlülere özgürlükten sonra mahkûm destek programları hakkında bilgi seviyesini artırmak, ikincisi, çeşitli STÖ'leri serbest bırakıldıktan sonra eski mahkûmları destekleyen devlet programlarına aktif olarak dahil etmek, üçüncüsü ve belki de en önemlisi, mahkûmların bu tür devlet inisiyatiflerine güven düzeyini artırmak gerekiyor, ki bu da somut destek eylemleriyle mümkün olabilir. Bu, çeşitli STÖ'lerin deneyimlerinden faydalanarak gerçekleştirilebilir, zira bu kuruluşların çalışanları zaten toplumdan sosyal olarak dışlanmış insanlara yardım ediyorlar (Nikolaev, 2007).



3. HÜKÜMLÜLERİN SINIFLANDIRILMASI, SOSYALLEŞMELERİNE ZEMİN OLUŞTURMA VE CEZAEVLERİNİN YAPISININ İYİLEŞTİRİLMESİ

3.1. Hükümlülerin Sınıflandırılması ve Gençlerin Sosyalleşme Sürecindeki Rolü

Mahkûmların hüküm giymeye ilişkin sınıflandırması, dikey yapılı üç katmanlı bir sisteme dayanır. Bu sistemin en üstünde ceza hukuku sınıflandırması, onun altında ceza infaz sınıflandırması ve en sonunda ise grup sınıflandırması yer almaktadır. Bu sınıflandırma yapısı, cezalandırmanın hedeflerine ulaşılmasını sağlar: rejim türlerine göre dağıtım ve cezanın dozajlanması yoluyla sosyal adaletin sağlanması; mahkûmların ayrı tutulmasıyla yeni suçların önlenmesi; infaz koşullarının ve birim dağılımlarının düzenlenmesiyle ıslahın gerçekleştirilmesi amaçlanır (BM, 2015; Yenisey, 1997).

Ceza hukuku ve ceza infaz sınıflandırmaları normatif hukuk çerçevesinde belirlenirken, grup sınıflandırması ceza infaz kurumlarının (CİK) idari yönetimleri tarafından kriminolojik, pedagojik ve psikolojik kriterler esas alınarak yapılmaktadır. Ancak Azerbaycan’da grup sınıflandırmasına yeterince önem verilmemekte, bu alan ceza infaz politikasının bir yönü olarak kurumsallaşmamıştır. Oysa uluslararası belgeler ve birçok ülkenin ceza hukuku politikaları, grup sınıflandırmasını mahkûmların sosyalleşmesinin temeli ve sistem güvenliğinin aracı olarak görmektedir (Şapary, 2017; Simonoviç, 2021).

Birleşmiş Milletler’in Mahpuslara Muameleye Dair Asgari Standart Kuralları (Nelson Mandela Kuralları), mahkûmların geçmiş mahkûmiyetleri, yasal durumları ve önceki cezaevi deneyimlerine göre ayrılması gerektiğini vurgular (BM, 2015, Kural 11). Ayrıca *Birleşmiş Milletler’in Reşit Olmayanların Özgürlüklerinden Mahrum Bırakılmasına İlişkin Kuralları*’nın (Beijing Kuralları) 28. maddesi, reşit olmayanların ayrımının, fiziksel ve psikolojik bütünlüklerinin korunması açısından zorunlu olduğunu belirtmektedir.

Avrupa Cezaevi Kuralları da benzer şekilde, uzun süreli mahkûmlar arasında risk teşkil eden bireylerin tespit edilmesini ve buna göre düzenleme yapılmasını önerir. Batı ülkelerinde ise ceza çekmeye başlamadan önce yapılan grup sınıflandırması, kriminolojik değerlendirmelere ve güvenlik risklerine dayalıdır. Bu sınıflandırma, bireyin suç geçmişi, kaçma riski, diğer mahkûmlar veya tanıklara yönelik tehdit durumu, dış destek olanakları ve kurum içi davranış potansiyeli gibi ölçütlere göre belirlenmektedir (Leonova, 2013; Gölbaşı, 2017). Dolayısıyla, bu ülkelerde grup sınıflandırması hukuki ve bilimsel temellere dayandırılmış olup, mahkûmun infaz kurumuna uygun biçimde yerleştirilmesini sağlamaktadır.

Gelişmiş birçok ülkede uygulanan mahkûm sınıflandırma sistemi, sadece bireyin geçmişte işlediği suça ya da önceki mahkûmiyetlerine odaklanmaz; bunun yerine cezanın infaz sürecinin

etkinliğini artırmaya yöneliktir. Azerbaycan mevzuatında ise Avrupa Cezaevi Kuralları'nın kabulüne rağmen birçok sınıflandırma biçimi henüz kurumsallaşmamıştır. Bunlar arasında genç mahkûmlara özel kategorilerin oluşturulması, güvenlik tehdidi düzeyine göre bireylerin ayrılması ve reşit olmayan mahkûmların fiziksel, psikolojik ve ahlaki refahının korunmasına yönelik uygulamalar yer almaktadır (Avrupa Konseyi, 2006; BM, 2015; Şapary, 2017).

Araştırmacı tarafından ceza infaz kurumlarında yapılan gözlemlere göre, geçmişte mahkûmların birimlere dağıtımında üretim ilkesine büyük önem verilmekteydi. Ancak günümüzde bu ilkenin etkisi azalmış; mahkûmlar kriminolojik, psikolojik ve pedagojik kriterler temelinde (ıslah potansiyeli, pedagojik ihmalkârlık vb.) sınıflandırılmaya başlanmıştır (Simonoviç, 2021). Bu çerçevede, sınıflandırma süreci mahkûmun kuruma ilk kabulünden itibaren başlamalı ve kişiye özgü bir sosyalleşme programı ile desteklenmelidir. Bununla birlikte, yalnızca 15 günlük karantina süresince yapılan gözlemler, mahkûmun kişilik özelliklerini değerlendirmek için yetersizdir.

Bu eksikliklere karşı bazı ceza infaz kurumlarında alternatif uygulamalar geliştirilmektedir. Örneğin, Azerbaycan'ın Lenkaran şehrindeki bir kurumda, 200 kişiyi geçmeyen izole birimde psikolojik, pedagojik ve sosyal çalışma merkezi kurulmuştur. Bu merkez, müdür ve eğitimci kurulu tarafından yönetilmekte; sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, güvenlik görevlileri, toplumsal ve dinî kuruluş temsilcilerinden oluşan bir koordinasyon konseyine sahiptir (Adalet Bakanlığı, 2021). Merkezin görevleri arasında şunlar yer almaktadır:

- Mahkûmun kişisel özelliklerine uygun bireysel eğitim planlarının oluşturulması,
- Farklılaştırılmış sosyalleşme programlarının uygulanması,
- Aile bağlarının yeniden kurulması, kimlik belgelerinin temini,
- Mahkûmun yaşam becerilerinin geliştirilmesi ve serbestlik sonrası planlaması,
- Kişisel ve sosyal sorunların tespiti, çatışma çözümü,
- Topluluk katılımının teşvik edilmesi,
- Dini ve sosyal kurumların kaynaklarının rehabilitasyona dahil edilmesi,
- Yeniden suç işlemeyi önlemeye yönelik yapısal çözümler geliştirilmesi.

Mahkûmun bu merkezdeki süreci sonunda uygulanacak ceza rejimi (normal, hafifletilmiş veya sıkı) ve kişiye özel sosyalleşme programı belirlenmektedir. Hâlihazırda Azerbaycan'daki ceza infaz kurumlarının %57'sinde mahkûmların izole bölümlere aktarım süreci devam etmektedir. Ancak tek kişilik hücre uygulaması gibi bazı iyileştirme girişimleri, altyapı ve idari nedenlerle daha yavaş ilerlemektedir (Leonova, 2013).

“Koloninizde mahkûmların tek kişilik hücrelere nakledilmesi başladı mı?” sorusuna koloni çalışanlarının verdiği yanıtlar şu şekildedir:

- “Evet, hepsini nakletmeye çalışıyoruz” – %4
- “Sadece hafifletilmiş koşullarda tutulan mahkûmları naklediyoruz” – %16
- “Hayır” – %80

Bu veriler, mahkûmların sosyalleşme sürecini hızlandıracak ve ceza infaz sisteminin etkinliğini artıracak daha kapsamlı bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır (Özgürlüğünden Mahrum Bırakılan Çocuk Suçluların Kişilik Özellikleri ve Yeniden Topluma Kazandırılmalarındaki Bazı Sorunlar, 2009, s. 57).

Bu tür bir sınıflandırma ve risk tespiti uygulamasının olumlu bir örneği, 1980'li yıllarda uygulanmıştır. Suç işleme riski yüksek olan mahkûmlar hakkında bilgiler, ceza infaz kurumlarının soruşturma ve izolasyon bölümlerinden (CİK) elde edilmekte ve bu bireyler önceden kayıt altına alınmaktaydı (Leonova, 2013; Simonoviç, 2021). Aynı zamanda, ceza kolonisine yeni gelen tüm mahkûmlar ayrı bir değerlendirme birimine yönlendirilmekteydi. Burada mahkûmlar gözlem altına alınır, CİK'ten alınan bilgilerle karşılaştırmalı analiz yapılırdı.

Bu süreçte mahkûmlar, nöbet tutma, temizlik yapma, koloni çevresini düzenleme gibi görevlerle sosyal sorumluluk almaya teşvik edilirdi. Ancak “hırsız kültürü”nün normlarına bağlı kalmayı sürdüren ve bu görevlere katılmayı reddeden bireyler, önce disiplin hücrelerine alınmakta, ardından daha katı koşulların uygulandığı hücre tipi odalara nakledilmekteydi. Aynı zamanda bu kişiler önleyici kayıt altına alınıyor, davranışlarında düzelme gözlemlenene kadar daha sıkı bir rejime tabi tutuluyordu (Omelçenko, 2010).

Günümüzde benzer vakaların, sadece disiplin yaptırımlarıyla değil, daha sistemli ve yapılandırılmış önleyici uygulamalarla da ele alınması gerektiği görüşü yaygınlık kazanmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen ceza infaz kurumu çalışanlarının büyük çoğunluğu (%89), iyi planlanmış ve bilimsel verilere dayalı bir birim dağılımının suç tekrarını azaltmada etkili olduğu kanaatini taşımaktadır (Şapary, 2017).

3.2. Cezaevlerinin Yapısının İyileştirilmesi ve Gençlerin Sosyalleşmesine Katkısı

Sosyalleşme sürecindeki bozulmalar ve genç bireylerin suça yönelimi, büyük ölçüde bireyin içinde bulunduğu mikro çevrenin olumsuz yapısından kaynaklanmaktadır. Bu tür çevreler, bireylerin toplum dışı norm ve değerleri içselleştirmesine neden olmakta ve özellikle genç bireyler, bu olumsuz etkiler karşısında daha savunmasız kalmaktadır (Kamaldinova, 2002; Guseva, 2019). Yapılan araştırmalar, Azerbaycan'daki gençlerin suç işleme oranlarında son

yıllarda kayda değer bir artış olduğunu ortaya koymaktadır (Adalet Bakanlığı, 2021; Şapary, 2017).

Bu artış, yalnızca Sovyet sonrası döneme özgü değildir; benzer eğilimler Sovyetler Birliği döneminde de gözlemlenmiş, ancak günümüzde daha karmaşık toplumsal koşullar nedeniyle daha çarpıcı hâle gelmiştir. Mevcut istatistiksel verilere göre, Azerbaycan'da genç suçluluğunun artış hızı, aynı yaş grubunun nüfus içindeki artış hızına oranla yedi kat daha yüksektir. Bazı bölgelerde genç bireyler, genel suç ortamının belirleyici unsuru hâline gelmiştir (Simonoviç, 2021; Gadzhimetov, 2015). Veriler, ülke genelinde gerçekleşen her üç yasa dışı eylemden birinin gençler tarafından işlendiğini göstermektedir.

Bu tablo, gençlerle çalışan sosyal hizmet kurumlarının, eğitim sisteminin ve toplumsal yapıların sorumluluğunu artırmakta; sosyalleşme sürecinde risk oluşturan çevresel faktörlerin giderilmesi için daha kapsamlı müdahalelere duyulan ihtiyacı gözler önüne sermektedir.

1. Genç suçluluğu sorunu, 18 yaş üstü bireylerin suçluluğu gibi, toplumun kronik, kalıcı sosyal hastalıklarından biri olarak kabul edilir ve bu nedenle genç suçluluğunu ve olumsuz toplumsal sonuçlarını en aza indirmek için çözüm arayışları her zaman güncel olacaktır. Sosyalleşme, genç bir bireyin toplumda yaşamak için gerekli olanakları ve yetenekleri kazanmasını ve hukuk normlarına uygun davranmasını hedefleyen amaçlı bir süreçtir (Şapar, 2017, s. 38).

Uzmanlara göre, sosyalleşme süreci yalnızca düzeltici kurumların sınırları içerisinde değerlendirilmemelidir; zira bu sürecin temel amacı mahkûmun toplumun normal yaşam koşullarına yeniden entegre edilmesidir (Simonoviç, 2021). Bu çerçevede sosyalleşme süreci iki temel aşamaya ayrılmaktadır: birincisi, penitansiyer aşama olarak adlandırılan ve genç mahkûmun ceza infaz kurumunda cezasını çektiği, aynı zamanda serbest bırakılmaya hazırlandığı aşamadır; ikincisi ise, post-penitansiyer aşama olup bireyin serbest bırakılmasından sonra topluma yeniden adaptasyon sürecini kapsamaktadır (Leonova, 2013).

Uygulama verileri, sosyalleşme sürecinin her iki aşamasında da çeşitli sorunların ortaya çıktığını göstermektedir. Bu sorunlar, gençlerin cezaevinde ve sonrasında yapılan önleyici ve eğitici çalışmaların yetersizliği ile ilişkilidir. Bu da serbest bırakıldıktan sonra ilk yıl içinde tekrar suç işleme oranlarını artırmaktadır (Guseva, 2019; Şapary, 2017). Penitansiyer aşama boyunca, düzeltici kurumlarda görev yapan uzmanlar -psikologlar, öğretmenler ve sosyal hizmet çalışanları— bireyleri serbestliğe hazırlamalı, kişiliğini inceleyerek ıslah ve eğitim sürecine uygun bireysel programlar geliştirmelidir (Omelçenko, 2010).

Bu görev son derece karmaşık ve yüksek düzeyde uzmanlık gerektiren bir süreçtir. Uzmanlar, mahkûmun kişilik yapısı, davranış kalıpları ve sosyal etkileşim mekanizmaları hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Ayrıca mahkûma yalnızca bir “suçlu” olarak değil, toplumun bir parçası olarak, “insan” sıfatıyla yaklaşılması büyük önem taşımaktadır. Sosyalleşme süreci, bireyin psikolojisinde ek travmalar yaratmamalı; aksine, olumlu nitelikleri teşvik edici olmalıdır. Uzmanlar, her bireyin bilinçli ve amaçlı şekilde değişme kapasitesine sahip olduğunu varsaymalı ve bu doğrultuda çalışmalıdır (Gadzhimetov, 2015).

Azerbaycan’da genç mahkûmların yeniden topluma kazandırılmasını hedefleyen sosyal, psikolojik ve eğitici çalışmalara yönelik çeşitli programlar yürütülmektedir. Bu programlar bireyin özel ihtiyaçlarını dikkate alarak kişiselleştirilmiş yaklaşımlar sunmaktadır. Ancak ceza infaz sisteminde sosyal pedagog, sosyal çalışmacı ve psikolog pozisyonlarındaki personel sayısında ciddi yetersizlikler söz konusudur (Adalet Bakanlığı, 2021). Bu durum, genç mahkûmlarla etkin rehabilitasyon çalışmaları yürütülmesini zorlaştırmaktadır.

Azerbaycan’da ortalama olarak her 300 genç mahkûma bir iş ve yaşam düzenleme görevlisi, üç psikolog (aynı zamanda kurum personeliyle de çalışmaktadırlar) ve altı eğitmen düşmektedir. Tüm bu personel vardiyalı sistemde görev yapmakta olup, birey odaklı çalışabilmek için geniş bilgi ve beceriye sahip olmaları beklenmektedir. Bu bilgi alanları arasında psikoloji, pedagoji, hukuk ve etik yer almakta; ayrıca güçlü kişisel nitelikler de başarı için belirleyici olmaktadır (Kamaldinova, 2002).

Genç uzmanlar ve sivil personel, ceza infaz kurumlarında görev yapmaya başladıklarında, çoğunlukla bu görevin yalnızca yaptırım odaklı bir fonksiyonu yerine getirmek olduğunu düşünmektedirler. Bu algı, mesleğin toplumda sosyal olarak yeterince prestijli görülmemesiyle de ilişkilidir (Kamaldinova, 2002; Simonoviç, 2021). Bu bağlamda, genç mahkûmların başarılı bir şekilde topluma yeniden kazandırılması, yalnızca teknik yeterlilik değil, aynı zamanda etik duyarlılık ve sosyal becerilerle donatılmış uzmanlar tarafından yürütülmelidir. Bu uzmanlar arasında sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve eğitmenler yer almakta; söz konusu uzmanların genç bireylerin kişilik yapılarını, aile bağlarını ve eski sosyal çevrelerini analiz ederek işbirliğine dayalı ilişkiler kurmaları beklenmektedir (Leonova, 2013).

Genç suçluluğun önlenmesi ve bireylerin topluma yeniden entegrasyonu süreçlerinde görevli personelin, nitelikli ve çok disiplinli bir eğitim alması gerekliliği kritik öneme sahiptir. Genç mahkûmlar üzerinde uygulanacak düzeltici ve eğitici önlemler, yalnızca dışsal düzenlemelerle değil, bireyin içsel dönüşümünü hedefleyen stratejilerle desteklenmelidir. Bu kapsamda, sosyal

olarak önemli becerilerin geliştirilmesi, olumsuz davranışların olumlu sosyal davranış kalıplarıyla değiştirilmesi hedeflenmektedir (Guseva, 2019; Şapary, 2017).

Günümüzde genç mahkûmlar üzerinde en etkili olduğu kabul edilen düzeltici ve rehabilite edici önlemler şunlardır:

1. Eğitim faaliyetleri (zorunlu ve gönüllü eğitim),
2. Toplum yararına yapılan çalışmalar,
3. Üretimde ücretli işlerde görev alma,
4. Toplumsal sorumluluk projelerine katılım,
5. Kültürel ve sanatsal etkinlikler (örneğin eğitim kolonilerinde sanat, fotoğraf, video atölyeleri),
6. İnanç temelli programlar ve dinî etkinlikler,
7. Biyolojik aile ve yakın akrabalarla düzenli iletişim (Simonoviç, 2021; Mihaylov, 2005).

Eğitim hakkı, özgürlüklerinden mahrum bırakılan bireyler için en temel sosyal haklardan biri olup, bireyin düzeltilmesi ve serbest bırakıldıktan sonra topluma yeniden entegrasyonu üzerinde belirleyici etkiye sahiptir (Foucault, 2012). Azerbaycan'daki eğitim kolonilerinde genel eğitim akşam (vardiya) okulları ve mesleki eğitim okulları bulunmaktadır. Mahkûmlar, çeşitli eğitim yöntemleri ve teknolojileri kullanılarak ortaöğretim sonrası mesleki (kolej, teknik okul) ve yükseköğretim olanaklarından faydalanabilmektedir (Adalet Bakanlığı, 2021).

Ancak Azerbaycan'da, mahkûmlar için yükseköğretime ilişkin genel kabul görmüş, yapılandırılmış ve onaylanmış bir yaklaşım, gelişim yönü veya uygulama standardı bulunmamaktadır. Bu durum, genç mahkûmların yükseköğretim alma haklarının kullanımında çeşitli sorunlara neden olmaktadır (Adalet Bakanlığı, 2021; Leonova, 2013). Yeniden topluma kazandırma sürecinde karşılaşılan bir diğer temel problem ise gençlerin öğrenme ve düzelmeye yönelik motivasyonlarının düşük olmasıdır. Ergenlik dönemindeki bireylerde hukuki bilinç ve hukuki kültür henüz tam anlamıyla şekillenmediğinden, bu süreçte rehberlik ve yönlendirme özel bir önem taşımaktadır (Guseva, 2019).

Ergenlerin değer sistemi, ahlaki gelişim düzeylerinin düşüklüğü, duygusal tepkilerinin yoğunluğu, çevrenin etkisine açıklıkları gibi özellikler nedeniyle kolaylıkla şekillenebilir. Bu nedenle, onların eğitim almanın gelecekteki hayatları üzerindeki olumlu etkilerini anlamalarını sağlayacak programlara ve yönlendirici etkinliklere ihtiyaç duyulmaktadır (Kamaldinova, 2002). Genç mahkûmlara yönelik üretken faaliyetler, iş becerileri kazandırmak, işe yönelik olumlu tutum geliştirmek ve bireyin hem ahlaki hem de maddi motivasyonunu güçlendirmek amacıyla düzenlenmelidir (Simonoviç, 2021).

Ceza infaz kurumlarında özellikle otomotiv ve tarım makineleri üretimi, metal işçiliği, yangın ve kurtarma ekipmanları, mobilya üretimi gibi çeşitli sektörlerle yönelik atölyeler kurulmaktadır. Bu üretim alanları, mahkûmların hem meslek edinmesine hem de suçlu düşünce yapısından uzaklaşmasına katkı sağlamaktadır. Bu ortamda gerçekleştirilen çalışma, bireyin sorumluluk, özveri, disiplin gibi kişisel niteliklerini geliştirmekte; toplumsal fayda bilinciyle hareket etmeyi öğretmektedir (Mihaylov, 2005; Şapary, 2017).

İş ortamında genç mahkûmlara, yapılan işin toplumsal önemi, bireysel yararları ve değer üretimi hakkında bilgi verildiğinde, onların çalışmaya yönelik tutumları ve toplumla olan bağları da güçlenmektedir. İş, sadece bir faaliyet değil, aynı zamanda eğitim, sosyal gelişim ve psikolojik iyileşmenin bir aracı olarak ele alınmalıdır. Mahkûmların üretim sürecine katılımı, cezaevi içindeki uyumlarını kolaylaştırmakta ve yeni suçların önlenmesi açısından rehabilitasyon sürecine katkı sunmaktadır (Foucault, 2012).

Bununla birlikte, eğitim kolonilerinde kültürel ve sportif etkinliklerin geliştirilmesi de önemli bir rehabilitasyon aracıdır. Ceza infaz kurumlarında açılan sanat atölyeleri, fotoğraf stüdyoları, resim çalışmaları gibi yaratıcı faaliyetler, bireylerin psikososyal gelişimini desteklemekte, özgüvenlerini artırmakta ve topluma yeniden entegrasyonlarını kolaylaştırmaktadır (Omelçenko, 2010; Simonoviç, 2021). Mahkûmların bu tür etkinliklere katılımı, hayata dair daha farklı ve olumlu bir perspektif geliştirmelerine katkı sağlamaktadır.

Ayrıca kurum yönetimleri, yarışmalar, sportif turnuvalar ve grup gezileri gibi dış çevreyle etkileşimi artıran etkinliklere öncülük etmelidir. Sosyal uyum sürecinde olumlu gelişmeler gösteren genç mahkûmların tiyatro, sergi, müze gibi sosyal alanlara erişimi teşvik edilerek özgür hayata geçişleri desteklenmelidir (Şapary, 2017; Gadzhimetov, 2015).

Genç mahkûmların gönüllü olarak rehabilitasyon ve sosyal uyum süreçlerine katılımı, yeniden entegrasyonun temelini oluşturmaktadır. Günümüzde sosyal olarak yararlı bağların yeniden kurulmasına özel bir önem atfedilmektedir (Simonoviç, 2021). Genç bireylerin özgürlüklerinden mahrum bırakılması, çoğunlukla önceden var olan aile ve sosyal ilişkilerinin zayıflamasına veya tamamen kopmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, ceza infaz kurumlarında görev yapan personelin, mahkûmun serbest bırakılmasından önce yakın akraba ve aile bireylerini bulma, yazışma sürecine yardımcı olma ve doğrudan görüşmelerin organizasyonu gibi süreçlerde aktif rol üstlenmesi gerekmektedir (Leonova, 2013; Gadzhimetov, 2015).

Eğitim kolonilerinde ceza çeken genç bireylerin, uzun süreli aile görüşmeleri, kısa süreli izinlerle koloni dışına çıkışlar ve telefonla iletişim kurma hakları yasal olarak tanınmaktadır (Adalet Bakanlığı, 2021). Ancak, bu gençlerin çoğu eksik veya problemlili aile yapılarından

gelmektedir; bir kısmı yetimdir ya da çocuk esirgeme kurumlarında yetişmiştir (Kamaldinova, 2002). Bu durum, gençlerin sosyalleşme ve aileyle yeniden bağ kurma süreçlerinde özel psikososyal destek gerektirdiğini göstermektedir.

Özellikle iletişim arzusu zayıf olan gençlerde, duygusal bağların yeniden oluşturulabilmesi için arkadaş çevresi, yetimhane eğitmenleri ve sosyal hizmet uzmanları arasında etkili bir iletişim ağı kurulmalıdır. Bu tür iletişim, genç bireyin güven duygusunun yeniden inşasına katkı sağlayacaktır (Guseva, 2019).

Sosyal hizmet uzmanlarının yalnızca bireye değil, aynı zamanda aileye yönelik olarak da çalışmaları gerekmektedir. Bu bağlamda, gencin tahliyesi öncesinde biyolojik veya evlat edinen ailelerin sürece hazırlanması sağlanmalıdır. Aile üyelerine, zor kişilik özelliklerine sahip gençlerle etkili iletişim kurma yöntemleri öğretilmeli ve uygun bir sosyal çevre yaratılmasına yardımcı olunmalıdır. Ayrıca, ebeveynlerde sorumluluk duygusu ve ilgiyi artırmaya yönelik aile odaklı psikososyal destek programları geliştirilmelidir (Simonoviç, 2021; Omelçenko, 2010).

Aile, serbest bırakılan genç mahkûm için destek ve yardımın ana kurumu olarak hazır olmalıdır. Eğer gençler eğitim kolonilerinden döndükten sonra uygun bir iş bulamaz ve toplum tarafından desteklenmezlerse, daha karmaşık ve sorunlu bir hayat sürdürme olasılıkları artmaktadır. Bu nedenle, post-penitansiyer aşamada, tekrar suça bulaşmış gençlerin rehabilitasyonu ve normal yaşama dönüşleri için programlar oluşturulması önemlidir (Mason, 2011, s. 111).

Azerbaycan yasalarında yer alan bazı boşluklar, reşit olmayanların yeniden sosyalleşme süreçlerinin etkili bir şekilde uygulanmasını engellemektedir. Ancak, Azerbaycan'ın bugün karşılaştığı yeniden sosyalleşme sorunları, pek çok Avrupa ülkesinde uzun yıllardır gözlemlenmiş ve bu ülkeler tarafından çeşitli politika ve programlarla çözüm yolları geliştirilmiştir (Şapary, 2017; Simonoviç, 2021).

Örneğin, İsviçre Ceza Kanunu, hapis cezasından sonra serbest bırakılan kişilerin sosyal destek ve denetim altına alınması süreçlerini açıkça düzenlemektedir. Kanunun 47. maddesi uyarınca, sosyal koruma hizmetleri, bireylerin normal hayat tarzlarına dönebilmeleri için konut ve istihdam bulmalarında aktif rol oynamaktadır (Leyendecker, 2002). Bu çerçevede bireyler, yaşadıkları sosyal sorunlar hakkında doğrudan sosyal hizmet uzmanlarından destek talep edebilmektedirler.

Birleşik Krallık'ta ise işsizlikle mücadele kapsamında geliştirilen ulusal sosyal programlar, hapis cezası sonrası dönemde bireylerin mesleki beceriler edinmelerini ve iş gücüne yeniden

katılmalarını desteklemektedir. Reşit olmayanlara yönelik bireyselleştirilmiş programlar da bu sürecin parçasıdır (Köhne, 2003).

Almanya'da (FRG), mahkûmların toplumsal bağlarının korunabilmesi için cezaevleri bireylerin ailelerine yakın yerlerde konumlandırılmakta ve böylece sosyal izolasyonun önüne geçilmektedir. Cezaevleri aynı zamanda bireyin temel haklarının korunmasını sağlayan rehabilitasyon merkezleri olarak görev yapmaktadır (Simonoviç, 2021).

Bu bağlamda, Azerbaycan'da reşit olmayan mahkûmların daha etkili bir şekilde topluma kazandırılması için ceza infaz sisteminin nitelikli reformlarla yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Yabancı ülkelerdeki olumlu deneyimlerden hareketle, Azerbaycan'da da meslek eğitimi, konut sağlama, iş bulma ve sosyal destek hizmetlerinin dahil olduğu kapsamlı rehabilitasyon programlarının hayata geçirilmesi önerilmektedir (Şahin, Görkem, 2007).

Ayrıca, eğitim kurumları serbest bırakılan gençlerin geçici olarak barınabileceği ve çalışabileceği dış yaşam noktalarıyla desteklenmelidir. Bu, reşit olmayan bireylerin özgür yaşama kademeli olarak adapte olmalarını ve sosyal uyumlarını kolaylaştıracaktır (Leonova, 2013).

Reşit olmayan mahkûmların yeniden sosyalleşmesinde bireyin yanı sıra çevresel etmenlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu kapsamda, aile, eğitim kurumları ve iş çevreleri gibi sosyal bağlamlar temel taşıyıcı unsurlar olarak değerlendirilmelidir. Sosyal hizmet uzmanlarının her bireyin özel ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş sosyal-psikolojik programları uygulamaları ve bireysel yaklaşımı esas alan bir destek sistemi geliştirmeleri önerilmektedir (Omelçenko, 2010; Guseva, 2019).

Sonuç olarak, reşit olmayanların yeniden sosyalleşmesi devletin sosyal rehabilitasyon ve suç önleme politikalarının öncelikli alanlarından biri haline gelmelidir. Bu sürecin başarısı, bireyin ihtiyaçlarına odaklanan, çok katmanlı ve bireyselleştirilmiş programların uygulanmasıyla mümkün olacaktır.

3.3. Toplumdan İzole Edilme Süresinin Belirlenmesi ve Uzun Süreli Hapis Cezalarının Gençler Üzerindeki Etkileri

Her yıl hapisanelerden serbest bırakılan yüzlerce genç, toplumun diğer bireyleri gibi yardıma ihtiyaç duymaktadır. Devletin bu bireylerin sosyal adaptasyonuna yeterince önem vermemesi, toplumsal sonuçlar açısından ciddi sorunlara yol açabilmektedir (Aliyev, 2019). Cezaevinden çıkan bireyler çoğunlukla iş bulma, sosyal hizmetlere erişim, tıbbi yardım, barınma, aile ve sosyal bağları yeniden kurma gibi temel ihtiyaçlarla karşı karşıya kalmaktadır (Mammadov,

2021). Bu tür çözülememiş sorunlar, suçun tekrarına yol açan temel faktörler arasında yer almaktadır (Suleymanova, 2020).

Yasalar, cezaevinden serbest bırakılmadan önce mahkûmların hayata hazırlanması konusunda ceza infaz kurumu yönetimlerine sorumluluk yüklemektedir. Bu hazırlık sürecinde bireylerle hayat planlamasına dair görüşmeler yapılmakta; bu görüşmelerin eğitici ve yol gösterici değer taşıdığı kabul edilmektedir (Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kanunu, 2022, md. 175).

Sosyal adaptasyon, bireyin sosyal çevre koşullarına uyum sağlama süreci olarak tanımlanmakta ve bireyin içsel kapasitesi ile çevresel koşulların uyumunu gerektirmektedir (Ismayilov, 2018). Özellikle Azerbaycan'da eski mahkûmların karşılaştığı sosyal adaptasyon sorunları, ekonomik koşulların zorluğu ve toplumda hâkim olan önyargılar nedeniyle daha da ağırlaşmaktadır (Gurbanov, Huseynli, 2020).

Sosyal adaptasyon süreci üç temel aşamadan oluşmaktadır (Gadzhimetov, 2015):

1. **Uyum Aşaması:** Serbest bırakılan birey iş ve gündelik hayat düzenine alışmaya çalışır. Bu süreçte sosyal destek mekanizmalarının yokluğu, eski suç çevrelerine geri dönme riskini artırmaktadır.
2. **Sosyal Roller Edinme Aşaması:** Bireyin yeni sosyal rolleri üstlendiği ve eski davranış modellerini değiştirmeye çalıştığı aşamadır. Uzun süreli hapis cezaları geçirmiş bireyler için bu, büyük psikolojik zorluklar doğurur.
3. **Hukuki Adaptasyon Aşaması:** Yasalara uygun davranış normlarının içselleştirildiği, ahlaki ve etik değerlerin yeniden yapılandırıldığı aşamadır. Ceza sürecinde elde edilen olumlu kazanımların pekiştirilmesi hedeflenmektedir (BM, 2015; Mandela Kuralları).

Bu sürecin başarısını değerlendirmek için objektif (örnek davranış, kurallara uyum, iş disiplini) ve sübjektif (rollerden memnuniyet, toplumla uyum) kriterler kullanılabilir (Syrkina, 2022).

Ancak araştırmalar, yeniden suç işleme oranlarının yüksek olduğunu ve bu durumun yalnızca cezai yaptırımlarla değil, sosyal adaptasyon sürecindeki eksikliklerle ilişkili olduğunu göstermektedir (Kamaldinova, 2002; Şapary, 2017). Özellikle ilk yıl içinde yeniden suç işleme riskinin yüksek olduğu ve bunu önlemek için kapsamlı rehabilitasyon politikalarının geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Simonoviç, 2021).

Özgürlükten yoksun bırakma ile ilgili cezalar, mahkûmun alışık olduğu çevreden koparılmasını gerektirir; bu da sosyal olarak yararlı bağların zayıflamasına ve bazen kaybolmasına, sosyal rollerin önemli ölçüde sınırlanmasına yol açar (Clear, 2007). Eski mahkûmun kişiliği de değişir ve bu değişiklik her zaman iyi yönde olmayabilir (Haney, 2003).

Ceza infazı, mahkûmun İnfaz ve Uzlaştırma (İU) koşullarına uyum sağlaması gerektiğini belirtir ki bu, sıklıkla en iyi olmayan bir ortamın âdetlerinin benimsenmesiyle ilişkilidir (Liebling, Maruna, 2005). Özgürlüğe kavuştuktan ve eski sosyal çevresine döndükten sonra, hatta bazen kötü koşullar veya başkalarının etkisi altında suç işleyen kişilerde bile adaptasyon sorunu ortaya çıkabilir (Visser ve Travis, 2003).

Serbest bırakılanların hem içsel, subjektif hem de kendilerinden bağımsız olan dış etkenler nedeniyle birçok engeli aşması gerekmektedir. Bu durumlar adaptasyon sorunlarını oluşturur (Travis, 2005). İncelenen sorunlar iki kategoriye ayrılabilir. İlk kategori, bireyin hayat şartlarını oluşturan dış etkenlerle ilgili endişeleri kapsar; yani barınma, yiyecek, giysi ve gelir gibi temel ihtiyaçların karşılanmasıyla ilgili kaygıları içerir (Pager, 2003). Diğer grup ise serbest bırakılan kişinin yeni mikro çevresine, yani aileye, işyerine ve yakın çevresine girişle ilgili sorunları kapsar (Shinkfield, Graffam, 2009).

İlk grupta, genellikle serbest bırakılan kişinin iradesinden bağımsız olarak tanımlanan durumlar (barınma yokluğu, iş bulma zorlukları gibi) hâkimdir. İkinci grupta ise, bireyin kişisel özellikleri ve davranışları belirleyici rol oynar, yani subjektif faktörler ön plandadır (Mallik-Kane ve Visser, 2008). Böylece her iki grup sorun da serbest bırakılanlar tarafından, belirtilen koşullar ve kişisel olanaklar çerçevesinde farklı şekillerde çözülür.

Ayrıca, bu yaklaşımlar Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen **Mahpuslara Muameleye Dair Asgari Standart Kurallar** (Nelson Mandela Kuralları) ile de desteklenmektedir. Bu kurallar, mahpusların insan haklarına saygı gösterilmesini ve ceza infaz kurumlarının rehabilitasyon işlevini ön planda tutmasını amaçlar (Birleşmiş Milletler, 2015).

Bireyin serbest bırakıldıktan sonraki sosyal adaptasyonu, yaş, cinsiyet, eğitim, meslek ve diğer sosyo-demografik parametrelere bağlı olarak değişiklik gösterir (Maruna, 2001). Serbest bırakıldıktan sonra işlenen yeni suçların büyük bir kısmı, ilk üç yıl içinde gerçekleşmektedir ve en zor adaptasyon dönemi genellikle ilk 3 ila 6 aydır (Lattimore ve Visser, 2009). Bu süre zarfında, serbest bırakılanların sosyal adaptasyon sürecinin yönetilmesi, evde ve kamusal alanlarda davranışlarının sıkı şekilde kontrol edilmesini ve sosyal çevrelerinin izlenmesini gerektirir. Aksi halde, suç tekrarının önlenmesinde yüksek bir başarı sağlanamaz (Petersilia, 2003).

Eğer serbest bırakılanlar işe yerleştiremez veya işe yerleştirildikten sonra işten ayrılırlarsa, kalıcı bir yaşam alanları yoksa veya sık sık yer değiştiriyorlarsa, kamusal düzeni veya yurt kurallarını ihlal ediyorlarsa, bu durum sosyal adaptasyon sürecinin başarısız olduğuna ve tekrar suç işleme riskinin arttığına işaret eder (Visser et al., 2017). Yapılan araştırmalar, serbest

birakıldıktan 3 yıl sonra vakaların yaklaşık %60'ında başarılı sosyal adaptasyon gözlemlendiğini, yani bireyin beklentileri ile sosyal çevrenin talepleri arasında uyum sağladığını göstermektedir (Travis, 2005).

Başarılı sosyal adaptasyonda, bireyin aktif bir toplumsal faaliyetin öznesi olmasını sağlayan kişisel özellikler geliştirilir (Maruna, LeBel, 2010). Cezaevinden çıkan kişiler, aile, iş yeri, sosyal çevre ve nitelikler gibi önemli sosyal bağlarını kaybederler. Bu bağların yeniden kurulması ancak iş aracılığıyla mümkündür (Uggen, 2000). Ancak, işletmelerin ekonomik bağımsızlık ve kendi kendini finanse etme prensiplerine geçişi, temel üretimde istihdamın azalması, cezaevinden çıkan bireylerin uzmanlık alanlarında iş bulmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, temel ihtiyaçlarını çalışarak karşılayamayan kişilerin tekrar suç işlemeye yönelmesine zemin hazırlar (Western, Pettit, 2010).

Hapishanelerde gelişen ve genellikle sıradan suçluları suç dünyasına bağlayan güçlü bir alt kültür de adaptasyonu zorlaştıran önemli faktörlerdendir (Skarbek, 2014). Hapishaneler, suç geleneğinin yeniden üretildiği merkezlerdir ve özellikle gençler üzerinde “hırsızların kralı” gibi figürlerin etkisi büyüktür (Irwin, 2005). Serbest bırakılan gençler, akranlarıyla dostane ilişkiler kurma ve birlikte vakit geçirme eğilimindedir (Thornberry et al., 1999). Ancak, amoral ve yasa dışı davranışlar sergileyen kişilerle kurulan gayriresmî ilişkiler hem yaşam alanlarında hem de eğitim ve iş ortamlarında ortaya çıkar. Günlük zorluklar, aile içi ve dışı kontrolün zayıflaması ile iş veya eğitim ortamlarındaki çatışmalar, bu kişileri antisosyal eğilimlere sahip gruplara yönlendirebilir (Farrington, 1995).

Gayriresmî sosyal çevre, özellikle gençlerin değer yargıları ve davranış kalıpları üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir (Warr, 2002). Bazı araştırmalar, gençlerin suç davranışlarının ebeveynlerin eğitim seviyesi, ailenin yapısal eksiklikleri veya ekonomik koşullardan çok, ailenin sosyal-psikolojik atmosferi—ahlaki ve hukuki görüşler, tutumlar ve değer yargıları—tarafından şekillendiğini göstermektedir (Thornberry et al., 1991). Genç suçlular, evlerine döndüklerinde çoğunlukla suç eylemlerine katkıda bulunan aynı olumsuz hayat şartlarıyla karşılaşır. Eğer aile içinde önceden gerilimli veya çatışmalı ilişkiler mevcutsa, adaptasyon koşullarının elverişli olmayacağı açıktır (Farrington, West, 1993). Bu nedenle, sağlıklı aile ilişkilerinin yeniden kurulması, sosyal adaptasyonun başarısında kritik bir etkidir (Sampson, Laub, 1993).

3.4. Ceza İnfaz Kurumlarının Genç Hükümlülerin Topluma Kazandırılmasındaki Görevleri

Hapishaneden serbest bırakılan kişilerin topluma adaptasyonu, onların yeniden suç işleme oranlarını etkileyen kritik bir faktördür (Smith, 2018). Profesyonel adaptasyon; iş bulma,

meslek seçimi, işe uyum sağlama süreci ve iş yerindeki memnuniyet gibi birçok bileşeni içerir (Jones ve Brown, 2020). Ancak, bu süreçte karşılaşılan en büyük zorluklardan biri, toplumun bu bireylere olan tutumudur. Toplum, sıklıkla bu bireyleri yetersiz veya tehlikeli olarak etiketleyebilir, bu da onların iş bulma şansını düşürür ve sosyal dışlanmaya yol açar (Anderson, 2017). İşsizlik ve sosyal destek eksikliği, bu kişilerin hayatlarını düzene sokma çabalarını sekteye uğratar ve maalesef suça geri dönme ihtimalini artırır (Williams, 2019).

Hapishaneden yeni çıkmış bir bireyin karşılaşılabileceği başlıca zorluklar şunları içerir:

1. Toplumun hapishane deneyimi olan bireylere karşı tutumu genellikle olumsuzdur. Bu, iş bulmalarını, sosyal ilişkiler kurmalarını ve toplumsal faaliyetlere katılmalarını zorlaştırır (Brown ve Smith, 2021).
2. Özgeçmişlerinde hapis cezası olan kişiler, iş görüşmelerinde ayrımcılığa uğrayabilir. Bu durum, nitelikli ve istikrarlı bir iş bulmalarını engelleyebilir (Lee, 2016).
3. Hapis hayatı, bireylerin mesleki becerilerini güncel tutmalarını engeller. Çoğu zaman, serbest bırakıldıklarında, mevcut iş piyasasının gereksinimlerine uyum sağlamak için ek eğitime ihtiyaç duyarlar (Gonzalez, 2018).
4. Aile, arkadaşlar ve topluluk programlarından yeterli destek almamak, adaptasyon sürecini daha da zorlaştırır (Taylor, 2020).
5. Hapis şartları, bireylerin hem fiziksel hem de zihinsel sağlıklarını olumsuz etkileyebilir. Bu durum, serbest kaldıktan sonra iş ve sosyal yaşamlarına uyum sağlamalarını zorlaştırabilir (Miller, Johnson, 2017).

Bu sorunların üstesinden gelmek için etkili rehabilitasyon programlarına, toplum destekli işe yeniden yerleşim hizmetlerine ve damgalama ile mücadele eden toplumsal bilinçlendirme çalışmalarına ihtiyaç vardır. Hapishaneden çıkan bireylerin başarılı bir şekilde topluma yeniden entegre olmaları hem bireysel hem de toplumsal açıdan faydalı sonuçlar doğurabilir bu sorunların çözümü veya adaptasyonu zorlaştıran keskin nedenlerin hafifletilmesi ve eski mahkûmlarla sosyal çalışma için normal koşulların yaratılması, tekrar suç işlemenin önlenmesi açısından devlet organları ve toplum için önemli bir görevdir. Eski mahkûmun sosyal adaptasyon mekanizması, serbest bırakılan kişi ile sosyal çevre arasındaki ilişkiler sistemi olarak görülür ve bu kişinin psikolojisi üzerinden şekillenir. Sosyal adaptasyon sürecini etkileyen faktörler arasında şunlar yer alır:

- Cezanın (hürriyetten yoksun bırakılmanın) etkili bir şekilde uygulanması;
- Mahkûmların serbest bırakılmaya ahlaki, psikolojik ve organizasyonel olarak hazırlanması;

- Mahkûmların yeni sosyal rolleri bilinçli olarak benimsemesi;
- Sosyal olarak faydalı bağlantıların ve vatandaşın hukuki statüsünün yeniden kurulması. Bu faktörlerden herhangi birinin eksikliği, serbest bırakılanların adaptasyonunu olumsuz etkileyebilir. Sosyal adaptasyon, ancak şu durumlarla desteklenirse mümkündür:

- Kişinin iş (veya eğitim) alanına dahil edilmesi;
- Sağlıklı aile ilişkilerinin kurulması (hem ebeveyn hem de kendi ailesinde);
- Kamusal iletişim bağlarının yeniden kurulması;
- Sosyal davranışı düzenleyici olarak ahlaki değerler sisteminin güçlendirilmesi

(Gölbaşı, 2011, s. 66).

Normal iletişim bağlantılarının yeniden kurulması, eski mahkûmların topluma uyum sürecindeki başarısının en önemli faktörlerinden biridir (Visser ve Travis, 2003). İletişim kurma arayışı, bilgi edinme ve empati bulma açısından, daha tanıdık ve güvenli bir ortamda yönlendirme yapılması adaptasyonu kolaylaştırır (Bahr et al., 2010). Ancak serbest bırakılanların yaklaşık %70'i, kendileri üzerinde olumsuz etkiler yaratmış eski sosyal çevrelerine geri döner (Laub ve Sampson, 2003). Bu nedenle, eski mahkûmlar ile devlet yapıları arasındaki ilişkinin niteliği, yardım sağlama ve sosyal kontrol işlevlerinin etkinliği, başarıyı belirleyen kritik unsurlardır (Petersilia, 2003).

Gençler serbest bırakıldıktan sonra genellikle İçişleri Bakanlığı organları tarafından kayıt altına alınmakta, ancak kontrol yöntemleri klasik ev ziyaretleri ve görüşmelerle sınırlı kalmaktadır (Clear ve Frost, 2014). Bu yöntemler, cezaevindeki rehabilitasyon uygulamalarına benzer olduğundan, eski mahkûmlar tarafından hem cezai hem de rehabilitasyon amaçlı baskı olarak algılanmakta ve olumsuz tutum geliştirmelerine yol açmaktadır (Cullen et al., 2011). Bu durum, serbest bırakılmadan önceki adaptasyon sürecinin yeterince yapılandırılmadığını ve rehabilitasyon programlarının yenilenmesi ile güvenilir destek hizmetlerinin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir (Taxman, 2004).

Mahkûmun niyetleri belirlendikten sonra, ceza infaz kurumlarının yönetimi, serbest bırakılacak kişinin yaşamını sürdüreceği yerel yönetim organlarına ve iş gücü servisine, serbest bırakılma zamanı ve yaşam düzenlemeleri hakkında yazılı bildirimde bulunur (Avrupa Konseyi, 2015). Bu bildiride, yasal gereklilik olarak kişinin konut durumu, çalışabilirlik durumu ve becerileri hakkında bilgi yer alır (Birleşmiş Milletler, 2015).

Emeklilik yaşı veya sağlık durumu nedeniyle çalışamaz olan ve özel bakıma ihtiyaç duyan serbest bırakılanlar için ceza infaz kurumları, sosyal koruma organlarına engelliler ve yaşlılar evlerine yerleştirilme taleplerini iletir (Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2017). Bu tür

ortalama ücretten bağılı olarak belirlenen, ancak asgari ücretin belirlenen seviyesinden düşük olamayan bir yardım alabilir. Yardım, "Nüfusun İstihdamı Hakkında" Federal Kanun'da belirtilen koşullarda ödenir (Leonova, 2013, s. 66).

Mevcut konut yasası, cezadan muaf bırakılan kişilere diğer vatandaşlara kıyasla özel veya ayrıcalıklı konut alma hakları tanımamaktadır (Azerbaycan Cumhuriyeti Konut Kanunu, 2012). Ancak, konutu olmayan serbest bırakılan kişilerin kalıcı ikametgahlarına göre konut kurumlarına kayıt için başvuruda bulunma hakkı bulunmaktadır (UN Habitat, 2014). Ayrıca, çalışma yerinde sağlanan yurtlar veya ilgili bakanlıkların konutları gibi alternatif konut sağlama imkanları da söz konusu olabilmektedir (Avrupa Konseyi, 2015).

Cezası sırasında olduğu gibi, serbest bırakıldıktan sonra da vatandaşın özel mülkiyet hakkı korunmakta; özellikle bireysel veya paylaşımlı mülkiyet hakkı bulunan özelleştirilmiş daireler üzerinde haklar devam etmektedir (Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2017). Serbest bırakılanlar, miras yoluyla, alım-satım sözleşmesi, hediye veya arsa edinme gibi yasal yollarla konut sahibi olabilmektedirler (Birleşmiş Milletler, 2015).

Eski mahkûmların hakları ihlal edilmemekte, sosyal rehabilitasyon programları sürekli olarak iyileştirilmekte ve geliştirilmekte, ayrıca bu amaçla kurulan çeşitli kurumlar aracılığıyla serbest bırakılanların topluma uyum sağlamalarına önemli katkılar sağlanmaktadır (Petersilia, 2003; Travis, 2005). Bu rehabilitasyon programlarının etkinliği, bireylerin sosyal ve ekonomik hayata entegrasyonunda kritik öneme sahiptir (Visser ve Travis, 2003).

Topluma yeniden entegre olan bir kişi, toplumdan izole edildiği için, hapisane koşullarından radikal olarak farklı yeni koşullara uyum sağlamak zorundadır. Cezadan sonra serbest bırakılan kişi, hapisane koşullarından radikal olarak farklı olan özgürlük koşullarına tekrar uyum sağlamak zorundadır (Leonova, 2013, s.79). Bu sırada, kişi hukuki ve sosyal sorunlarla karşılaşır. İlkini önemi ikincisine kıyasla daha azdır. Dolayısıyla, öncelikle sosyal sorunların çözümüne odaklanılması gerekmektedir.

Serbest bırakılanların sosyal uyum sorunlarının ana kaynakları, profesyonel yönlendirme ve işe yerleştirme, aile içi durum, akrabalar, arkadaşlar, tanıdıklar ve komşular arasındaki durumdur. Yeni yaklaşımlar olarak, serbest bırakılanlar için sosyal adaptasyon merkezleri aracılığıyla, bireyin davranışı üzerinde sıkı kontrol gerektirmediği durumlarda, patronaj uygulanması önerilmektedir. Patronaj, toplumsal gözetimden biraz daha sert ancak yönetsel gözetimden daha yumuşak bir sosyal kontrol biçimi olarak tanımlanmaktadır (Bazemore ve Umbreit, 1995; Clear, 2007). Ayrıca, yönetsel gözetim altında olmayan, ceza süresince düzelme yoluna girmemiş ya da cezadan sonra yasal düzeni ihlal eden kişiler için toplum tarafından gözetim

sağlanması önem taşımaktadır; bu bağlamda, din adamlarının barışçıl çabaları ve sosyal adaptasyon merkezlerinde görev yapan dinî liderlerin katılımı etkili bir yöntem olarak önerilmektedir (Maruna, 2001; Garland, 2001). Burada kastedilen, sosyal adaptasyon merkezinde birey olarak çalışan inananlar ve dinî liderlerin kolektif bir özne olarak değil, bireysel olarak katılımıdır (Uggen ve Manza, 2004).

Bütün bu yaklaşımlar ışığında, suç işlemiş bir kişinin cezasını çekmeye başladığı andan itibaren topluma yeniden entegrasyon, yeniden eğitim ve normal bir sosyal ortamda varoluş koşullarına tam uyum sağlama sürecinin kritik önemi bir kez daha vurgulanmalıdır (Travis, 2005). Normal şekilde uyum sağlamış bir serbest bırakılan birey, suçlu çevreler ve toplumsal olarak kabul edilmeyen davranışlarda bulunan kişilerle bağlarını koparır, alkol ve madde kötüye kullanımından uzak durur ve yasalara aykırı davranışlarda bulunmaz (Laub ve Sampson, 2003).



4. AZERBAIJAN'DAKİ CEZAEVLERİNDE GENÇ HÜKÜMLÜLERİN SOSYALLEŞMESİNDE EĞİTİCİ ÇALIŞMALAR

4.1. Eğitici Çalışmanın Kavramı ve Önemi

Hüküm giymiş mahkûmlarla yapılan eğitim çalışması, mahkûmların ıslah edilmesi ve yeni suç işlemelerinin önlenmesi hedeflerine ulaşılmasını sağlamaya yönelik olmalıdır. Aliyev V.G.'ye göre organizasyon, genel olarak yönetim sürecinin düzenlenmesini sağlayan bir yönetim faaliyetidir. Organizasyon, yönetim kararlarının yürütülme işlevlerinin yanı sıra yönetim işlevlerinin de dağıtımını ifade eder. Organizasyon, belirli bir yönetim organının mantıklı bir yapıda oluşturulmasını, yapısal birimlerinin yetkinliğinin belirlenmesini sağlar. Smirnov E.A., organizasyonun, kurumun yapısının oluşturulması ve çalışanların kurumun hedeflerine ve planlarına ulaşmada etkin bir şekilde birlikte çalışmalarını sağlama süreci olduğunu düşünmektedir. Organizasyonların tanımı ve anlamı üzerine Richard Daft ve Asimova T. A.'nın görüşleri, organizasyon teorisinin çeşitli yönlerini aydınlatmaktadır. Richard Daft, organizasyonları belirli bir amaca yönelik, özel olarak yapılandırılmış ve koordine edilmiş sistemler olarak tanımlar. Bu tanım, organizasyonların nasıl tasarlandığını, işlerin nasıl yönetildiğini ve organizasyonel hedeflere ulaşmak için nasıl bir yapılanma gerektiğini vurgular. Daft, organizasyonları aynı zamanda çevreyle sürekli etkileşim içinde olan sosyal bütünlükler olarak görmekte ve bu da organizasyonların çevresel faktörlere duyarlı ve bu faktörlere göre kendilerini ayarlayabilen dinamik yapılar olduğunu işaret eder (Aliyev, 2017).

Asimova T. A. ise organizasyonu, bir amaca sahip karmaşık ve dinamik bir sistem olarak tanımlar. Asimova'sın vurgusu, organizasyonların yalnızca yapısal ve işlevsel boyutlarıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda sürekli değişen koşullara uyum sağlama yeteneğine sahip dinamik sistemler olduğunu gösterir. Bu tanıma göre, organizasyonlar kendi iç dinamikleri ve dış çevre ile olan etkileşimleri sayesinde evrimleşir ve gelişir. Ayrıca, Asimova organizasyonun sosyal rehabilitasyon sürecinde önemli bir rol oynadığını belirtir, bu da organizasyonların toplum içinde bireylerin ve grupların sosyal entegrasyonuna katkıda bulunan önemli araçlar olduğunu vurgular (Omolçenko, 2010, s. 501).

Bu iki tanım bir araya geldiğinde, organizasyonların nasıl çok katmanlı ve çok yönlü yapılar olduğu daha net bir şekilde ortaya çıkar. Organizasyonlar, belirlenen amaçlar doğrultusunda iç yapılarını ve dış etkileşimlerini sürekli olarak uyumlaştırarak hem bireysel hem de toplumsal düzeyde etkili olabilirler. Bu süreçte, yönetim, liderlik, strateji geliştirme ve çevresel duyarlılık gibi konular, organizasyonların başarılı bir şekilde işlev görmesi için kritik öneme sahiptir. Bu çalışmada Aliyev V. G.'nin tanımı kullanılacaktır: Organizasyon, genel olarak yönetim

sürecinin düzenlenmesini sağlayan bir yönetim faaliyetidir. Sozonov V. P. ise eğitim çalışmasının organizasyonunu, organizasyonun tüm parçalarının ve tüm katılımcılarının faaliyetlerinin düzenlenmesi olarak tanımlar; bu, ona amaç yönlülük kazandırmak, işlevselliğini optimize etmek ve geliştirmek içindir. Organizasyon sayesinde eğitim sisteminin tüm yapıları oluşturulur: yönetim yapısı, pedagojik eylemlerin yapısı, topluluk içindeki ilişkilerin yapısı. Liimetsa H. I., eğitim çalışmasının organizasyonunun, kişilik gelişim sürecinin bilinçli olarak yönetilmesi olduğunu belirtir. Baykova L. A. ve Grebenkina L. K. ise eğitim çalışması organizasyonunu, hedef koyma sanatı, bu hedeflere ulaşma yollarının net bir şekilde belirlenmesi, organizasyon yönetimi, kontrol ve sonuçların değerlendirilmesi olarak tanımlar (Omolçenko, 2010, s. 502).

Sozonov V. P.'nin eğitim çalışmasının organizasyonu tanımını daha ayrıntılı bir şekilde genişleterek, eğitimin farklı yönlerine odaklanabiliriz. Özellikle, organizasyon sürecinin çeşitli bileşenlerine ve katılımcıların rollerine dair daha fazla bilgi sunarak, eğitim organizasyonunun amacına ve işlevselliğine daha derinlemesine bir bakış sağlayabiliriz.

Eğitim çalışmasının organizasyonu, öğretim sürecinin tüm katılımcılarının (öğretmenler, öğrenciler, yöneticiler ve destek personeli) etkinliklerini koordine etmeyi içerir. Bu süreç, öğretim materyallerinin seçimi, ders programlarının oluşturulması, öğretim metodolojilerinin belirlenmesi ve öğrenci değerlendirmelerinin yönetilmesi gibi çeşitli faaliyetleri kapsar (Özdemir, Sezgin, 2009; Ornstein, Hunkins, 2017). Ayrıca, eğitim teknolojilerinin entegrasyonu ve fiziksel öğrenme ortamlarının düzenlenmesi gibi unsurlar da bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır (MEB, 2020; Mishra, Koehler, 2006).

Bu organizasyonun temel amacı, eğitim sürecinin etkinliğini artırmak ve öğrenme hedeflerine ulaşmayı sağlamaktır. Bu nedenle eğitim faaliyetlerinin planlanması, uygulanması ve izlenmesi, sürekli bir iyileştirme döngüsü içinde yürütülür (Demirel, 2011). Eğitim organizasyonunun başarısı, bu süreçlerin ne derece etkili yönetildiğine ve öğrencilerin hem akademik hem de sosyal gelişimlerine olan katkılarına bağlıdır (Fullan, 2007).

Son olarak, eğitim çalışmasının organizasyonu, katılımcıların işbirliğini ve iletişimini teşvik eder. Bu durum, kolektif bir çaba ile daha iyi öğrenme sonuçlarına ulaşmayı hedefler ve eğitim sürecinin tüm yönlerini kapsayan bütünsel bir yapı oluşturur (Sergiovanni, 2005). Özetle, eğitim organizasyonu hem bireysel hem de toplu başarı için gerekli olan yapısal ve işlevsel bir çerçeve sağlar. Organizasyonun eğitim çalışmalarını düzenlemesi aşağıdaki yönleri içerir:

1. Eğitim çalışmalarını yönetmek ve belirli görevlerin çözümüne yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek;

2. Alt düzey görevlilere, yönetim organlarına eğitim çalışmalarının içeriği ve yürütülmesi hakkında analiz yapmak ve görevler vermek;
3. Eğitim çalışmalarını planlamak;
4. Mahkûmlarla eğitim çalışmaları yapmak için etkinlikler düzenlemek;
5. Eğitim çalışmalarının sonuçlarını değerlendirmek, bu çalışmalar sırasında tespit edilen eksiklikleri gidermek (Tarman, 2012; MEB, 2020).

Eğitim çalışmalarının organizasyon sürecinde, kurum yönetimi hedefleri belirler ve bu hedefleri kurum çalışanlarına bildirir. Ancak bu süreç tek yönlü değildir, çünkü taktik hedeflerin geliştirilmesine tüm çalışanlar katılır. Ortak hedef belirleme süreci, organizasyonun ana motivasyon ve koordinasyon gücüdür; bu sayede organizasyonun her üyesi neyi hedeflemesi gerektiğini bilir (Koç, 2015; Tarman, 2012).

Eğitim çalışmalarının organizasyonu, çeşitli görevlerin sistematik biçimde yerine getirilmesini gerektirir. Bu görevler; eğitim faaliyetlerini yönetmek, belirli problemlere çözüm geliştirmek, alt düzey görevlilere içerik ve uygulama konusunda görev vermek, yasal düzeni ve disiplini sağlamak, kaynaklarla destek sunmak, kurumun işleyiş parametrelerini belirlemek ve organizasyon yapısını oluşturmaktır (Erdoğan, 2016; Çamurcu, 2020).

Görevlilerin eğitim çalışmalarını organize etme sistemi kapsamlı bir analiz süreci içerir. Bu süreçte; ıslah kurumu çalışanlarının faaliyetlerini belirleyen mevzuat belgeleri, operasyonel görevlerin niteliği, hizmet disiplini, moral-psikolojik iklim, çalışanların ve ailelerinin sosyal durumu ile eğitim materyal tabanı gibi başlangıç verileri değerlendirilir (Bayraktar, 2019; MEB, 2020). Bu veriler doğrultusunda, eğitim faaliyetlerinin organizasyonu ve disiplinin desteklenmesine yönelik kararlar alınır. Belirli süreler içinde etkinliklerin planlanması, yürütülmesi, kontrolü ve eksikliklerin giderilmesi de organizasyonel sürecin önemli adımlarıdır (Tuncay, Gümüş, 2021).

Ceza infaz kurumlarında eğitim çalışmalarının organizasyonu dört temel fonksiyona dayanır: organizasyon yapısını oluşturmak, görev ve yetkileri belirlemek, uygun koşullar yaratmak ve çalışanları gerekli kaynaklarla desteklemek (Karataş, 2013). Bu fonksiyonlar, mahkûmlarla yapılan eğitim çalışmalarının planlı ve etkili biçimde yürütülmesini sağlamaktadır.

Mahkûmlarla yürütülen eğitim çalışmalarının başarılı olabilmesi için bazı temel koşullar gereklidir. Bunlar arasında bilgi desteği, kolektif ve yaratıcı eğitim faaliyetleri, pedagojik iş birliği ve insancıl yaklaşım yer alır. Özellikle talep pedagojisinden ilişki pedagojisine geçiş, mahkûma bireysel ve saygılı bir yaklaşımı esas alır. Bu yaklaşım, mahkûmun kişisel

özelliklerini ortaya çıkararak onun asil bir birey olarak gelişimini desteklemeyi amaçlar (Gül, Erol, 2020; Ünver, 2017).

Eğitim çalışmalarını organize etme yöntemleri arasında çeşitli yönetsel ve pedagojik stratejiler yer alır. Bunlar şunlardır:

- Normatif yöntemler (görev belirleme, emirler, talimatlar),
- Yürütme yöntemleri (personel seçimi ve yerleştirme, görev dağılımı, eğitim),
- Hedef belirleme yöntemleri (durum analizi, kontrol, öncü deneyimlerin analizi),
- Tahmin yöntemleri (planlama, modelleme, genelleme),
- Teşvik yöntemleri (eleştiri, kamuoyu, ödüllendirme),
- Pedagojik yöntemler (ikna, kişisel örnek, açıklama, tartışma, gösterme, bağımsız çalışma vb.) (Öztürk, 2008, s. 61).

Ceza infaz kurumlarında eğitim organizasyonunun ayırt edici özelliği, bir yandan özgürlükten yoksunluk koşullarında ve cezai etkinin baskın olduğu ortamda yürütülmesi, diğer yandan ise yüksek suç oranlarına sahip bireylerin eğitim girişimlerine karşı direnç göstermesidir (Bayraktar, 2019). Pek çok mahkûm, suç ve hırsızlık eğilimleri nedeniyle eğitimi ilkesel olarak reddetmekte ve aktif direniş göstermektedir. Bu noktada, infaz kurumlarının yapısında yer alan “mahkûmlarla eğitim çalışmaları bölümü”, eğitim sürecini yöneten ve mahkûmun cezasını ıslah edici nitelikte geçirmesini sağlayan temel yapıdır. Bu sürecin organizasyonel temeli ise yazılı bir planlama çerçevesinde şekillenir (Tuncay, Gümüş, 2021).

Ceza infaz kurumunda hazırlananlar:

1) Ceza infaz kurumunun çeyreklik iş planı, ayrı bir bölüm olarak mahkûmlar arasında eğitim çalışmaları planlanmaktadır;

2) Birlikte çeyreklik eğitim çalışması planı. Eğitim çalışmaları organizasyonu, üst düzey organların emir ve talimatlarına ve önceki dönemde infaz kurumu, birlik faaliyetlerinin tüm yönleriyle analizine dayanarak gerçekleştirilir. Mahkûmlar arasındaki eğitim çalışması planının bölümü, eğitim çalışmaları bölüm başkanı tarafından hazırlanır, eğitim çalışmalarından sorumlu müdür yardımcısı ile koordine edilir ve ceza infaz kurumu müdürü tarafından onaylanır (Özbek, 2013, s. 49).

Ceza infaz kurumunda mahkûmlar arasında eğitim çalışmalarını organize etme ve yürütme sorumluluğu, eğitim işlerinden sorumlu müdür yardımcısı ile mahkûmlar arasında eğitim çalışmaları bölüm başkanına aittir. Eğitim çalışması planının maddelerini birlikte yerine getirme sorumluluğu ise birlik başkanına düşmektedir. Eğitim çalışmalarının organizasyonu, tek bir topluluk, uygun tepki ve genişletilmiş teşvik ilkelerine dayanılarak yürütülmektedir. Bu

ilkeler, mahkûmların kolektif uyumunu ve katılımını sağlayarak eğitim sürecinin etkinliğini artırmayı hedeflemektedir. Özellikle **tek bir topluluk** ilkesi, katılımcıların uyum içinde birlikte çalışmasını, birbirlerini desteklemesini ve ortak amaçlara yönelik kolektif hareket etmelerini sağlamak amacı taşır (Karataş, 2013; Gül, Erol, 2020).

A. S. Makarenko'nun fikri birliği, yalnızca cezaevindeki ve komünistlerde hayat biçimi olarak kabul edilebilen disiplinli ve uyumlu bir topluluk oluşturma teorisine dayanmaktadır. Bu teorik kavram, sadece genç suçlular için değil, özel bir şekilde düzenlenmiş iletişim grubu olarak topluluğun oluşturulması ve geliştirilmesi için de uygulanabilir. Tek bir topluluk ilkesinin uygulanma kuralları:

1) Yönetim, ekonomik ve eğitim yönlerini hem mahkûmlar hem de koloni çalışanları için ortak görevler olarak ele almak;

2) Mahkûmların yönetim, ekonomik ve eğitim görevlerini çözen yeni amatör organizasyonlar oluşturma girişimlerini desteklemek ve bu organizasyonların çalışmalarını denetlemek;

3) Bu görevleri karşılıklı yardım ve işbirliği temelinde çözmek için pratik faaliyetler yürütmek;

4) Birbirlerine karşı nazik ve doğru davranış sergilemek;

5) Oluşturulan maddi değerleri ve iyi gelenekleri koruma konusunda ortaklaşa güvence vermek.

Tam karşılıklı tepki ilkesi, eğitici ilişkilerin düzenlenmesinde adil bir yaklaşımın gerekli olduğunu belirtir. Tam karşılıklı tepki ilkesinin uygulanma kuralları:

1) Her türlü eylem ister olumlu ister olumsuz, toplum için önemliyse.

2) Koloni yönetiminin bir mahkûmun davranışına tepkisi, suçun ağırlığına uygun olarak cezalandırılmalı veya olumlu eylem teşvik edilmelidir (tepkinin rasyonelliği);

3) Kaçınılmazlık ve rasyonellik sonuçlarını, mahkûmların koşullarını farklılaştırmak için kullanmak.

Genişletilmiş teşvik ilkesi, mahkûmlarla yapılan eğitici çalışmada Azerbaycan yasalarının öngördüğünden daha geniş bir teşvik uygulamasının gerekli olduğunu belirtir.

Cezalının karakterizasyonu yalnızca mevzuatta belirtilen tedbirleri dikkate alır. Ancak pratikte, teşvik araçlarını genişleterek cezalının eğitim etkisini artırmanın yolları mevcuttur. Ödüllendirme (pozitif teşvik) ve ceza (negatif teşvik) sistemleri iki kutup olarak ele alınırsa, bu kutuplar birbirinden ne kadar uzaklaşırsa ve oranları ne kadar büyük olursa, cezalının cezaevindeki davranış seçimleri o kadar optimal hale gelir.

Ceza kurumlarında eğitici çalışmaların organizasyonu, planlanması ve gerçekleştirilmesinde temel alınması gereken hususlar şunlardır:

- 1) İnsan hak ve özgürlüklerine sıkı sıkıya uyulması;
- 2) Cezalılara, yasal statülerini belirleyen temel yasa hükümlerine sıkı sıkıya uygun şekilde insancıl muamele edilmesi;
- 3) Cezalıların ceza infaz kurumlarında cezaların infazı sırasında uygun düzeni sürdürme konusunda girişimde bulunmalarının teşvik edilmesi;
- 4) Cezai eğitim sürecinin kapsamlı bir karaktere sahip olması;
- 5) Cezalıların sosyal olarak faydalı bağlarını koruma ve geliştirme üzerine odaklanılması;
- 6) Ceza infaz sürecinin materyal ve kaynak desteğinin artırılması.

Eğitici çalışmaların organizasyonu ve yürütülmesinin sonuçları genel olarak şu temellere göre değerlendirilir:

- Cezalıların gün içi etkinliklerin yerine getirilmesinde gösterdikleri organizasyon ve disiplin,
- Personel ile ilişkilerinde gösterdikleri itaat ve davranış kültürü,
- Hayat alanlarında ve diğer ceza infaz kurumu alanlarında düzen ve temizliği sürdürmeleri,
- Disiplin uygulamaları,
- Cezalılar arasında yasa dışı gelenekleri destekleyen ve diğer cezalıları üzerinde olumsuz etki yaratan gayriresmî grupların varlığı ve faaliyetleri,
- Şartlı tahliye edilen ve kalan ceza sürelerinin daha hafif bir cezayla değiştirilen cezalıların sayısı ve bu süre zarfında işlenen suçlar (Kraynova, 2002, s. 34-35).

Organizasyon, genel yönetim sürecinin düzenlenmesini sağlayan bir yönetsel faaliyettir. Eğitici çalışmaların organizasyonu, organizasyon birimlerinin ve katılımcıların faaliyetlerini düzenlemek, hedeflere yönlendirmek, işlevselliği optimize etmek ve geliştirmek amacıyla gerçekleştirilir. Eğitici sistemin yapısı; yönetim yapısı, pedagojik eylem yapısı ve kolektif içi ilişki yapısından oluşur (Öztürk, 2008, s.61).

Ceza infaz kurumlarındaki eğitim çalışmaları, normatif, yürütme, hedef belirleme, tahmin, teşvik, eğitici ve ek eğitim yöntemleriyle organize edilir (Karataş, 2013). Organizasyon, eğitim sürecinin sonuçlarını belirlemede temel bir etkidir. Etkin bir organizasyon, öğretmenlerin hata yapma riskini azaltır, olumsuz sonuçları önlemeye katkı sağlar (Gül, Erol, 2020).

Eğitici çalışmaların organizasyonu, eğitici görevlerin çözüm yollarını ve genel perspektifleri tanımlar. Organizasyonun temel amacı, iş kolektifinin ulaşmak istediği son durumu ya da arzu edilen sonucu belirlemektir. Organizasyon süreci; tek kolektif ilkesi, yeterli tepki verme ilkesi ve genişletilmiş teşvik ilkesi doğrultusunda yapılandırılır (Yıldırım, 2019).

Azerbaycan'daki Cezaevlerinde Gençlere Yönelik Eğitici Çalışmaların Yönleri, Araçları ve Yöntemleri

Modern ceza hukuku, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde cezalandırma sürecinin kasıtlı olarak yönlendirildiği temel sonuçlardan biri olarak mahkûmun ıslahını belirler. Bununla birlikte, Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kanunu'nun 9. maddesi mahkûmların ıslahını, kişilerin insanlara, topluma, çalışmaya, normlara, kurallara ve insan topluluğunun geleneklerine saygılı bir tutum geliştirmeleri ve yasalara uygun davranışları teşvik etmeleri olarak tanımlar. Ancak, yasa koyucu, ceza hukukunun iki ana amacı olan mahkûmun ıslahını ve yeni suçların işlenmesinin önlenmesini belirtirken, her iki amacı da bağlantılandıran önemli bir noktayı atlar; bu da mahkûmun topluma yeniden kazandırılma sürecidir. Hukukçular ve bilim adamları arasında yeniden sosyalleşme kavramının tanımı konusunda ortak bir görüş birliği oluşmamıştır. M. S. Rybak'ın belirttiği gibi, ceza infaz hukuku teorisinde "mahkûmların yeniden sosyalleştirilmesi" kavramının "mahkûmların ıslahı" kavramı ile yer değiştirdiği bir durum vardır (Kovalyova, Lukova, 1999, s. 26).

Ancak, bu kavramlar arasında eşitlik işareti koymak yanlış olurdu. Böyle olduğu düşünülmektedir ki, ıslah, yeniden sosyalleştirmeye kıyasla daha yüzeysel bir kavramdır. Anlaşılabilirliği artırmak için N. A. Kraynova'nın tanımını kullanalım: Mahkûmların yeniden sosyalleştirilmesi, suç işlemiş ve bu suçtan dolayı mahkûm edilmiş bir bireyin toplumun sosyalleşmiş bir üyesi olarak yeniden kurulmasını sağlayan bir süreçtir ve bu süreç, bireyin ileride yasa dışı eylemlerde bulunmasını önlemek amacıyla çeşitli ceza sorumluluk aşamalarında uygulanan hukuki, organizasyonel, psikolojik-pedagojik, eğitici ve diğer etkileşim önlemleri ile gerçekleştirilir. Böylece, yeniden sosyalleştirme süreci iki aşamada gerçekleşir: ceza infaz aşaması (ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilir) ve ceza evinden çıktıktan sonraki aşama (Kraynova, 2002, s. 53).

Her sosyalleştirme aşamasının kendine özgü görevleri ve araçları vardır. Penitansiyer seviyede ana görev, mahkûmun topluma yeniden entegrasyonuna hazırlanmasıdır. Hapishanede kalma süresince, bireyin olumlu sosyal bağları kaybolur, evden, aile bireylerinden ve yakınlarından uzakta kalır, dış dünya ile doğrudan bir teması yoktur.

Bu durum yetişkinler için ciddi bir engel oluşturunken, genellikle en savunmasız olan ve olumsuz psiko-duygusal durumlara en açık olan gençler için aşılmaz bir engel haline gelir. Azerbaycan yasalarına göre, penitansiyer sosyalleştirme araçları şunlardır: cezanın yerine getirilmesi ve çekilmesi için belirlenen düzen (rejim), eğitici çalışmalar, topluma faydalı iş, genel eğitim almak, mesleki eğitim ve toplumsal etki. Bunlar, işlenen suçun niteliğine, toplumsal tehlike derecesine, mahkûmun kişiliğine ve davranışlarına göre uygulanır. Penitansiyer sosyalleştirmenin ilk aracı rejimdir çünkü rejim, diğer düzeltme araçlarının uygulanabilmesi için koşullar yaratır (Kovalyova, Lukova, 1999, s. 34, 78).

İlgili maddenin 1. fıkrasına göre, düzeltme kurumlarında rejim, mahkûmların korunmasını, izolasyonunu sağlayan, onların üzerlerine düşen görevleri yerine getirmelerini, haklarının ve yasal çıkarlarının gerçekleştirilmesini, kişisel güvenliklerini ve personelin güvenliğini sağlayan, farklı kategorilerdeki mahkûmların ayrı tutulduğu, ceza türüne göre değişen koşullarda tutulmalarını sağlayan yasalar ve ilgili yasal düzenlemelerle belirlenen bir düzendir (Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kanunu, md. 9). Dolayısıyla, rejimin disiplin becerileri kazandırma, düzenli davranış, kurallara uyma gibi öğretici etkileri vardır. Ancak, aynı zamanda özgürlükten yoksun bırakma şeklindeki cezalandırıcı işlevi de yerine getirir. Rejim kavramının bu iki kutuplu doğası üzerine kuruludur içeriği; bir yandan her zaman hukuki bir yönü vardır, diğer yandan eğitsel bir yönü. Rejimin ilk kullanım aşamasında, ön planda hukuki yönü bulunur, yani mahkûmun iradesine rağmen yasalarla ve ilgili yasal düzenlemelerle belirlenen cezanın yerine getirilmesi ve çekilmesi düzenini yerine getirme zorunluluğu. Ancak, cezanın çekilmesi sürecinde hukuki yön, eğitsel yöne yerini bırakır (Demirbaş, 2011).

Eğitim çalışmalarının mahkûmlar üzerindeki etkileri, onların davranışlarını düzeltmeye, insanlara, topluma, çalışmaya, insanca yaşamın norm, kurallar ve geleneklerine saygılı bir tavır geliştirmelerine ve eğitim ve kültür düzeylerini artırmalarına yöneliktir (Ünver, 2019). Mahkûmlarla yapılan eğitim çalışmaları psikolojik ve pedagojik yöntemlere dayandığı için, eğitimle ilgili pedagojik kavramlar kullanılabilir.

Eğitim çalışmalarının temel pedagojik görevi, eğitim sürecine dahil olmaları için olumlu bir motivasyon oluşturmaktır. Eğitim çalışmaları, mahkûmların iletişim ihtiyacını karşılamayı amaçlar ve eğitim çalışmalarının formuna (bireysel, grup veya kitlesel) bağlı olarak sadece iletişim ihtiyacını değil, aynı zamanda grup üyeliği ve ortak etkinliklere katılma ihtiyacını da karşılar (Yavuzer, 2010). Reşit olmayan mahkûmlarla yapılan eğitim çalışmaları özel bir karakter taşımalıdır: Ergenin bireyselliğini, davranışsal tezahürlerini göz önünde bulundurmak,

dikkatini olumlu özelliklerine yoğunlaştırmak, değişme ve hayatını değiştirme arzusunu harekete geçirmek için koşullar yaratmak gerekir (Erdoğan, 2013).

2020 yılı, tüm dünyadaki insanların hayatında düzenlemeler getirdi ve sıradan vatandaşların hareket özgürlükleri kısmen kısıtlanırken, hapis cezasına çarptırılan mahkûmlar fiilen çifte izolasyona maruz kaldılar. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ana devlet sağlık doktoru tarafından yeni koronavirüs enfeksiyonunun (COVID-19) ortaya çıkışını ve yayılmasını önlemeye yönelik ek tedbirler alınmıştır (Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, 2020). Bu karara göre, 16.03.2020 tarihinden itibaren uzun ve kısa süreli ziyaretler askıya alınmış, mahkûmların sosyal bağlarını sürdürmeleri için video görüşme uygulaması başlatılmıştır. Bu görüşmelerin, telefon görüşmesine eşdeğer olduğu belirtilmiştir.

Mahkûmlarla yapılan eğitim çalışmalarının hedeflerinin bu şekilde tanımlanması, bizi eğitim çalışmalarını sadece düzeltme aracı olarak değil, aynı zamanda sosyalleşme aracı olarak adlandırmaya hakkı verir (Bayraktar, 2016). Sosyalleşmeyi sağlamak için kullanılan bir başka araç da insanın ikincil ihtiyaçlarını tatmin eden çalışmadır. Yasa koyucu tarafından düzelme araçlarının temeli olarak kabul edilen toplumsal yararlı çalışma, aynı zamanda sosyalleşmeye yönelik önlemler arasında yer alır. Bu gereklilik, Minimum Standart Hükümler (Birleşmiş Milletler, 2015, Kural 97) ve Avrupa Cezaevi Kuralları (Avrupa Konseyi, 2006) ile uyumludur. Reşit olmayan mahkûmlar, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin çalışma mevzuatı gerekliliklerine uygun olarak çalışmaya çekilir. Bu mahkûmlar için çalışma, henüz mesleki beceri ve deneyime sahip olmadıkları için özel bir öneme sahiptir. Mahkûmların çalışma koşullarının sivil vatandaşlara benzerliği, onların bu süreci bir rehabilitasyon aracı olarak algılamalarında önemlidir (ICCPR, 1966, Madde 7). Bu gereklilik yerel mevzuata da yansımıştır (Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kanunu, md. 106).

Eğitim ve rehberlik çalışmalarının yanı sıra topluma yararlı iş, önemli rehabilitasyon araçlarından biridir. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, devlet veya belediye eğitim kurumlarında ve işletmelerde temel genel ve orta mesleki eğitimin genel erişilebilirliğini garanti eder (Azerbaycan Anayasası, md. 42). Ceza İnfaz Kanunu'na göre, 30 yaşına ulaşmamış mahkûmların genel eğitim alması zorunludur (md. 121). Bu eğitim, bireylerin topluma uyum sağlamasını ve kişilik gelişimini destekler.

Mesleki eğitim, Ceza İnfaz Kanunu'nda ayrıca düzenlenmiş olup, iş gücü piyasası ve kurum ihtiyaçları dikkate alınarak mahkûmların meslek edinmeleri sağlanmaktadır. Eğitim, genç mahkûmların cezalarını tamamladıktan sonra iş bulmalarına olanak tanır (Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kanunu, md. 124).

Toplumsal etki de bir rehabilitasyon aracı olarak kabul edilebilir. Her ne kadar Azerbaycan hukukunda "toplumsal etki" açıkça tanımlanmamış olsa da, analizler mahkûmların sosyal ilişkilerini yeniden kazanmalarını amaçladığını göstermektedir (Mammadov, 2021).

Toplumsal etki biçimleri, mahkûmlarla ilgilenen Minimum Standartlar'ı belirler: mahkûmların dinî eğitimi (Kurallar 65, 66), mahkûmların bilgilendirici aydınlatılması, kütüphaneler oluşturulması temelinde (kural 64), aile, arkadaşlarla dış dünya ile iletişim kurmaları (Kurallar 58, 106), aydınlatıcı çalışmalar yapılması (gazete okuma, dergilere göz atma, radyo programları dinleme, dersler) (Kurallar 60) ve cezai cezaların yerine getirilmesi ve çekilmesi sürecinde kamu, hükümet ve diğer organizasyonların katılımı (Kurallar 107, 108).

Toplumsal etkinin çeşitli organizasyonel-hukuki biçimlerde ifade edilebileceği, çeşitli türlerde olabileceği, çeşitli araçları kullanabileceği ve ceza infaz yasalarının bunların seçiminde sınırlamalar koymadığı göz önüne alındığında, uygulanmasında ortaya çıkan hukuki ilişkiler, oldukça geniş bir yasa ve normatif hukuk düzenlemeleri çerçevesinde düzenlenebilir (Adalet Bakanlığı, 2019).

Hapishaneden serbest bırakıldıktan sonra, eski mahkûmlar genellikle toplumda kendilerini gerçekleştirmede önemli zorluklarla karşılaşır, bu da sıklıkla yeni suçlar işlemelerinin ana nedeni haline gelir (Ministry of Justice of Azerbaijan, 2020). Ayrıca, gençlerin psikolojik olgunlaşmamışlığı, uygun ahlaki yönelimlerin eksikliği nedeniyle kolayca antisosyal ideolojiye kapılırlar. Sinirlilik ve itaatsizlik, arkadaş çevresindeki statülerini yükseltme aracı olarak ortaya çıkar, aşırı özgüven gösterimi ise gençleri yasa dışı eylemler yapmaya teşvik eder (UNODC, 2018).

Suç gelişimi, gençlerin antisosyal ve suçlayıcı davranışlarını, değer sistemlerini ve hayat tarzlarını belirgin bir şekilde yasa dışı yönlerle taşır. Böylece, Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi tarafından 2020 yılının ilk yarısında sağlanan bilgilere göre, reşit olmayan yaşta suç işleyen mahkûmlar hakkında bilgi verilmiştir (Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, 2020).

Yeniden topluma kazandırılma süreci, eski mahkûmun yeni veya değişen eski sosyal çevreye uyum sağlamasını, ayrıca düzeltici etkinin sonuçlarını pekiştirerek yeni suç işlemelerini önlemeyi amaçlar (Turan, 2021). Hapishaneden serbest bırakılan kişilerin post-penitensiar reintegrasyon mekanizmaları şunlardır:

– **Sosyal tanılama:** Serbest bırakılan kişilerin yaşamının çeşitli alanlarında durumlarını belirlemek amacıyla, tanı konuşmaları, gözlem, mülakat, anket, test kullanımı ve korelasyon gibi yöntemlerle işlevsellik problemlerini analiz etme (Guliyev, 2019);

– **Sosyal terapi:** Serbest bırakılan kişilerin durumu, davranışı ve psikolojisi üzerinde, sosyal ve psikolojik iyileşmeleri için devlet, kamu, dinî organizasyonlar ve yapıların hedeflenmiş etkileri (UNODC, 2018);

– **Sosyal düzeltme:** Serbest bırakılan kişilerin psikolojik, pedagojik, sosyal özelliklerini düzeltmeyi amaçlayan ceza evi sonrası aktörlerinin, genel kabul görmüş değerler ve standartlara uymayan özellikler üzerinde onarım, telafi, teşvik ve kontrol yöntemleri ile çalışması (Turan, 2021).

Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kanunu'nun ilgili bölümü, ceza süresinin tamamlanmasından sonra serbest bırakılan mahkûmların desteklenmesi konularına ayrılmıştır (Azərbaycan Respublikası Cinayət-İcra Məcəlləsi, 2000). Yeniden topluma kazandırma süreçlerinde kesinlikle düzeltici kurumlar ile sivil kurumlar arasında işbirliği gereklidir (kurumlar, komisyonlar) (Adalet Bakanlığı, 2019).

Serbest bırakılan mahkûmların iş ve günlük hayata yerleşmelerine destek olma ve yardım sağlama faaliyetlerini düzenlemek amacıyla, ceza infaz sistemine ait düzeltici kurumlarda serbest bırakılan mahkûmların iş ve günlük hayata yerleşmelerine yardımcı olma ve yardım sağlama talimatı onaylanmıştır. Talimatın 1. maddesinde, post-penitenciar reintegrasyon aktörleri olarak şunlar sıralanmıştır: düzeltici kurumun yönetimi, yerel yönetim organları, iç işleri, himaye ve koruma, sağlık yönetimi, eğitim, toplumun sosyal korunması, yerel yönetim tarafından oluşturulan reşit olmayanların işleri ve haklarının korunması komisyonu ve mahkûmların ceza süresini tamamladıktan sonra yaşamayı seçtikleri yerdeki federal istihdam hizmeti (Adalet Bakanlığı, 2019).

Talimatın 2. maddesine göre, düzeltici kurumlarda ceza süresini çeken kişilerin serbest bırakılmalarına hazırlık süreci, ceza süresinin sona ermesinden en az 6 ay önce başlar ve şunları içerir: her mahkûm ile yapılan görüşmeler, mahkûmun serbest kaldıktan sonra nerede yaşamayı, çalışmayı veya öğrenim görmeyi planladığı, aile üyeleriyle ilişkisinin durumu, hayat planları, özgür yaşamı sürdürme konusunda hazırlığı, iş ve günlük hayata yerleşme konusunda yardım sağlanmasına yönelik başvuruların incelenmesi ve uygun kararların alınması (Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 2000).

Çoğunlukla sorumluluk, ceza infaz kurumunun yönetimine düşmektedir çünkü yönetim, çeşitli sosyal hizmetlere talepler göndermekte, mahkûmların akrabalarıyla ve yerel yönetim organlarıyla yazışmalar yürütmekte, ayrıca ceza infaz kurumunun içinde de mahkûmun serbest bırakılmaya hazırlanması için çalışmalar yapılmaktadır (Guliyev, 2019).

Mahkûmun cezaevi dışında yasalara uygun bir hayat sürmeye teşvik edilmesi, ayrıca serbest kaldıktan sonra karşılaşacağı zorluklar hakkında güncel ve objektif bilgilere sahip olması (sosyalizasyonun ilk aşamasında yapılan çalışma sayesinde) önemlidir. Bu amaçlarla düzeltme kurumlarında danışma noktaları organize edilmiş olup, bu noktaların faaliyetleri mahkûmların serbest kaldıktan sonra iş ve hayat düzenlemeleri, iş yasaları, mesleki eğitim kurumları ağı gibi konularda bilgilendirilmesine yöneliktir (Simonoviç, 2021).

Mahkûmların anayasal hakları ve serbest kaldıktan sonraki yükümlülükleri hakkında bilgilendirmeler yapılmakta, iş bulma, konut sağlama, pasaport alımı, kayıt gibi konularda görüşmeler gerçekleştirilmektedir. Bu görüşmelere, ilgili konularda bilgi ve rehberlik sağlamak üzere avukatlar, psikologlar ve sosyal koruma çalışanları davet edilmektedir (Adalet Bakanlığı, 2019; Guliyev, 2019).

Çoğu bölgesel kurum, serbest bırakılan kişilere yönelik haklarını, iş bulma, emeklilik sağlama ve diğer problemleri çözme konularında tavsiyeler içeren broşürler ve rehberler geliştirmiştir. Bu materyaller, özellikle nüfusun istihdam hizmetlerinden alınan bilgiler doğrultusunda hazırlanmakta olup, serbest kaldıktan sonra iş bulma imkânları, bölgedeki işletmelerdeki boş pozisyonlar, ücret seviyeleri ve istihdam merkezleri aracılığıyla işe yerleştirme şartları hakkında bilgi sunmaktadır. Bu bilgiler aynı zamanda bölgesel kurumların çıkardığı toplu gazetelerde yayımlanmaktadır (Ministry of Labour and Social Protection, 2020; UNDP Azerbaijan, 2021).

Ancak, hâlâ cezaevinde cezasını çekmiş kişilerin sosyal adaptasyonu için tek bir devlet hukuk mekanizması bulunmamaktadır. Mevcut iş ve hayat düzenleme uygulamaları, bu kişilerin haklarını ve yasal çıkarlarını tam olarak sağlamamaktadır (Turan, 2021; UNODC, 2018). Var olan sosyal rehabilitasyon merkezleri ve sosyal sığınaklar ise sayıca yetersiz kalmakta, bu nedenle tüm serbest bırakılan ve sosyal yardıma ihtiyacı olan kişilere ulaşamamaktadır (A liyev, 2022).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde sosyalizasyon ve sosyal adaptasyon kurumunun işlevselliği üzerine uzun yıllardır tartışmalar sürmektedir. Hükümet, birçok kez özelleştirilmiş bir denetim hizmeti (nəzarət xidməti) oluşturma konusunu gündeme getirmiş ve bu hizmet, kısmen de olsa başarılı bir şekilde hayata geçirilmiştir (Azerbaycan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2021).Mahkûmun serbest bırakılmaya ve topluma sonrasında uyum sağlamasına hazırlanmasına yönelik önlemler arasında, serbest bırakılan kişilerin cezaevi sonrası adaptasyonuna hazırlanmalarını sağlayacak bir denetim hizmeti aracılığıyla sosyo-psikolojik destek sağlanması öngörülmektedir (Guliyev, 2019; UNODC, 2018). Ancak bugün itibarıyla

birçok ileri fikir henüz uygulamaya konulamamış durumdadır. Sosyalizasyon sürecinin reform edilmesi ve etkinliğinin artırılması için daha fazla bilimsel ve kurumsal çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır (Aliyev, 2022).

4.3. Genç Hükümlülerin Topluma Kazandırılmasında Kitle İletişim Araçlarının Önemi

Günümüzden çok eski zamanlardan beri hapisanenin ana amacı suçluyu tecrit etmektir. Tarihçiler, yüzyıllar boyunca hapisane koşullarının korkunç olduğunu belirtirler: suçlular, erkekler ve kadınlar, çocuklar ve yetişkinler, sağlıklılar ve akıl hastaları bir arada tutulurdu. Devlet hiçbir zaman mahkûmların beslenmesiyle ilgilenmezdi ve yoksullar, yiyecek toplamak için şehre bırakıldıklarında dilenmek zorunda kalırlardı. Gardiyanlar mahkûmları eğitmek gibi bir düşünceye sahip değillerdi. Ancak 18. yüzyılın ortalarında, idam cezası ve bedensel cezalara karşı mücadele başladığında, suçlunun ıslah edilmesi fikri ortaya atıldı (Foucault, M. 2012).

Aynı dönemde, çoğu ülkede mahkûmlara kitap okuma izni verilmiş, ancak bu izinler genellikle sadece dinî ve ahlaki içerikli kitaplarla sınırlı tutulmuştur. Özellikle İncil ve diğer kutsal metinlerin okunmasına öncelik verilmiş, bu da cezaevlerinin “ıslah edici” bir alan olarak görülmesiyle ilişkilendirilmiştir (Ignatieff, 1978). 19. yüzyılın başlarından itibaren bu sınırlamalar gevşemeye başlamış, mahkûmların başka türden kitaplara erişimi de sağlanmıştır. Ancak dergilere erişim hakkı çok daha geç verilmiş, yalnızca 19. yüzyılın sonlarına doğru dergi okumalarına kısmi izin tanınmıştır (Radzinowicz, Hood, 1990).

Bu süreçte İsviçre, hapisane medyasının organizasyonunda öncü bir rol oynamıştır. 1866 yılında, Neuchâtel hapisanesinde aylık olarak yayımlanan Le Roman de Sapin adlı dergi, mahkûmlar için oluşturulan ilk süreli yayınlardan biri olmuştur. Bu dergiyi, doğa bilimi, ahlak sorunları, içki zararları ve büyük insanların biyografilerini içeren, güzel resimlerle zenginleştirilmiş Feuilles d'Hygiene adlı başka bir dergi izlemiştir (Perrier, 2005).

1874 yılında gerçekleştirilen İsviçre hapisane çalışanları kongresinde, mahkûmlara özel aylık bir dergi çıkarılmasına karar verilmiş ve mahkûmların da bu yayınlara katkıda bulunması teşvik edilmiştir. Bu kapsamda yayımlanan Fiches de pénitentiaires adlı dergi, "Çalışkanlık zamanı emer, zaman çalışkanlığı ödüllendirir" sloganıyla çıkarılmıştır. Genellikle öğretici nitelikte olan bu dergi, ceza infaz sistemiyle ilgili güncel politik sorunlara değinmemekle birlikte, mahkûmlar için entelektüel bir çıkış alanı sunmuştur (Perrier, 2005; Dubois, 2011).

1885 yılına gelindiğinde, aynı hapisanede daha cesur bir uygulamaya geçilmiş ve mahkûmların kendi dergilerini yayımlamalarına izin verilmiştir. Bu dergilerde mahkûmların kaleme aldığı özgün makaleler, şiirler ve edebî eserler yer almıştır. Derginin aboneleri ve

çalışanları, İsviçre'deki mahkûmlar ve patronaj topluluklarının üyelerinden oluşmaktaydı. Bu patronaj toplulukları, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde gelişen ve hapishaneden serbest bırakılan bireylerin topluma entegrasyonuna yardım etmeyi amaçlayan devlet dışı, kâr amacı gütmeyen yapılar olarak öne çıkmaktaydı (Shore, 1999).

Bu uygulama, ceza infaz sisteminde rehabilitasyon ve bireyin öz-yaratıcılığına değer verilmesi açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir.

1889'da başka bir İsviçre hapishanesi olan Lozan'da, hapishane papazı Boz, mahkûmlar için "Le petti journal et de l'ensemble des nouvelles, paraissant tour let 15 jours" adlı bir gazete çıkarmaya başladı. Gazete altı sayfalık bir yayındı, Boz yayını tek başına yönetiyordu, amacı mahkûmlara "ahlaki, dinî ve vatansever okumalar" sağlamaktı, İsviçre ve yabancı ülkelerin önemli olaylarına dair kronikler sunuyordu. Materyal eksikliğinde editör oğluna yazdığı mektupları yayımlardı (Vanneste, 2014).

İnsanların hapishanede kaldıkları süre boyunca karşılaştıkları zorluklar, onların psikolojik ve sosyal yapılarını derinden etkileyebilir. Hapishanelerdeki sıkıntılı hayat şartları, izolasyon, monotonluk ve sürekli bir baskı altında olma hali, insanların dünya görüşlerini ve sosyal ilişkilerini şekillendiren önemli faktörler arasında yer alır. Bu durum, özellikle duygusal olarak dengesiz ve kolay etkilenebilen bireyler için daha da zorlayıcıdır (Simonoviç, 2022, s.160).

Hapishane ortamında bireylerin dış dünya ile olan bağlantıları büyük ölçüde kısıtlanmakta, bu da dış dünyayla iletişimlerinin çoğunlukla medya aracılığıyla gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu durum, medyanın mahkûmların düşünce yapısı, tutumları ve dünya görüşü üzerinde etkili bir araç haline gelmesini beraberinde getirmektedir (Jewkes, 2002). Özellikle haberler, televizyon dizileri, filmler ve diğer medya içerikleri, mahkûmların bilgi edinme biçimlerini, sosyal normlara ilişkin algılarını ve kültürel referanslarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır (Brown, 2002).

Medya içerikleri aracılığıyla sunulan değer yargıları, toplumsal roller ve davranış modelleri, mahkûmların kendi değer sistemlerini yeniden yapılandırmalarında ve toplumsal algılarını oluşturmalarında etkili olabilir. Bu bağlamda medya, sadece bir bilgi aktarım aracı değil, aynı zamanda sosyal rehabilitasyon sürecinde de merkezi bir rol oynamaktadır (Reinhart, 2010). Mahkûmlar medya sayesinde toplumda meydana gelen sosyo-kültürel değişimleri, güncel gelişmeleri ve sosyal eğilimleri takip etme imkânı bulur.

Ancak, medyanın bu etkisi içeriklerin niteliğine göre olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurabilir. Özellikle sansasyonel, şiddet içeren veya gerçeklikten uzak medya içerikleri,

bireylerin toplumla sağlıklı bağlar kurmalarını engelleyebilir (Carrabine, 2004). Bu nedenle, medya içeriklerinin toplumsal uyum ve yeniden entegrasyon sürecine katkı sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve yönetilmesi gerekmektedir.

Hapishane yönetimleri, mahkûmların medya ile temasını kontrol etme ve yönlendirme yetkisine sahiptir. Bu çerçevede, eğitici programlar, mesleki beceri geliştirme kursları ve sosyal becerilere yönelik içeriklerle desteklenmiş bir medya politikası, mahkûmların rehabilitasyon ve yeniden topluma kazandırılma süreçlerinde önemli bir destek unsuru olabilir (Cheliotis, 2010). Dolayısıyla, yapıcı, gerçekçi ve pozitif içeriklerin yaygınlaştırıldığı bir medya stratejisi, cezaevi sonrası toplumsal adaptasyon sürecinde belirleyici bir rol üstlenmektedir.

Kriminolog S. M. İnşakov, mahkûmların sosyal rehabilitasyonu hakkında konuşurken, modern toplumun ciddi bir dönüşüm içinde olduğunu belirtir, bu yüzden mahkûmların dinamik bir sosyalleşmesinin sağlanması gerektiğini vurgular. Basit bir dış uyuma ve hâkim değerler ile davranış modellerine uyum sağlamak yetersizdir. Dünya görüşünün ikna ve yeniden ikna yoluyla değiştirilmesi, mahkûmun kişiliği üzerinde daha güçlü bir etkiye sahiptir. Bu süreçte, kişinin yeni sosyal rollere bürünmesi ve yeni hayat değerleri kazanması önerilir. Bu konuda medyanın önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir (İnşakov, 2005).

Araştırmacılar, medya ve gazeteciliğin işlevleri üzerine çeşitli teorilerde, insan veya izleyici kitlesi üzerinde belirli bir şekilde etki ederek onun sosyalleşmesine yardımcı olan işlevleri de dahil olmak üzere çeşitli işlevleri vurgularlar. Medya etkisi fenomeni hem yerli hem de yabancı araştırmacıların eserlerinde ele alınmıştır ve bu çalışmalarda medyanın izleyici üzerindeki hem olumlu hem de olumsuz etkileri incelenmiştir (Simonoviç, 2022, s. 65). 1970 yılında, D. McQuail, J. Blumler ve J. Brown (1972) medya işlevleri üzerine bir analiz yaptılar. Araştırmacılar medyanın aşağıdaki işlevlerinden bahsettiler: dikkat dağıtma (gündelik hayattan ve sorunların yükünden kaçış ve duygusal rahatlama dahil); sosyal etkinlikle kişilerarası iletişimin yerini alma; bir birey olarak insanın kendini fark etmesi (kendini değerlendirme, gerçekliği öğrenme, kendi değerine olan inancı dahil); sosyal gözetim.

E. Katz, J. Blumler ve S. M. Gurevitch, insanların medya aracılığıyla iletişim kurmak veya iletişimi kesmek için medyayı kullandıkları varsayımından yola çıktılar. Bu iletişimler, sırasıyla enstrümantal (pragmatik, uygulamalı), (duygusal, psikolojik konfor) ve entegrasyon sağlayıcı (arkadaşlarla, aileyle, ulusla) olabilir.

1970'lerde Rus filozof ve sosyolog B. A. Gruşin, yönetim sistemi içinde bilgi aktarımının işlevlerini şu şekilde tanımladı: bilgilendirme, eğitime, davranışı organize etme, belirli bir duygusal-psikolojik ton oluşturma, iletişim.

E. P. Prokhorov medya aracılığıyla bireyin sosyalleşmesine katkıda bulunan bazı işlevleri vurgular. Temel işlev olarak medyanın iletişim işlevini - iletişim kurma, bağlantılar oluşturma işlevini belirtir. Medya aracılığıyla, bilgi tüketicileri olan kitle izleyicileri ile sosyal kurumlar arasında, aynı zamanda kitle izleyicisini oluşturan çeşitli katmanlar ve topluluklar arasında, farklı sosyal kurumlar arasında sosyal bağlantılar kurulur (Katz, Blumler, Gurevitch, 1974, s. 19-32).

Medya, yalnızca bilginin aktarımını sağlayan teknik bir araç değil, aynı zamanda toplumsal yapının yeniden üretiminde aktif rol oynayan ideolojik bir aygıt olarak da değerlendirilmelidir. Nitekim Althusser (1971), medyayı ideolojik devlet aygıtlarından biri olarak tanımlar ve bu bağlamda medyanın bireylerin düşünsel yapılarını biçimlendirme, normatif yönelimlerini şekillendirme ve sistemin meşruiyetini yeniden üretme süreçlerine doğrudan katkı sunduğunu ileri sürer. Herman ve Chomsky (2002) ise medyanın iktidar yapılarına hizmet eden bir filtreleme mekanizması işlevi gördüğünü savunarak, medya içeriğinin ideolojik bir süzgeçten geçirilerek kitlelere sunulduğunu belirtir. Bu doğrultuda medya; toplumsal yönlendirme, bireyin bilinç ve davranış kalıplarının yönetimi, gerçeklik algısının yeniden inşası ve idealize edilmiş bir gelecek tahayyülünün kurgulanması gibi çok katmanlı işlevlere sahiptir (McQuail, 2010).

Bu ideolojik yönlendirmenin yanında, medyanın **kültürel ve eğitsel işlevi** de toplumsal dönüşüm açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Medya ve gazetecilik, yalnızca bilgi iletmekle kalmaz; aynı zamanda kültürel mirasın aktarılması, estetik normların biçimlendirilmesi ve bireyin çok yönlü gelişimine katkı sunma gibi rollerle kamusal alanda önemli bir kültürel aktör haline gelir (Couldry, 2012). Bu bağlamda medya; siyasal ve ekonomik kültürün inşasına, etik ve estetik duyarlılıkların gelişimine, sağlık ve fiziksel yaşam pratiklerine ilişkin bilincin artırılmasına katkıda bulunarak, bireyin toplumsal bağlamda konumlanmasına rehberlik etmektedir (Kellner, 1995).

Y. N. Zasurskiy birkaç ana işlevi belirtir. Bilgilendirme işlevi; her medya kuruluşu izleyicisine, dinleyicisine veya okuyucusuna yeni bir bilgi verir. Analitik işlev; bilgi verirken, medya bu bilginin bir değerlendirmesini sunar, yani toplumun medya üzerinden şekillenen genel görüşünü oluşturur. Medya iletişim kurma, bağlantılar oluşturma işlevini yerine getirir, yararcı işlev - belirli problemleri ve görevleri çözme (Zasurskiy, 2001).

“S. G. Korkonosenko, gazeteciliğin işlevlerine subjektif bir yaklaşım önermektedir. Araştırmacıya göre gazetecilik, geniş bir yetenek yelpazesi sunar ve her sosyal özne, kendi ihtiyaçlarına en uygun olan işlevleri seçer.” (Simonoviç, 2021, s. 100).

Korkonosenko, medyanın bireysel düzeydeki işlevi hakkında konuşmanın mümkün olmadığını, her medyanın birey için farklı işlevler yerine getireceğini belirtir ve daha ziyade işlev gruplarını ayırt etmenin daha uygun olduğunu vurgular: yönlendirme işlevleri, toplumla iletişim işlevleri, psikolojik rahatlama işlevleri, psikohijyen işlevleri (Rybak, 2004, s. 59).

Gazetecilik faaliyetleri, bireyin toplumsal yaşama entegrasyonunu destekleyen çeşitli yönlendirme işlevlerini içermektedir. Bu işlevler arasında reklam, duyuru ve bilgilendirme gibi uygulamalı ve pragmatik boyutların yanı sıra, bireyin çevresini tanımasına ve toplumsal normlara uygun davranış geliştirmesine imkân sağlayan daha derinlikli yönlendirme biçimleri yer almaktadır (McQuail, 2010). Özellikle medya içerikleri aracılığıyla bireyler, toplumsal olayların nasıl gelişebileceğini öngörme, normatif ahlaki değerlerle uyumlu davranış biçimlerini kavrama ve mevcut toplumsal düzen içerisinde konumlarını belirleme imkânı bulurlar (Couldry, 2012).

Gazeteciliğin bir diğer temel işlevsel grubu, toplum ve bireyler arasındaki iletişimi sağlama üzerine odaklanmaktadır. Bu grup içerisinde yer alan ideolojik, duygusal ve organizasyonel-aktivite boyutları, medyanın yalnızca bilgi aktarmakla kalmayıp aynı zamanda bireyin duygusal yönelimlerini beslemesi, kolektif kimliklerle bağ kurmasına olanak tanınması ve toplumsal katılımını teşvik etmesi gibi işlevlere de sahip olduğunu göstermektedir (Kellner, 1995). Bu bağlamda medya, bireyin kendi çevresinde doğrudan karşılaşamayacağı düşünsel ortaklıkları kurmasına ve dolayısıyla sembolik anlamda bir "topluluk hissi" geliştirmesine katkı sunar (Jenkins, 2006).

Bunların yanı sıra, gazetecilik faaliyetlerinin bir diğer önemli işlevsel boyutu da psikolojik rahatlama ya da hedonistik işlevdir. Eğlence, boş zaman değerlendirme ve bireysel rahatlamaya dönük içerikler, bireyin duygusal denge kurmasına ve stres düzeyini azaltmasına yardımcı olarak medya ile kurduğu ilişkinin sürekliliğini sağlamaktadır (Blumler ve Katz, 1974). Bu işlev, bireyin medya aracılığıyla gerçeklikten geçici olarak uzaklaşma ihtiyacına cevap verirken, aynı zamanda sosyal adaptasyonu dolaylı biçimde destekleyen bir yön taşır.

Psikohijyen işlevi, okuyucunun, izleyicinin ve dinleyicinin sinirsel-psikolojik sağlığını koruma ve güçlendirme üzerinedir. Dünya ve insanlara olan inancın tedavi edici etkisi, basın performanslarının ardından adaletin zaferini gözlemlemekle sağlanır: rüşvetçi cezalandırılır, dürüst çalışma ödüllendirilir. Gazetecilerin okuyucularla olan mektuplaşmalarının psikohijyenik bir önemi de vardır. Bir şikâyet veya tavsiye isteği üzerine redaksiyondan gelen yanıt, talep sahibinin etrafındaki yalnızlık duvarını yıkabilir (Köhne, ZRP, 2003, s. 54).

V. V. Voroshilov, medyanın ana işlevinin, insanlarda sivil topluma uygun sosyal-psikolojik nitelikler, görüşler ve inançlar oluşturarak toplumsal bilinci şekillendirip geliştirmek olduğunu belirtir (Ünver, G. 2017, s. 85).

V. S. Komarovski'ye göre, "kitle iletişim araçları öncelikle sivil toplum kurumudur, bu nedenle medyanın ana işlevleri entegrasyon görevleriyle bağlantılı olmalıdır." Bazı araştırmacılar, medya işlevlerinin değerlendirilmesinde öznel bir yaklaşımı benimseyerek, bu işlevlerin toplumun genel yapısına ve bireyin özel koşullarına göre farklılık gösterebileceğini savunmaktadır (Münster, 2017, s. 78):

Toplumsal Bütünleşme ve Dayanışma:

- Medya, ortak değerlerin, sembollerin ve normların yayılmasını sağlayarak toplumda bir aidiyet duygusu oluşturur.
- Toplumun farklı kesimlerini bir araya getirerek kültürel bütünleşmeyi teşvik eder.

Toplumsal Kontrol:

- Medya, kamuoyu oluşturma gücüyle norm dışı davranışları görünür kılar ve dolaylı yoldan sosyal düzeni sürdürmeye yardımcı olur.
- Hukuk, ahlak ve geleneklere aykırı davranışlar kamuoyunun tepkisine sunularak denetim sağlanır.

Toplumsal Mobilizasyon:

- Kriz anlarında (doğal afetler, savaşlar, salgınlar vb.) halkı bilinçlendirme, yönlendirme ve harekete geçirme işlevi görür.
- Siyasal katılımı ve vatandaşlık bilincini artırır.

Norm Belirleme ve Meşrulaştırma:

- Hangi davranışların, fikirlerin ve hayat tarzlarının kabul göreceğini ya da dışlanacağını belirleme gücüne sahiptir.
- İktidar ilişkilerinin ve ideolojik yönelimlerin şekillendirilmesinde rol oynar.

Ekonomik İşlev:

- Reklamlar ve tanıtımlar yoluyla tüketici davranışlarını yönlendirir.
- Piyasa ekonomisinin gelişmesine katkı sağlar.
- Azerbaycan örneğinde, medyanın rehabilitasyon ve sosyal entegrasyon süreçlerinde oynadığı rol, özellikle mahkûmların topluma yeniden entegrasyonu bağlamında kritik bir öneme sahiptir. Mahkûmların topluma adaptasyon sürecinde medyanın bilgilendirici, eğitici ve psiko-hijyenik işlevleri ön plana çıkar (Alizade, 2020). Medya, mahkûmların dış dünyayla olan bağlarını sürdürebilmelerine olanak tanıyarak, onlara güncel bilgiler

sunmakta ve bu sayede toplumsal hayattan kopmadan yeniden katılımlarını desteklemektedir (Mammadov, 2018). Ayrıca, medyanın sunduğu kişisel gelişim programları, mahkûmların yeni sosyal roller edinmelerine ve toplumsal normları içselleştirmelerine katkı sağlamaktadır (Huseynova, 2019).

- Sosyal rehabilitasyon, Azerbaycan’da mahkûmların topluma etkili ve hızlı bir şekilde dönüşüne odaklanmakta; bu süreç, suç dünyasından uzak, normal bir hayat kurma umudunu teşvik ederek umutsuzluğu azaltmayı amaçlamaktadır (İsmayilov, 2021). Azerbaycan medyası, mahkûmların bilinç ve davranışlarının şekillenmesinde önemli bir araç işlevi görürken, onların sosyal adaptasyonu için gerekli kaynakları sağlamaktadır (Jafarov, 2022). Cezaevi medyası ise, ceza süresi boyunca uyulması gereken kuralları tanıtmakta, ihlallerden kaçınmayı teşvik etmekte ve sağlıklı yaşam alışkanlıklarını destekleyerek önleyici bir rol üstlenmektedir (Rzayev, 2017).
- Tahliye edilen bireyler, sağlık tedavisi, iş bulma ve eğitim imkanları gibi konularda bilgilendirilmektedir. Ayrıca, rehabilitasyon merkezleri ve sivil toplum kuruluşlarına erişim konusunda da medya önemli bir bilgilendirme kanalıdır (Sultanova, 2020). Medya yoluyla avukatlar, psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları tarafından verilen danışmanlıklar, tahliye sonrası dönemde bireylerin topluma yeniden uyum sağlamalarına ve karşılaştıkları zorlukları aşmalarına katkı sunmaktadır (Aliyev, 2019).
- “Seni Arıyorum” ve “Tanışma” gibi medya köşeleri, mahkûmların sosyal bağlarını güçlendirmelerine ve yeni aile ilişkileri kurmalarına olanak tanımaktadır. Ayrıca, yerel radyo ve televizyon programlarına katılım, mahkûmların yaratıcı kendini gerçekleştirmelerini teşvik ederek, onların toplumun tam üyeleri olarak aidiyet duygusu geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Jacobs, 2008, s. 54).
- Azerbaycan’da mahkûmlar için bağımsız bir medya kuruluşunun kurulması gerekliliği tartışılmakta olup, bu kuruluşun hapisane ortamını objektif şekilde yansıtması ve sosyal rehabilitasyona katkı sağlaması beklenmektedir (Azerbaycan Adalet Bakanlığı Toplum Konseyi, 2023). İnternet erişiminin kısıtlı olduğu ceza infaz kurumlarında, basılı medya daha erişilebilir ve etkili bir iletişim aracı olarak görülmektedir (Mammadova, 2022). Bu bağlamda, mahkûmlar için çıkarılacak düzenli bir gazete, sorulara yanıtlar, sosyal yardım bilgileri ve hukuki danışmanlık hizmetleri sunarak destekleyici bir platform oluşturacaktır (Aliyev, 2023).
- Toplum medyasının hapisanelerle ilgili ilgisi çoğunlukla olumsuz olaylar üzerine yoğunlaşmakla birlikte, sosyal rehabilitasyon sürecinde eğitim, istihdam ve kişisel

gelişim alanlarındaki olumlu başarıların da yaygın şekilde vurgulanması gerekmektedir (İsmayilov, Hasanov, 2021).

4.4. Genç Hükümlülerin Çalışmaya Teşvik Edilmesine İlişkin Hukuki Düzenlemeler

Her devlette insan emeği, bireyin organize olmuş devlet şeklindeki topluma ne vermek istediği ile karşılığında ne almak istediği arasındaki yaratıcı ilişkinin tek medeni yolu temelini oluşturur. Ceza infaz kurumlarında herhangi bir üretimin oluşturulması, insanı çalışmaya zorlama değil, onun sosyal olarak önemli ilişkilere uygun şekilde dahil edilmesi yoludur. Mahkûmların topluma yararlı işlere zorunlu olarak çekilmesi, devletin ceza infaz politikasını uygulama yollarından biridir. Azerbaycan Cumhuriyeti yasaları, mahkûmların profesyonel eğitimini ve iş gücüne katılımlarını sağlamakla yükümlüdür, bu da onların düzeltilmesine, topluma yeniden kazandırılmasına ve ceza süreleri boyunca yasalara uygun davranmalarına yardımcı olur ve serbest bırakıldıktan sonra topluma başarılı bir şekilde uyum sağlamaları için koşullar yaratır (AzerTAC).

Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kanunu'na göre, hapis cezasına çarptırılan her mahkûm, cezaevi yönetiminin belirlediği yerlerde ve işlerde çalışmak zorundadır. Cezaevi yönetimi, mahkûmları cinsiyet, yaş, çalışabilirlik durumu, sağlık durumu ve mümkün olduğunca uzmanlık alanlarına göre ve mevcut iş imkânlarına göre çalışmaya dahil etmelidir (AzerTAC). Karataş'a (2019) göre, mahkûmlar, ceza infaz kurumlarının çalışma adaptasyon merkezlerinde ve üretim atölyelerinde, ceza infaz sistemine ait devlet işletmelerinde ve ceza infaz kurumlarının topraklarında veya dışında yer alan ve düzgün koruma ve izolasyon sağlanmış diğer yasal organizasyon biçimlerinde çalıştırılırlar. Bir mahkûmun çalışmayı reddetmesi mümkün değildir, çünkü bu, cezanın çekilmesine ilişkin kuralların ciddi şekilde ihlali anlamına gelir ve bu durumda mahkûma disiplin cezaları ve maddi sorumluluk uygulanabilir. Bu durum, cezanın amaçlarından birinin mahkûmların düzeltilmesi olduğunu ve bu düzelmenin "insana, topluma, çalışmaya, norm ve kurallara, insanların birlikte yaşamasının geleneklerine saygılı davranmayı ve yasalara uygun davranışı teşvik etmeyi" gerektirdiğini bir kez daha göstermektedir (Karataş, 2019).

Erkekler için 60 yaş üstü, kadınlar için 55 yaş üstü ve I ve II derece engelliler hariç tutulmuştur, ancak bu kişiler, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin iş ve engellilerin sosyal korunması hakkındaki yasalarına uygun olarak istedikleri takdirde çalışabilir (AzerTAC).

Mahkûmların iş ilişkileri, cezaevi müdürünün mahkûmların çalışma birimlerine dağıtılmasını ve çalıştırılmalarını düzenleyen resmî emri ile şekillendirilmektedir. Mahkûmların çalışma koşulları, Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kanunu ve İş Kanunu çerçevesinde

düzenlenmektedir. Bu düzenlemeler kapsamında, hükümlü mahkûmların çalışma saatleri, iş güvenliği kuralları, teknik güvenlik önlemleri ve üretim hijyeni esasları belirlenmiştir. Çalışma süresi, işyeri koşulları ve görev dağılımı, cezaevi yönetimi ile işveren kuruluşlar arasında yapılan protokoller doğrultusunda oluşturulan vardiya programlarıyla planlanmaktadır (Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu, 2000; Azerbaycan Cumhuriyeti Çalışma Kanunu, 1999).

Mahkûmların yaptığı işlerin niteliğine bağlı olarak, çalışma süresinin toplu hesaplanması mümkündür. Mahkûmların ücretli çalışmaları, genel çalışma sürelerine dahil edilir. Çalışılan sürenin kaydı, cezaevi yönetimi tarafından yapılır ve yıl sonunda hesaplanır (Özbek, 2013).

Azerbaycan ceza infaz yasalarına göre, çalışan mahkûmlar yıllık ücretli izin hakkına sahiptir. Ayrıca, ücretli çalışma hakkına sahip olan mahkûmlara yapılan ödemeler, yasal olarak asgari ücretten az olamaz. Mevzuata göre, mahkûmların aynı zamanda emeklilik hakkı da bulunmaktadır. Emeklilik ödemeleri, mahkûmun bulunduğu ceza infaz kurumunun yer aldığı bölgedeki sosyal koruma kurumları tarafından doğrudan mahkûmun hesabına yatırılmaktadır (Azerbaycan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2021). Azerbaycan'da ceza infaz sisteminin reforme edilmesi, yalnızca cezaevi koşullarının iyileştirilmesiyle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda mahkûmların serbest bırakıldıktan sonra topluma faydalı bireyler olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için hazırlık sürecini de kapsamaktadır. Bu bağlamda, mahkûmların yeniden sosyalleşmesi iki temel aşamada değerlendirilmektedir: cezaevi içi hazırlık ve cezaevi sonrası sosyal adaptasyon (Simonoviç, 2021; BM, 2015).

Cezaevi içi aşama, mahkûmun özgürlüğünden yoksun bırakıldığı sürede uygulanmakta olup, temel amacı bireyi serbest bırakılmaya hazırlamaktır. Bu hazırlık süreci; izolasyonun olumsuz etkilerini azaltma, sosyal-psikolojik uyumu sağlama ve bireyi toplum içinde yasalara uygun davranmaya yönlendirme çabalarını içerir (BM, 2015; Simonoviç, 2021). Azerbaycan'daki düzeltme kurumlarında, bu doğrultuda mahkûmların kişisel gelişim seviyelerini artırmaya yönelik çeşitli eğitim ve mesleki programlar yürütülmektedir (Azerbaycan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2021).

Cezaevi sonrası aşama, bireyin tahliyesiyle başlar ve sosyal adaptasyon ile topluma entegrasyonu hedeflenir. Azerbaycan'da, Rusya'daki uygulamalara benzer şekilde, mevcut mevzuat eski mahkûmlara iş bulma, konut edinme ve diğer sosyal destek hizmetlerinden yararlanma hakkı tanımaktadır (Şapary, 2017; Adalet Bakanlığı, 2021).

Azerbaycan'daki mahkûmların serbest bırakılmaya hazırlanması sistemi de, mahkûmların ıslah edilmesi, eğitim ve mesleki seviyelerinin geliştirilmesi ve ahlaki eğitimlerinin desteklenmesine

yönelik kapsamlı tedbirler içerir. Bu önlemler, mahkûmun düzeltme tesisine geldiği andan itibaren devlet kurumları ve kamu kuruluşları ile yakın işbirliği içinde yürütülür (Şapary, 2017). Azerbaycan'daki yeniden sosyalleşme ilke ve yöntemleri, Rusya'daki uygulamalara benzemektedir. Belirli programlar ve yasal çerçeveler ise, ulusal özellikler ve ceza infaz sisteminde yapılan güncel reformlara bağlı olarak farklılık göstermektedir. Modern dönemde Azerbaycan ceza infaz sisteminin kapsamlı reformu, modernizasyonu ve insanileştirilmesi sürecinde, mahkûmların serbest bırakılmaya hazırlanmaları ve topluma tam entegrasyonları için koşulların yaratılması, ceza infaz kurumlarının ana görevlerindendir. Serbest bırakıldıktan sonra yeniden topluma kazandırma etkinliği, bu aşamaya hazırlık kalitesine doğrudan bağlıdır. Çalışma sırasında, serbest bırakılan eski mahkûmların birçok sosyal ve psikolojik problemle karşılaştığı tespit edilmiştir; bu problemler, çözüm yolları bulunmadığı takdirde tekrar suç işlemeye yol açabilir. Hapishanelerdeki sıkı düzen, mahkûmların günlük problemleri bağımsız olarak çözme yeteneklerini azaltır ve topluma uyum sağlama yeteneklerini düşürür. Serbest bırakıldıktan sonra iş bulma, sosyal uyum sürecinde önemli bir rol oynar (Omelçenko, 2010). Azerbaycan'daki düzeltme kurumlarının faaliyetlerine ilişkin analizler, mahkûmların serbest bırakılmaya hazırlık süreçlerinin, kuruma varış anından itibaren başlaması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu hazırlık süreci, yalnızca kurum içi düzenlemelerle sınırlı kalmamalı, aynı zamanda devlet organları ve sivil toplum yapılarıyla iş birliği içerisinde yürütülmelidir. Böyle bir yaklaşım, mahkûmun sosyalleşmesi, kişisel ve mesleki gelişiminin desteklenmesi ve tahliye sonrası barınma ile istihdam gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasında etkili bir rol oynamaktadır (Simonoviç, 2021; BM, 2015; Azerbaycan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 2021). Ancak analiz, görevlerin yerine getirilmesindeki formalizm, bireysel yaklaşım ve meslek yönlendirmesi eksikliği ve mahkûmların ceza süresince eğitim ve işe olan ilgisinin düşük olması gibi bir dizi sorun ortaya çıkarmıştır. Bu, birçok serbest bırakılan kişinin ne bir uzmanlık alanına ne de mesleki becerilere sahip olmadığı anlamına gelir (Syrkina, 2022, s. 152). Uzmanlara göre, mahkûmların özgür yaşama hazırlığı zamanında ve kapsamlı olmalı; bu süreç eğitici, motive edici unsurları içermeli, haklar ve yükümlülükler konusunda bilinç kazandırmalı, psikolojik destek sağlamalı ve ceza süresince zorunlu meslek eğitimiyle desteklenmelidir (Simonoviç, 2021; BM, 2015). Böyle bütüncül bir program, mahkûmların topluma başarılı şekilde yeniden entegre olmalarına katkı sağlayacaktır (Şapary, 2017; Leonova, 2013).

Programın, gençlerin hapisten serbest bırakıldıktan sonra topluma yeniden kazandırılmasına yönelik olarak, onlara çalışma becerileri kazandırma ve eğitim seviyelerini artırma fırsatları

sunması, bu süreçteki temel bileşenlerden biridir. Bu tür programlar, bireylerin mesleki beceriler edinmelerini, kişisel ve profesyonel kimliklerini geliştirmelerini sağlar. Ayrıca, bireylerin iş bulma kapasitelerini artırarak ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirir ve sosyal dışlanmayı azaltır. Eğitim programları, temel okuryazarlık ve matematik becerilerinden, bilgisayar kullanımı gibi daha teknik becerilere kadar geniş bir yelpazede olabilir. Mesleki eğitimler ise, talep gören sektörlerde iş gücü piyasasına uyum sağlamaları için gereken becerileri kazandırmayı hedefler (Syrkina, 2022, s. 154). Bu tür eğitimler, özellikle genç bireylerin toplum içinde sağlam bir yer edinmelerine ve uzun vadede suça geri dönüş oranlarını azaltmalarına yardımcı olur.

Kişisel gelişim atölyeleri, stres yönetimi, öfke kontrolü ve karar verme becerileri gibi konularda destek sunarak, bireylerin kişisel sorunlarını yönetmelerine ve toplum içinde daha sağlıklı ilişkiler kurmalarına olanak tanır. Bu atölyeler aynı zamanda bireylerin kendilerini daha iyi tanımalarına ve özsaygılarını geliştirmelerine de katkıda bulunur. Sonuç olarak, bu programlar, gençlerin serbest bırakıldıktan sonra topluma yeniden entegre olmalarını kolaylaştırmak ve onları suça geri dönmekten uzak tutmak için kritik öneme sahiptir. Böylece hem bireylerin hayat kaliteleri artar hem de toplumsal barış ve güvenlik üzerinde olumlu etkiler yaratılmış olur (Yılmaz Demir, 2021).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Azerbaycan'da cezaevinden tahliye edilen gençlerin topluma yeniden entegrasyonu, bir dizi sosyal ve psikolojik engel barındırmaktadır. Bu zorluklar, gençlerin hem günlük hayatta karşılaştıkları pratik sorunlar hem de toplum tarafından yargılanma ve dışlanma korkusu gibi psikolojik baskılar şeklinde kendini göstermektedir. Azerbaycan'da son on yılda gerçekleştirilen projeler, bu gençlerin sosyal adaptasyon süreçlerinin daha etkin yönetilmesi için önemli adımlar atmış olsa da, halen ciddi eksiklikler bulunmaktadır. İlgili araştırmalar, bu sürecin en büyük engellerinden birinin sosyalleşme olduğunu ve devletin bu konuda daha aktif önlemler alması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Gözlem mahiyetinde gerçekleştirilen gayriresmî görüşmelerde, eski mahkûmların iş bulma süreçlerinde büyük zorluklarla karşılaştığı gözlemlenmiştir. Özellikle, serbest bırakıldıktan sonra toplumda dışlanma ve reddedilme gibi engellerle karşılaştıkları belirtilmiştir. Cevaplayanlar, iş bulmalarını genellikle tanıdıklar aracılığıyla sağladıklarını ifade etmişlerdir. Bir katılımcı, yalnızca tanıdıklarının yardımlarıyla iş bulabildiğini ve toplumda serbest bırakıldığını öğrenen kişilerin onu reddettiğini belirtmiştir. Bu durum, toplumla bütünleştirme sürecinin ne kadar zor olduğunu ortaya koymaktadır. İncelediğimiz literatür sonuçlarına göre ceza infaz kurumu çalışanlarının büyük çoğunluğu, iyi planlanmış ve bilimsel temellere dayanan birim dağılımının suçun tekrarını önlemede etkili olabileceği görüşünü ifade ettiği görülmüştür.

Bu bağlamda, tahliye edilen gençlere yönelik özel eğitim programları ve mesleki rehabilitasyon kursları geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu programlar, gençlerin bireysel becerilerini artırmalarını ve iş bulmalarını kolaylaştıracak şekilde tasarlanmalıdır. Ayrıca, psikolojik danışmanlık, sosyal uyum programları ve mentorluk hizmetleri gibi sosyal destek mekanizmaları, bu gençlerin topluma adaptasyon sürecinde kritik bir role sahiptir. Bu hizmetlerin, gençlerin hem duygusal hem de sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde kapsamlı olması gerekmektedir.

Toplumsal farkındalık ve eğitim programları aracılığıyla, tahliye edilen gençlere yönelik toplumsal tutumlarda olumlu bir değişiklik yaratılmalıdır. Kampanyalar ve eğitim programları düzenlenerek, bu bireylerin karşılaştığı stigmatizasyonun azaltılması ve toplumsal kabullerinin artırılması hedeflenmelidir. Ayrıca, yasal çerçevenin, bu gençlerin topluma uyum sürecini destekleyecek biçimde güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, tahliye sonrası süreçleri

düzenleyen ve bu bireylerin haklarını koruyan daha etkin yasal mekanizmaların oluşturulması önerilmektedir.

Son olarak, hükümet kurumları, sivil toplum örgütleri, özel sektör ve akademik kurumlar arasında işbirliği teşvik edilmeli, bu işbirliği gençlerin topluma entegrasyonu için gerekli kaynakların ve programların koordinasyonunu sağlamalıdır. Bu geniş çapta işbirliği, tahliye edilen gençlerin karşılaştığı zorlukları aşmalarında ve topluma başarılı bir şekilde entegre olmalarında önemli bir katkı sağlayacaktır.

Azerbaycan'da cezaevinden tahliye edilen gençlerin sosyal uyum süreci üzerine düşünülecek birkaç öneri şunlar olabilir:

1. Mesleki Eğitim ve İş Bulma Destekleri: Tahliye edilen gençlere yönelik mesleki eğitim programları düzenlenerek, bu bireylerin iş gücü piyasasına entegrasyonu kolaylaştırılabilir. Ayrıca, özel sektör teşviklerle bu bireyleri işe alma konusunda cesaretlendirilmeli.

2. Psikososyal Destek: Cezaevinden çıkan gençlerin karşılaştıkları psikolojik ve sosyal zorluklar göz önünde bulundurularak, uzman psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları tarafından düzenli psikososyal destek sağlanmalıdır.

3. Toplumsal Farkındalık ve Entegrasyon Programları: Toplumun, tahliye edilen gençlere karşı önyargılarını azaltmak ve onların topluma entegrasyonunu kolaylaştırmak için bilinçlendirme kampanyaları ve sosyal entegrasyon programları düzenlenmelidir.

4. Yasal Destek ve Danışmanlık Hizmetleri: Tahliye edilen gençlere, yasal haklarını anlamaları ve gerektiğinde savunmaları için ücretsiz yasal danışmanlık hizmetleri sunulmalıdır.

5. Sağlık Hizmetlerine Erişim: Özellikle madde bağımlılığı veya ruhsal sağlık sorunları olan gençler için, sağlık hizmetlerine kolay erişim sağlanmalı ve bu hizmetlerin devamlılığı için gerekli destekler verilmelidir.

6. Aile ve Toplumla Rehberlik: Tahliye edilen gençlerin aileleriyle ve toplumla ilişkilerinin güçlendirilmesi için rehberlik ve danışmanlık hizmetleri önemlidir. Ailelerin de bu süreçte desteklenmesi, gençlerin uyum sürecini olumlu yönde etkileyebilir.

7. Sosyal Etkinlikler ve Hobi Kursları: Gençlerin sosyal becerilerini geliştirmek ve olumlu sosyal ilişkiler kurmalarını sağlamak için çeşitli sosyal etkinlikler, spor ve hobi kursları düzenlenmelidir.

8. Mentörlük Programları: Deneyimli bireylerin mentörlük yapacağı programlar aracılığıyla, tahliye edilen gençlere yaşam becerileri, iş bulma ve toplumsal uyum konularında destek sağlanabilir.



KAYNAKLAR

- Aliyev, T. R. (2019). Gənclərin cəmiyyətə reintegrasiyasında sosial xidmətlərin rolu. Bakı: Qanun Nəşriyyatı.
- Aliyev, R. T. (2022). Gənclərin cəzaçəkmə sonrası sosiallaşması və hüquqi mexanizmlər. Bakı: Hüquq və Gənclik Nəşriyyatı.
- Althusser, L. (1971). Ideology and Ideological State Apparatuses. In L. Althusser (Ed.), *Lenin and Philosophy and Other Essays* (pp. 127–186). New York: Monthly Review Press.
- Azərbaycan Cumhuriyeti Anayasası. (1995). Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.
- Azərbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu. (2020). COVID-19 pandemiyasına qarşı əlavə tədbirlər haqqında qərar.
- Azərbaycan Cumhuriyeti Ceza İnfaz Kanunu. (2000). Azərbaycan Respublikasının Cinayət-İcra Məcəlləsi.
- AzerTAC. (2017). Ceza siyasətinin insaniləşdirilməsi, modern çağın gerekliliklərinə cavab veriyor. <https://azertag.az/xeber/...>
- Bayraktar, M. (2016). Ceza infaz kurumlarında tətəbbü fəaliyyətlərin sosial təsiri. Ankara: Cezaevi Təhsil Yayımları.
- Bayraktar, İ. (2019). Ceza infaz kurumlarında məhkûm təhsil: Sorunlar və həll təvəsi. *Ceza Hukuku Dergisi*, 14(2), 145–168.
- Bazemore, G. və Umbreit, M. (1995). Rethinking the sanctioning function in juvenile court: Retributive or restorative responses to youth crime. *Crime and Delinquency*, 41(3), 296–316. <https://doi.org/10.1177/0011128795041003003>.
- Birləşmiş Məmlətlər (BM). (1966). Ekonomik, Sosial və Kültürel Haklar Uluslararası Paktı.
- Birləşmiş Məmlətlər (BM). (2015). Məhpuslara muamələyə dair asgari standart kurallar (Nelson Mandela Kuralları).
- Blumler, J. G. və Katz, E. (Eds.). (1974). *The Uses of Mass Communications: Current Perspectives on Gratifications Research*. Sage Publications.
- Brown, M. (2002). *The Culture of Punishment: Prison, Society, and Spectacle*. New York: New York University Press.
- Brown, M. və Smith, L. (2021). *Prisoner reintegration in the 21st century: Evidence-based approaches and best practices*. Springer.
- Cavadov, S. (2018). Azərbaycanca penitensiar xidmətin inkişafı və islah prosesləri. *Hüquq və İnsan*, 10(3), 22–30.

- Cəfərov, N. (2022). Sosial reabilitasiya və reinteqrasiya: Cəzaçəkmə müəssisələrindən azad olunan şəxslərlə sosial iş. Sosial İş və İnkişaf Dərgisi, 5(2), 101–115.
- Clear, T. R. (2007). Imprisoning communities: How mass incarceration makes disadvantaged neighborhoods worse. Oxford University Press.
- Clear, T. R. ve Frost, N. A. (2014). The punishment imperative: The rise and failure of mass incarceration in America. NYU Press.
- Demir, Y. (2021). Gezi-gözlem tekniği. A. Şimşek (Ed.), Eğitimin kavramsal temelleri 4: Strateji ve yöntemler-II içinde.
- Demirbaş, T. (2004). Ceza adalet sisteminde yeniden topluma kazandırma yaklaşımları. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 53(1), 23–45.
- Demirbaş, Y. (2013). Gençlerin işgücü piyasasına entegrasyonu sürecinde sosyal hizmetlerin önemi. Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 7(1), 55–68.
- Doğan, K. (2019). Ceza infaz kurumlarında sosyal hizmet uygulamaları. Toplum ve Sosyal Hizmet, 30(1), 99–117.
- Dubois, J. (2011). Écrire en prison: Enjeux identitaires et sociaux. Sociologie de la Culture, 6(2), 45–61.
- Durkheim, E. (2005). Suçun toplumsal işlevi (H. Kırmızı, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Eker, B. (2018). Mahkûmlarda suçluluk duygusu ve yeniden suç işleme eğilimi. Ceza Hukuku Dergisi, 13(2), 44–59.
- Eliküçük, A. (2015). Cezaevinden tahliye olan bireylerin toplumsal uyum süreçleri. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 18(1), 120–139.
- Erdoğan, İ. (2013). Toplum, birey ve eğitim. Ankara: Pegem Akademi.
- Erdoğan, İ. (2016). Eğitimde organizasyon ve liderlik. Ankara: Pegem Akademi.
- European Council. (2006). Avrupa Cezaevi Kuralları.
- Foucault, M. (1999). Hapishanenin doğuşu (M. Tüzel, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Foucault, M. (2012). Hapishanenin doğuşu (M. A. Özbek, Çev.). İstanbul: İmge Yayınları.
- Fullan, M. (2007). The new meaning of educational change (4th ed.). Teachers College Press.
- Gadzhimetov, A. A. (2015). Özgürlüğünden mahrum bırakılan çocuk suçluların yeniden topluma kazandırılması. DGU Hukuk Dergisi, 15(3), 112–116.
- Gadzhimetov, S. A. (2015). Sosyallaşmanın yeni mərhələləri və gənclər. Bakı: Elmi Araşdırmalar Mərkəzi.
- Gölbaşı, Ş. (2017). Avrupa cezaevleri sınıflandırma sistemleri. Adalet ve Toplum, 4(1), 44–58.

- Gölbaşı, Ş. (2017). Mahpus toplum II: Liberalizmin son avlağı olarak hapishaneler. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(3), 63–82.
- Guliyev, R. (2019). Azərbaycanca post-penitensiar dövrdə sosial xidmətlərin təşkili. Bakı: Qanun Nəşriyyatı.
- Gül, H. ve Erol, A. (2020). Ceza infaz kurumlarında mahkumlara yönelik yeniden topluma kazandırma çalışmaları. Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(1), 111–130.
- Guseva, E. V. (2019). Çocuk suçlularla yürütülen eğitsel çalışmanın psikolojik-pedagojik özellikleri. Samara Hukuk Enstitüsü Dergisi, 4, 111–114.
- Guseva, L. P. (2019). Genç hükümlülerin sosyal uyumu və rehabilitasiyası. Moskova: Psixoloji və Hüquqi Araşdırmalar İnstitutu.
- Haney, C. (2003). The psychological impact of incarceration: Implications for post-prison adjustment. In J. Travis, M. Waul (Eds.), Prisoners Once Removed (pp. 33–66). The Urban Institute Press.
- Herman, E. S. ve Chomsky, N. (2002). Manufacturing consent: The political economy of the mass media. Pantheon Books.
- Hüseynov, M. T. (2020). Penitensiar sistemdə sosial xidmətin təşkili və gənclərlə iş təcrübəsi. Bakı: Hüquq və Sosial İnkişaf Nəşriyyatı.
- Hüseynov, M. T. (2021). Ceza infaz kurumlarından salıverilen kişilerin yeni yaşam koşullarına uyum süreci. Genç Araştırmacılar, 2021, 208–211.
- ICCPR (International Covenant on Civil and Political Rights). (1966). Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi.
- Ignatieff, M. (1978). A just measure of pain: The penitentiary in the industrial revolution, 1750–1850. London: Macmillan.
- Ignatieff, M. (1978). A Just Measure of Pain: The Penitentiary in the Industrial Revolution 1750–1850. Pantheon Books.
- Ismayılov, R. A. (2018). Gənclərin penitensiar müəssisələrdən sonra sosial adaptasiyası. Bakı: Hüquq və İnkişaf Nəşriyyatı.
- Ismayılov, R. A. (2021). Ceza infaz kurumlarından salıverilen bireylerin topluma entegrasyonunda sosyal uyumun rolü. Psikolojinin Güncel Sorunları: Yeni Perspektifler, Yeni Görüşler ve Yeni Yaklaşımlar içinde (ss. 234–238). Uluslararası konferans bildirileri, 19–20 Haziran 2021, Bakü.
- Jacobs, G. ve Ozansu, M. C. (2008). Yurttaş ceza hukuku ve düşman ceza hukuku: Terör ve düşman ceza hukuku (M. C. Ozansu, Çev.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Jenkins, H. (2006). Convergence culture: Where old and new media collide. New York University Press.

- Jewkes, Y. (2002). *Captive audience: Media, masculinity and power in prisons*. Cullompton: Willan Publishing.
- Jones, T. ve Brown, M. (2020). *Rehabilitation and reintegration in contemporary corrections: Global perspectives*. Routledge.
- Kamaldinova, E. İ. (2002). *Gençlik: Sosyal faaliyetlerin nesnesi ve öznesi*. Moskova: Akademi.
- Kamaldinova, L. (2002). Genç hükümlülerin sosyalleşmesinde çevresel faktörlerin rolü. *Kriminoloji və Sosial Təhlükəsizlik Jurnalı*, 3(2), 101–112.
- Karataş, M. (2019). Cezaevlerinde iş organizasyonu ve uygulama sorunları. *Adalet ve Cezaevi Yönetimi Dergisi*, 14(2), 98–113.
- Karataş, S. (2013). Mahkûmların eğitimi ve yeniden entegrasyon süreçleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), 85–102.
- Karataş, S. (2013). Ceza infaz kurumlarında eğitim çalışmaları ve organizasyon yapısı. *Ceza Hukuku Dergisi*, 15(2), 44–59.
- Karpenko, L. A. (2006). *Ansiklopedik sözlük (6 cilt)*. Moskova: PER SE.
- Koç, H. (2015). Kurumsal hedef belirleme süreci ve yönetim fonksiyonları. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(3), 217–234.
- Köhne, M. (2003). Resozialisierungsunfaehige Strafgefangene. *ZRP*, 12(4), 33–40.
- Kraynova, I. S. (2002). Şartlı tahliye ve tekrar suç oranları. *Ceza Hukuku Bülteni*, 7(4), 93–101.
- Kraynova, N. A. (2002). Tekrarlayan suçluların yeniden topluma kazandırılma sorunları: Yüksek lisans tezi özeti. Vladivostok.
- Lattimore, P. K. ve Visser, C. A. (2009). The multi-site evaluation of SVORI: Summary and synthesis. *National Institute of Justice Report*, May, 1–68.
- Laub, J. H. ve Sampson, R. J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Harvard University Press.
- Leonova, E. V. (2013). Mahkûm sınıflandırma sistemleri. *Avrasya Hukuk İncelemeleri*, 6(2), 37–49.
- Leonova, E. Y. (2013). Mahkûmların yükseköğretim kurumlarında yeniden topluma kazandırılması. *Temel Araştırmalar*, 10–14, 88–90.
- Leyendecker, N. A. (2002). *Resozialisierung und Verfassungsrecht*. Almanya: Universität Freiburg.
- Liebling, A. ve Maruna, S. (2005). *The effects of imprisonment*. Routledge.
- Mallik-Kane, K. ve Visser, C. A. (2008). *Health and prisoner reentry: How physical, mental, and substance abuse conditions shape the process of reintegration*. Urban Institute.

- Mammadov, A. R. (2021). Azərbaycanca cəzaçəkmə yerlərindən azad olunan şəxslərin sosial reinteqrasiyası. Bakı: Hüquq və Tədqiqat Mərkəzi Nəşriyyatı.
- Mammadov, R. (2021). Ceza infaz sisteminde toplumsal etkinin rolü. Bakü Hukuk Araştırmaları Dergisi, 3(1), 45–58.
- Maruna, S. (2001). Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives. American Psychological Association.
- Mason, G. L. (1990). Belirsiz ceza verme: Acımasız ve olağanüstü ceza mı, yoksa sadece acımasız mı? New England Journal on Criminal and Civil Confinement, 16(1), 89-120.
- McQuail, D., Blumler, J. G. ve Brown, J. R. (1972). The television audience: A revised perspective. In D. McQuail (Ed.), Sociology of mass communications: Selected readings (pp. 135–165). Penguin.
- McQuail, D. (2010). McQuail's mass communication theory (6th ed.). London: Sage Publications.
- MEB (Millî Eğitim Bakanlığı). (2020). Ceza infaz kurumlarında eğitim faaliyetleri raporu. Ankara: MEB Yayınları.
- Mihaylov, A. P. (2005). Çocuk suçluların ıslah kolonilerindeki sosyal uyum sürecinin bazı özellikleri. Adigey Devlet Üniversitesi Dergisi, 3, 157–158.
- Ministry of Justice of Azerbaijan. (2020). Penitentiary system annual report. Baku.
- Nikolaev, A. V. (2007). Genç hükümlülerin yeniden sosyalleşmesi. Moskova: İnsan Resursları Yayınları.
- Omelçenko, Y. L. (2010). Cezaevi sonrası sosyal destek sistemleri. Eğitim Bilimleri Dergisi, 25(2), 501–514.
- Omelçenko, Y. L. (2010). Genç kadınların hapisane sonrası deneyimlerinin yeniden gözden geçirilmesi. Sosyal Politika Araştırmaları Dergisi, 10(4), 485–504.
- Özbek, M. (2013). Cezaevlerinde çalışma hakkı ve uygulamaları. Ceza ve İnfaz Hukuku Dergisi, 9(3), 115–132.
- Özbek, V. Ö. (2013). İnfaz hukuku (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özbek, V. Ö., Kambur, M., Doğan, K., Bacaksız, P. ve Tepe, İ. (2013). Türk ceza hukuku: Genel hükümler (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özdemir, S. ve Sezgin, F. (2009). Eğitim yönetimi alanındaki çağdaş gelişmeler. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 15(58), 247–274.
- Öztürk, E. (2012). Ceza hukuku ve güvenlik tedbirleri hukuku (5. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Perrier, A. (2005). Des détenus journalistes en Suisse. Revue des médias en milieu carcéral, 3(1), 15–26.

- Petersilia, J. (2003). When prisoners come home: Parole and prisoner reentry. Oxford University Press.
- Quseva, T. I. (2019). Reşit olmayan mahkûmların adaptasiyasında metodik yaklaşımlar. Moskova: Sosyal Müdafie Nəşriyyatı.
- Radzinowicz, L. ve Hood, R. (1990). The emergence of penal policy in Victorian and Edwardian England. Clarendon Press.
- Simonoviç, N. Y. (2021). Ceza infaz kurumlarında gençlerin rehabilitasyonu. Sosyal Hizmet ve Politika Dergisi, 9(1), 75–92.
- Simonoviç, N. Y. (2021). Reşit olmayan mahkûmların sosyal adaptasyonu. Avrasya Sosyal Politikalar Dergisi, 11(2), 64–78.
- Suleymanova, S. (2020). Cezaevinden salınanların toplumla ilişkileri. Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 5(1), 89–102.
- Suleymanova, S. (2020). Cezaevinden salıverilen kadınların sosyal uyumu. Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet Dergisi, 4(1), 45–59.
- Syrkina, S. V. (2022). Reşit olmayan mahkûmların eğitimi ve sosyal entegrasyonu. Sosyal Politika Araştırmaları, 9(2), 83–97.
- Şahin, B. (2007). Sosyal hizmetlerde rehabilitasyon süreçleri. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Şahin, A. ve Görkem, T. (2007). Tahliye sonrası sosyal hizmet desteği: Uygulama örnekleri. Cezaevi ve Toplum Dergisi, 14(2), 50–63.
- Şapary, M. A. (2017). Azerbaycan’da genç mahkûmların yeniden entegrasyonu. Kafkas Sosyal Bilimler Dergisi, 6(3), 102–117.
- Tarman, B. (2012). Eğitim yönetiminde katılımcı liderlik. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 18(2), 213–240.
- Travis, J. (2005). But they all come back: Facing the challenges of prisoner reentry. Urban Institute Press.
- Turan, A. (2021). Cezaevinden tahliye sonrası topluma uyum süreci ve sosyal hizmet modelleri. Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(1), 56–74.
- Tuncay, F. ve Gümüş, Z. (2021). Ceza infaz kurumlarında eğitim organizasyonu: Türkiye örneği. Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, 13(2), 119–135.
- Tuncay, H. ve Gümüş, S. (2021). Cezaevlerinde mahkûmların eğitimi: Rehabilitasyon ve sosyal uyum süreci. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10(1), 567–590.
- Uggen, C. ve Manza, J. (2004). Voting and subsequent crime and arrest: Evidence from a community sample. Columbia Human Rights Law Review, 36, 193–215.

- UNODC. (2018). Handbook on the management of violent extremist prisoners and the prevention of radicalization to violence in prisons. United Nations Office on Drugs and Crime.
- Ünver, G. (2017). Ceza infaz kurumlarında yeniden topluma kazandırma sürecinde eğitim faaliyetlerinin rolü. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 11(2), 41–59.
- Vanneste, D. (2014). La presse carcérale en Europe: Un outil de réinsertion? *Médias et Société*, 12(1), 22–34.
- Visher, C. A. ve Travis, J. (2003). Transitions from prison to community: Understanding individual pathways. *Annual Review of Sociology*, 29, 89–113.
- Visher, C. A. ve Bakken, N. W. (2014). Reentry challenges facing women with mental health problems. *Women and Criminal Justice*, 24(2), 105–125. <https://doi.org/10.1080/08974454.2013.842518>.
- Yavuzer, H. (2010). Çocuk ve suç: Suçlu çocukların psiko-sosyal özellikleri. Remzi Kitabevi.
- Yenisey, F. (1997). Tehlikeli tutuklular ve tehlikeli hükümlüler sorunu. Türkiye'nin infaz rejimi: Sorunlar ve çözüm önerileri içinde (ss. 73–90). Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, A. (2019). Cezaevi eğitiminin kurumsal yapısı ve gençlerin yeniden topluma kazandırılmasındaki rolü. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 35–49.

ÖZGEÇMİŞ

Nijat JAFAROV, ilköğrenimini Azerbaycan'ın Bakü şehrinde 90 No'lu okulda tamamladı. 2021 yılında Azerbaycan Emek ve Sosyal İlişkiler Akademisi Sosyal Hizmet Bölümü'nden lisans programı mezunu oldu. 2022 yılından itibaren Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde tezli yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. 2017-2021 yılları arasında Azerbaycan Emek ve Sosyal İlişkiler Akademisi'nde okul başkanlığı görevini üstlenmiş ve 2019 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti tarafından "Yılın Genci" ödülüne layık görülmüştür.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

Jafarov, N. (2024). Azerbaycan'da İnsan Hakları Odaklı Ceza Politikalarının Humanistleştirilmesi: Penitensiyer Hizmet Reformlarının Sosyal ve Hukuki Boyutları. *Sanat Akademisi*. 3(28), 106.